

„Biserica: Înspre o Viziune Comună”*

Cuvânt înainte

În vizitele mele la biserici ** din întreaga lume, iau la cunoștință multitudinea provocărilor la adresa unității dintre și în interiorul bisericilor. Multiplele dialoguri ecumenice dintre biserici și familiile de biserici sunt o realitate care contribuie, de asemenea, la relațiile multilaterale dintre ele. Se stabilesc astfel legături noi. Totuși, există o anumită nerăbdare firească de a vedea mai multă acțiune legată de receptarea dialogurilor și a acordurilor ecumenice. Unele dintre biserici și familiile de biserici consideră că există noi probleme care au un potențial de a produce separări. Mișcarea ecumenică pare, de asemenea, în unele biserici să aibă mai puțină putere și mai puțini purtători de cuvânt dedicați, așa cum au avut în perioadele anterioare. Există tendințe spre fragmentare și spre o mai mare atenție pentru ceea ce unește pe cei puțini, mai degrabă decât pe cei mulți. Dar chemarea la unitate nu se termină odată cu primele provocări, dimpotrivă. Totuși, trebuie să vedem noi dimensiuni ale chemării la unitate și să ne amintim că suntem permanent îmbrățișați și chemați la dragoste (1Co.13).

În acest context, Comisia *Credință și Constituție* a Consiliului Ecumenic al Bisericilor (CEB) ne aduce în dar o declarație despre Biserică: este rodul multor ani de cercetare pe tema eclesiologiei. Având ca punct de pornire textul de convergență *Botez, Euharistie și Slujire* (1982) și răspunsurile bisericilor la acest document, *Biserica: înspre o viziune comună* a fost receptat de Comitetul Central în anul 2012 și apoi a fost trimis Bisericilor pentru a încuraja continuarea reflecției asupra Bisericii și pentru a primi răspunsurile lor oficiale la acest document. Studiul acesta și răspunsurile la el vor avea un rol important în anii următori pentru a distinge pașii către o unitate văzută. Cercetarea eclesiologiei este în legătură cu tot ceea ce înseamnă Biserica și cu ceea ce implică misiunea sa în și pentru lume. Prin urmare, *Biserica: înspre o viziune comună* își are rădăcinile în natura și misiunea Bisericii. Documentul reflectă țelurile constituționale și identitatea de sine a CEB ca o asociație frățească de biserici care se cheamă reciproc la împlinirea idealului unității văzute.

Unitatea este un dar al vieții și un dar al dragostei, nu un principiu al unanimității sau al unilateralismului. Avem o chemare ca asociație frățească de biserici, de a exprima unitatea vieții care ni s-a dat întru Iisus Hristos, prin viața, crucea și învierea Sa, pentru ca divizarea, păcatul și răul să poată fi învinse.

* Traducerea documentului de convergență: *The Church: Towards a Common Vision*, Faith and Order Paper no.214, WCC Publication, Geneva, 2013 și pe [file:///C:/Users/User/Downloads/The_Church_Towards_a_common_vision%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/User/Downloads/The_Church_Towards_a_common_vision%20(1).pdf) (n.tr.)

** *Cu toate că în limba română se scrie cuvântul „biserică” cu majusculă când ne referim la instituție și cu literă mică atunci când se are în vedere clădirea, în documentul de față, respectându-se economia textului și nefiind niciodată vorba despre clădire, s-a scris cu majusculă atunci când se face referire la Biserica cea una și cu literă mică atunci când este vorba despre diversele biserici locale în general, cu excepția referințelor precise la anumite Biserici și la Consiliul Ecumenic al Bisericilor, ca nume de instituție. Inconvenientul acestei grafii este totuși evident, anume faptul că se accentuează viziunea protestantă asupra eclesiologiei potrivit căreia Biserica adevărată este cea a credinței, în istorie existând doar forme diferite de biserici: „Întemeierea Bisericii se datorează lucrării lui Dumnezeu de mântuire a omenirii, mai întâi prin poporul lui Israel, apoi prin Iisus Hristos. În această lucrare fundamentală Dumnezeu Însuși este Subiectul și, prin urmare, Biserica este obiectul credinței. Deoarece Biserica este o comunitate de credincioși, forma Bisericii a dobândit diferite aspecte istorice. Unica Biserică a credinței (la singular) este prezentă într-un fel ascuns în bisericile (la plural) formate în mod diferit”, *Die Kirche Jesu Christi. Der reformatorische Beitrag zum ökumenischen Dialog über die kirchliche Einheit / The Church of Jesus Christ. The Contribution of the Reformation towards Ecumenical Dialogue on Church Unity*, Verlag Otto Lembeck, Frankfurt am Main, 1995 (3. Auflage 2001)&1.4.; trad.rm pe: http://www.ecum.ro/infoecum/files/contributia_reformei_la_dialogul_ecumenic.pdf, &1.4. (n.tr.)*

Întrucât, așa cum se spune în acest document: „Împărăția lui Dumnezeu, pe care Iisus a propovăduit-o prin revelarea Cuvântului lui Dumnezeu în parabole, și pe care a inaugurat-o prin faptele Sale pline de putere, în special prin taina pascală a morții și a Învierii Sale, este împlinirea ultimă a întregului univers. Biserica a fost dorită de Dumnezeu, nu pentru Sine, ci ca să slujească planului divin de transformare a lumii”(§ 58).

Olav Fykse Tveit

Secretar General, Consiliul Ecumenic al Bisericilor

Prefață

Textul de convergență *Biserica: Înspre o Viziune Comună* aparține perspectivei biblice asupra unității creștine: „Căci precum trupul unul este, și are mădulare multe, iar toate mădularele trupului, multe fiind, sunt un trup, așa și Hristos. Pentru că într-un Duh ne-am botezat noi toți, ca să fim un singur trup, fie iudei, fie elini, fie robi, fie liberi, și toți la un Duh ne-am adăpat” (1Co.12,12-13).

Scopul prim al Comisiei *Credință și Constituție* este „să asiste bisericile în chemarea lor reciprocă la unitate văzută, într-o singură credință și într-o singură comuniune euharistică, exprimată în cult și în viața comună întru Hristos, prin mărturie și slujirea lumii, și în avansarea înspre acea unitate care va oferi posibilitatea ca lumea să creadă” (Regulament de organizare, 2012)

Ținta acestei chemări reciproce la unitatea văzută implică în mod necesar o recunoaștere mutuală a calității de biserică, drept expresie autentică a ceea ce *Crezul* numește „una, sfântă, *catholică** (sobornicească) și apostolică Biserică”. Totuși, în situația anormală de separare bisericească, reflecția bisericilor asupra naturii și misiunii Bisericii a dat naștere suspiciunii că diferitele eclesiologii confesionale nu sunt numai divergente, ci și ireconciliabile. De aici, acordul asupra eclesiologiei a fost identificat de mult timp ca cel mai important obiectiv teologic în căutarea unității creștine. Acest al doilea text de convergență al Comisiei *Credință și Constituție* derivă din primul, *Botez, Euharistie și Slujire* (1982), și din răspunsurile

* Trebuie să spunem că, din cauza traducerii, noi nu mai mărturisim atunci când rostim *Crezul niceo-constantinopolitan*, *catholicitatea* Bisericii (*katholiken Ekklesian* în originalul grecesc). În Biserica Ortodoxă Rusă, termenul „*sobornicească*” (*sobornaya*, forma adjectivală a lui *sobornost*) l-a înlocuit pe cel de „*catholicească*” (*katoliceskaya*), după respingerea Sinodului de la Ferrara/Florența, dar nu acoperă conceptul originar (a se vedea: Dr. Ștefan Toma, „Coordonate eclesiologice în gândirea teologică a pr. Dumitru Stăniloae”, în *Revista Teologică*, 88 (2006), nr. 3, p. 171). *Kata* (potrivit, conform) și *holon* (întreg), iar în limba latină *secundum totum, quia per totum est*, exprimă o totalitate care nu este geografică, orizontală, cantitativă, fiind și opusă oricărei fragmentări a dogmei. Expresia Sfântului Ignatie (*Smyrn.*,8,2): „*Acolo unde este Hristos Iisus, acolo este Biserica universală*” arată această unitate a plinătății care nu depinde nicicum de condiții istorice, spațiale și cantitative. Părintele Stăniloae face legătura dintre *catholicitate* și *sobornicitate*, arătând că deplinătatea (*catholicitatea*) nu este de sine, ci se experiază de către trupul eclesial: „Biserica este un întreg organic, un organism sau un corp spiritual, o plenitudine care are totul, iar acest tot, această plenitudine e prezentă și eficientă în fiecare din mădularele ei, din actele ei, din părțile ei. Înțelesul acesta al Bisericii precizează înțelesul ei de «corp» al lui Hristos. Biserica Îl are pe Hristos întreg cu toate darurile Lui mântuitoare și îndumnezeitoare și fiecare Biserică locală și chiar fiecare credincios Îl are întreg, dar numai întrucât rămâne în «întregul» corpului. Așa cum în orice celulă a unui corp este corpul întreg cu lucrarea lui, cu specificul lui, așa este în orice mădular sau parte a ei Biserica întregă și prin aceasta Hristos întreg, dar numai întrucât respectivul mădular sau respectiva parte a ei rămâne în Biserică. Mădularele nu sunt uniformizate prin aceasta, ci sunt complementare, datorită faptului că viața corpului întreg sau Hristos Însuși prin Duhul Sfânt e prezent în mod activ în toate”, Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. II, p. 284. A se vedea și foarte clarul excurs terminologic: „*catholic*”, „*ortodox*”, „*ecumenic*”, în: Diacon Ioan I. Ică jr, *Canonul Ortodoxiei I. Canonul apostolic al primelor secole*, Deisis/Stavropoleos, 2008, p. 6, unde se afirmă clar că nu putem „în nici un caz” să redăm al treilea atribut al Bisericii prin „*sobornicească*”, și se propune grafia cu *th*, „*catholic*” (și, prin urmare, „*catholicitate*”), pentru a se evita confuzia cu „*romano-catholic*”. (n.tr.)

oficiale la acesta, care au identificat zone cheie în eclesiologie pentru continuarea cercetării¹; acest document derivă și din problemele eclesiologice ridicate în textul de studiu *Un Botez: către recunoaștere reciprocă* (2011).

Timp de 20 de ani, reprezentanții delegați ai Bisericilor Ortodoxe, Protestante, Anglicană, Evanghelice, Penticostale și Romano-Catolică la Conferința Mondială *Credință și Constituție* (1993), la trei Comisii plenare *Credință și Constituție* (1996, 2004, 2009), la 18 întruniri ale Comisiei permanente, și la nenumărate întâlniri de redactare, au căutat să descopere o viziune globală, multilaterală și ecumenică a naturii, scopului și misiunii Bisericii. Bisericile au răspuns critic și constructiv la două etape anterioare ale drumului spre o declarație comună. Comisia *Credință și Constituție* răspunde acum bisericilor prin documentul *Biserica: înspre o viziune comună*, declarația sa comună – sau convergența - cu privire la eclesiologie. Convergența la care s-a ajuns prin documentul: *Biserica: înspre o viziune comună*, reprezintă o reușită ecumenică extraordinară.

Există cel puțin două obiective distincte dar strâns interconectate în trimiterea acestui document către biserici pentru studiu și un răspuns oficial. Primul este reînnoirea. Ca text ecumenic multilateral, acesta nu se poate identifica exclusiv cu vreo tradiție eclesiologică. În lungul proces dintre anii 1993-2012, expresiile teologice și experiențele eclesiale ale multor biserici au fost aduse la un loc în așa fel încât bisericile care citesc acest text pot fi provocate să trăiască mai deplin viața eclesială; altele pot găsi aspecte ale vieții eclesiale și accepțiuni care au fost neglijate sau uitate; altele se pot găsi întărite sau afirmate. Pe măsură ce creștinii experimentează creșterea vieții întru Hristos, se vor găsi că sunt atrași mai aproape unii față de alții, trăind după imaginea biblică a unui trup unic: „Pentru că într-un Duh ne-am botezat noi toți, ca să fim un singur trup, fie iudei, fie elini, fie robi, fie liberi, și toți la un Duh ne-am adăpat” (1Co.12,13).

Al doilea obiectiv este acordul teologic cu privire la Biserică. Pe cât de important a fost acordul la care s-a ajuns prin *Botez, Euharistie și Slujire* (1982), pe atât de importante au fost și răspunsurile oficiale care i-au urmat. Cele șase volume publicate care conțin răspunsurile au manifestat diferite niveluri de convergență atestată între bisericile înseși cu privire la problemele cheie legate de Botez, Euharistie și Slujire. Efectele convergenței eclesiale înspre o unitate creștină sunt bine documentate și continue. Răspunsurile la documentul: *Biserica: înspre o viziune comună* nu numai că vor evalua această convergență atinsă de Comisia *Credință și Constituție*, ci vor reflecta nivelul acestei convergențe cu privire la eclesiologie, între biserici. În același mod în care convergența în legătură cu Botezul, din răspunsurile la *Botez, Euharistie și Slujire*, a dat naștere unui impuls nou de recunoaștere reciprocă a Botezului, în același fel, o convergență bisericească cu privire la eclesiologie va juca un rol vital în recunoașterea reciprocă între biserici pe măsură ce se cheamă reciproc la unitatea văzută într-o credință și într-o comuniune euharistică.

„Răspunsurile bisericești” pentru Comisia *Credință și Constituție* includ bisericile membre ale Comisiei și ale asociației frățești de biserici din Consiliul Ecumenic al Bisericilor (CEB). Se speră de asemenea, că acele biserici care sunt noi în mișcarea ecumenică, să accepte invitația de a studia și a comenta pe baza textului. Comisia salută și răspunsurile organismelor bisericești, cum sunt Consiliile naționale și regionale de biserici și comuniunile creștine mondiale, ale căror dialoguri oficiale între ele au contribuit foarte mult la convergența reflectată în acest document. Întrebările specifice puse de Comisia *Credință și Constituție* bisericilor pentru a ghida răspunsurile lor se găsesc la finalul *Introducerii*. Întrebările pentru studiu și răspuns au conținut teologic, practic și pastoral. Comisia roagă ca răspunsurile oficiale să fie trimise secretariatului Comisiei *Credință și Constituție* la Consiliul Ecumenic al Bisericilor, **nu mai târziu de 31 decembrie 2015.**

Întrucât elaborarea acestui text a necesitat 20 de ani, mulțumim celor pe ai căror umeri, rugăciuni și haruri teologice se bazează acest text: membrilor Comisiei *Credință și Constituție*, bisericilor și teologilor

¹ Cf. *Baptism, Eucharist and Ministry, 1982-1990: Report on the Process and Responses*. Faith and Order Paper No.149. WCC: Geneva, 1990, 147-151

care au răspuns la *Natura și scopul Bisericii* (1998) și *Natura și misiunea Bisericii* (2005), membrilor secretariatului Comisiei *Credință și Constituție*, predecesorilor noștri, moderatori și directori ai Comisiei *Credință și Constituție*.

Canon John Gibaut,

Director al Comisiei *Credință și Constituție*

Mitropolit Dr Vasilios of Constantia- Ammochostos,

Moderator al Comisiei *Credință și Constituție*

Introducere

„Facă-se voia Ta” sunt cuvintele cu care nenumărați creștini din toate bisericile creștine se roagă în fiecare zi. Iisus Însuși S-a rugat la fel în grădina Ghetsimani cu puțin înaintea arestării Sale (Mt.26,39-42, Mc.14,36, Lc. 22,42). Mai mult, în Evanghelia după Sfântul Ioan, a arătat voia Sa pentru Biserică atunci când S-a rugat Tatălui ca toți ucenicii să fie una, ca lumea să creadă (In.17,21). Rugăciunea ca să se facă voia Domnului, cere astfel, în mod necesar, un demers din toată inima de a împărtăși dorința Sa de unitate și darul unității. Textul de față – *Biserica: înspre o viziune comună* – pune în discuție ceea ce mulți consideră a fi cele mai dificile aspecte cu care se confruntă bisericile în depășirea oricăror obstacole rămase în calea trăirii darului Domnului de comuniune: înțelegerea pe care o avem despre natura Bisericii însăși. Marea importanță a acestui dar și scop pune în lumină semnificația aspectelor care vor fi discutate în paginile care urmează.

Scopul nostru este de a oferi un text de convergență care, deși nu exprimă un consens deplin cu privire la aspectele discutate, este mult mai mult decât un simplu instrument de stimulare a continuării studiului. Mai degrabă, paginile următoare exprimă cât de departe au ajuns comunitățile creștine în înțelegerea comună a Bisericii, arătând progresul care s-a făcut și indicând cercetarea care trebuie făcută în continuare. Textul de față a fost elaborat de Comisia *Credință și Constituție*, al cărei scop, ca și cel al Consiliului Ecumenic al Bisericilor ca întreg, este să asiste bisericile pe măsură ce „se cheamă reciproc la unitate văzută într-o singură credință și într-o singură comuniune euharistică, exprimată în cult și în viața comună întru Hristos, prin mărturie și slujirea lumii, și în avansarea înspre acea unitate care va oferi posibilitatea ca lumea să creadă”². O astfel de unitate văzută își găsește expresia cea mai elocventă în săvârșirea Euharistiei, care-L slăvește pe Dumnezeu Unul în Treime și oferă Bisericii posibilitatea de a participa la misiunea lui Dumnezeu de transformare și mântuire a lumii. Declarația de față folosește răspunsurile bisericilor la activitatea Comisiei *Credință și Constituție* pe tema eclesiologiei din ultimii ani, precum și alte documente ecumenice care au căutat convergență prin reflecții comune asupra Cuvântului lui Dumnezeu, în speranța că, sub asistența Sfântului Duh, darul lui Dumnezeu de unitate se poate realiza deplin. Prin urmare, textul de față este rezultatul unui dialog la nivel multilateral, mai ales al răspunsurilor bisericilor la *Natura și misiunea Bisericii* (2005), al sugestiilor oferite la întrunirea plenarei Comisiei *Credință și Constituție* din Creta în anul 2009, și al contribuțiilor oferite la Consultarea ortodoxă din Cipru, din anul

² L. N. Rivera-Pagán (ed.), *God in Your Grace: Official Report of the Ninth Assembly of the World Council of Churches*, Geneva, WCC, 2007, 448.

2011. În plus, textul se bazează pe progresul înregistrat la multe dialoguri bilaterale desfășurate în ultimele decenii, care au avut ca temă „Biserica”³.

Sperăm că *Biserica: înspre o viziune comună* va servi bisericilor în trei moduri: (1) va pune la dispoziție o sinteză de rezultate ale dialogului ecumenic cu privire la teme eclesiologice importante din ultimele decenii; (2) le va invita să evalueze rezultatele acestui dialog – prin confirmarea realizărilor, prin reliefarea deficiențelor și/sau prin indicarea zonelor care nu au primit suficientă atenție; (3) va constitui o ocazie de reflecție cu privire la propria lor înțelegere a voinței lui Dumnezeu pentru a crește înspre o mai mare unitate (cf. Efes. 4,12-16). Sperăm că un astfel de proces de informare, răspuns și dezvoltare, prin întărirea, îmbogățirea și provocarea tuturor bisericilor, va fi o contribuție substanțială și chiar va face posibili pași decisivi înspre deplina realizare a unității.

Structura acestui text se bazează pe aspectele eclesiologice pe care le abordăm. *Biserica: înspre o viziune comună* se deschide cu un capitol care explorează felul cum comunitatea creștină își găsește originea în misiunea lui Dumnezeu de transformare mântuitoare a lumii. Biserica este în esență misionară, iar unitatea este în mod esențial legată de misiunea ei. Al doilea capitol evidențiază trăsăturile fundamentale ale unei înțelegeri a Bisericii drept comuniune, adunând rezultatele unei reflecții comune atât asupra felului cum Sfânta Scriptură și Tradiția ulterioară relaționează Biserica cu Dumnezeu, cât și asupra consecințelor acestei relații pentru viața și structura Bisericii. Al treilea capitol se concentrează pe dezvoltarea Bisericii ca popor pelerin care se îndreaptă spre Împărăția lui Dumnezeu, în special pe unele probleme eclesiologice dificile care au separat bisericile în trecut. Tot aici se înregistrează progresul către o convergență mai mare cu privire la aceste aspecte și se evidențiază punctele unde bisericile au nevoie de o viitoare convergență. Al patrulea capitol dezvoltă câteva modalități semnificative prin care Biserica se raportează la lume, ca un semn și un agent al iubirii lui Dumnezeu, cum ar fi propovăduirea lui Hristos într-un context interreligios, mărturisirea valorilor morale ale Evangheliei și răspunsul la suferința umană și la nevoi.

Numeroasele răspunsurile oficiale la documentul: *Botez, Euharistie și Slujire* (1982) al Comisiei *Credință și Constituție*, au arătat că procesul receptării care urmează publicării unui text de convergență se poate dovedi la fel de important ca cel care a dus la producerea lui⁴. Pentru a putea servi ca instrument autentic de dialog despre eclesiologie la care toți să poată contribui semnificativ, bisericile sunt rugate urgent nu numai să studieze atent *Biserica: înspre o viziune comună*, ci și să trimită un răspuns oficial Comisiei ”Credință și Constituție”, în lumina următoarelor întrebări:

- În ce măsură reflectă acest text înțelegerea eclesiologică a bisericii dumneavoastră?
- În ce măsură oferă acest text o bază pentru creșterea unității între biserici?
- La ce adaptări sau înnoiri ale vieții în propria dumneavoastră biserică v-au provocat acest text să lucrați?
- Cât de mult este capabilă biserica dumneavoastră să creeze relații mai strânse cu privire la viață și misiune cu acele biserici care pot recunoaște într-un mod pozitiv starea Bisericii descrisă în acest document?
- Ce aspecte ale vieții Bisericii ar putea necesita discuții viitoare și ce sfaturi ar putea oferi biserica dumneavoastră pentru activitatea curentă a Comisiei *Credință și Constituție* în aria tematică a eclesiologiei?

³ Pentru detalii despre acest proces, a se vedea *nota istorică* de la finalul acestui document.

⁴ M. Thurian (ed.), *Churches respond to BEM*, , *Official responses to the “Baptism, Eucharist and Ministry” Text*, Geneva, World Council of Churches, vols.I-VI,1986-1988; *Baptism, Eucharist and Ministry 1982-1990: Report on the Process and Responses*, Geneva, WCC,1990

Pe lângă aceste întrebări generale, cititorii vor găsi, tipărite cu litere înclinate și inserate de-a lungul textului, paragrafe legate de aspecte specifice unde există încă separări. Aceste întrebări au scopul de a stimula reflecția și a încuraja un acord mai profund între biserici în drumul spre unitate.

Capitolul I

Misiunea lui Dumnezeu și unitatea Bisericii

A. Biserica în planul lui Dumnezeu

1. Înțelegerea creștină a Bisericii și a misiunii sale își are rădăcinile în perspectiva marelui plan al lui Dumnezeu (sau „iconomia”) pentru toată creația: „împărăția” care a fost atât promisă prin Iisus Hristos, cât și manifestată în El. Potrivit Sfintei Scripturi, bărbatul și femeia au fost creați după chipul lui Dumnezeu (Facere 1,26-27), așadar au în sine o capacitate inerentă de comuniune (în greacă *koinonia*) cu Dumnezeu și unul cu celălalt. Țelul lui Dumnezeu în creație a fost zădărnicit de păcatul uman și de neascultare (Facere 3-4, Rm. 1,18-3,20) ceea ce a afectat relația dintre Dumnezeu, ființele umane și ordinea creată. Dumnezeu însă a perseverat în fidelitatea Sa, în pofida păcatului uman și a erorii. Istoria dinamică a restaurării de către Dumnezeu a *koinoni(a)*-ei și-a găsit împlinirea ireversibilă în întruparea și în misterul pascal al lui Iisus Hristos. Biserica, fiind trupul lui Hristos, lucrează prin puterea Duhului Sfânt la continuarea misiunii Sale dătătoare de viață, prin slujirea profetică plină de compasiune, participând astfel la lucrarea lui Dumnezeu de tămăduire a lumii căzute. Comuniunea, a cărei sursă este însăși viața Sfintei Treimi, este atât darul prin care Biserica trăiește, cât și darul pe care Dumnezeu îl cere ca Biserica să îl ofere unei umanități rănite și divizate, în speranța reconcilierii și a tămăduirii.

2. În timpul slujirii Sale pământești, „Iisus străbătea toate cetățile și satele, învățând în sinagogile lor, propovăduind Evanghelia împărăției și vindecând toată boala și toată neputința în popor. Văzând mulțimile, I s-a făcut milă de ele...” (Mt. 9,35-36). Biserica își derivă mandatul din actul și promisiunea lui Hristos Însuși, Cel care nu numai a proclamat Împărăția lui Dumnezeu prin cuvânt și prin faptă, ci a chemat bărbații și femeile și i-a trimis, prin puterea Duhului Sfânt (In.20,19-23). Cartea *Faptele Apostolilor* ne spune că ultimile cuvinte pe care Iisus le-a adresat apostolilor înainte de Înălțarea la ceruri au fost: „Veți lua putere, venind Duhul Sfânt peste voi, și Îmi veți fi Mie martori în Ierusalim și în toată Iudeea și în Samaria și până la marginea pământului”(F.Ap.1,8). Fiecare din cele patru Evanghelii se termină cu un mandat misionar; Sfântul Apostol Matei spune: „Și apropiindu-Se Iisus, le-a vorbit lor, zicând: Datu-Mi-s-a toată puterea, în cer și pe pământ. Drept aceea, mergând, învățați toate neamurile, botezându-le în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh, învățându-le să păzească toate câte v-am poruncit vouă, și iată Eu cu voi sunt în toate zilele, până la sfârșitul veacului” (Mt. 28,18-20*; a se vedea și: Mc. 16,15; Lc. 24,45-49, In.20,19-21). Această poruncă a lui Iisus deja sugerează ceea ce dorea să fie Biserica Sa pentru a împlini această misiune. Trebuia să fie o comunitate de mărturisitori, care să vestească Împărăția pe care mai întâi a propovăduit-o Iisus, și care să-i cheme pe oamenii din toate națiunile la credința mântuitoare. Trebuia să fie o comunitate

* Părintele profesor Ioan I. Ică, prin respectarea originalului grecesc, propune următoarea traducere: “*Drept urmare, atunci când mergeți faceți învățați [matheteusate] toate neamurile păgâne, botezându-i în Numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh, învățându-i [didaskontes] să păzească toate câte v-am poruncit vouă*” (versiunea critică engleză este: „*make disciples of all nations*” – așa este și în originalul documentului de față; iar cea franceză „*de toutes les nations faites des disciples*”). Prin fidelitatea față de original se evită neclaritatea ce poate apărea prin traducerea anterioară “(…) toate neamurile, botezându-le (...)”, deoarece nu se pot boteza nemurile, ci fiecare om în parte (a se vedea traducerea versetelor 19,20 din Mt 28 în: Diacon Ioan I.Ică jr, *Canonul Ortodoxiei, I. Canonul apostolic al primelor secole*, Deisis/Stavropoleos, 2008, pp.331-332). (n.tr.)

cultică în care să fie primiți noi membri prin Botezul în numele Sfintei Treimi. Trebuia să fie o comunitate de ucenici, în care apostolii, prin propovăduirea Cuvântului, prin Botez și celebrarea Cinei Domnului, urmau să îndrume noii credincioși ca să urmeze tot ceea ce Iisus Însuși a poruncit.

3. Sfântul Duh S-a pogorât peste apostoli în dimineața Cincizecimii pentru a-i pregăti să înceapă misiunea care li se încredințase (F.Ap.2,1-41). Planul lui Dumnezeu de mântuire a lumii (numit uneori cu termenul latin *missio Dei* - „misiunea lui Dumnezeu”) se îndeplinește prin trimiterea Fiului și a Sfântului Duh. Această acțiune mântuitoare a Sfintei Treimi este esențială pentru o înțelegere adecvată a Bisericii. Așa cum se arăta în documentul Comisiei *Credință și Constituție* intitulat *Mărturisind credința cea una*: „Creștinii cred și mărturisesc prin *Crez* că există o legătură indisolubilă între lucrarea lui Dumnezeu în Iisus Hristos prin Sfântul Duh și *realitatea* Bisericii. Aceasta este mărturia Scripturilor. Originea Bisericii se află în planul lui Dumnezeu Cel Unul în Treime pentru mântuirea omenirii”⁵.

4. Iisus Și-a descris misiunea ca anunțare a Veștii celei Bune pentru cei sărmani, ca eliberare a celor robiți, ca dăruire a vederii orbilor, ca eliberare a celor oprimați și ca proclamare a anului plăcut Domnului (Lc.4,18-19, cf.Isaia 61,1-2). „Misiunea Bisericii provine din natura Bisericii ca Trup al lui Hristos, împărtășindu-se din misiunea lui Hristos ca Mijlocitor între Dumnezeu și creația Sa. În centrul rostului existenței Bisericii în lume se află propovăduirea Împărăției lui Dumnezeu, inaugurată în Iisus Domnul răstignit și înviat. Prin viața sa internă de cinstire euharistică, mulțumire, rugăciune de mijlocire, prin planificare pentru misiune și evanghelizare, printr-un stil de viață zilnică de solidaritate cu cei săraci, prin apărarea până la confruntare cu puterile care îi oprimă pe oameni, bisericile încearcă să împlinescă această vocație evanghelică”⁶.

B. Misiunea Bisericii in istorie

5. Biserica a fost întotdeauna dedicată propovăduirii prin cuvânt și faptă a veștii mântuirii prin Hristos, săvârșirii Tainelor, mai ales a Euharistiei, și formării de comunități creștine. Acest efort s-a lovit uneori de rezistență înverșunată; uneori a fost împiedicat de opozanți sau chiar trădat de păcătoșenia mesagerilor. În pofida unor astfel de dificultăți, această propovăduire a dat roade mari (Mc. 4,8, 20, 26-32).

6. Una din provocările la adresa Bisericii a fost cum să propovăduiască Evanghelia lui Hristos în așa fel încât să trezească un răspuns în diferite contexte, limbi și culturi ale oamenilor care aud această propovăduire. Prin predica despre Hristos în Areopag, la Atena (F.Ap.17,22-34) și prin referințele la credințe și scrieri locale, Sfântul Apostol Pavel ilustrează felul cum chiar prima generație de creștini a încercat să împărtășească vestea cea bună a morții și învierii lui Iisus, bazându-se și, dacă era necesar, transformând, prin inspirația Sfântului Duh, moștenirea culturală a ascultătorilor și servind ca ferment pentru a stimula bunăstarea societății în care trăiau. De-a lungul secolelor, creștinii au mărturisit Evanghelia în zone din ce în ce mai largi, de la Ierusalim până la marginile pământului (F.Ap.1,8). Deseori, mărturia lor despre Iisus a dus la martiriu, dar a dus și la răspândirea credinței și la apariția de biserici în toate părțile pământului. Uneori, moștenirii culturale și religioase a celor cărora li se propovăduia nu i s-a arătat respectul cuvenit, pentru că cei angajați în evanghelizare erau complici în colonizarea imperialistă, care a dus la jefuirea și chiar la exterminarea unor oameni incapabili să se apere de popoare invadatoare mai puternice. În pofida unor asemenea evenimente tragice, mila lui Dumnezeu, mai puternică decât păcatele oamenilor, a făcut să se ridice ucenici și prieteni adevărați ai lui Hristos în multe ținuturi și să apară biserici în marea varietate a culturilor. Această diversitate în unitatea comunității creștine a fost înțeleasă de unii scriitori din perioada

⁵ Confessing the One Faith: An Ecumenical Explication of the Apostolic Faith as It is Confessed in the Nicene-Constantinopolitan Creed (381), Geneva-Eugene, WCCWipf & Stock, 2010, §216. 2

⁶ “Mission and Evangelism: An Ecumenical Affirmation,” §6, in J. Matthey (ed.), You Are the Light of the World: Statements on Mission by the World Council of Churches, Geneva, WCC, 2005, 8.

primară ca o expresie a frumuseții pe care Sfânta Scriptură o atribuie miresei lui Hristos (Efes.5,27 și Apoc.21,2)⁷. Astăzi, credincioși din biserici care odată au primit misionari străini au ajuns să ajute bisericile prin care au auzit Evanghelia pentru prima dată⁸.

7. Astăzi, propovăduirea Împărăției lui Dumnezeu continuă în întreaga lume în circumstanțe care se schimbă foarte repede. Unele schimbări sunt în mod particular o provocare pentru misiunea și înțelegerea de sine a Bisericii. Larga acțiune de conștientizare asupra pluralismului religios îi provoacă pe creștini să își adâncească reflecția asupra relației dintre propovăduirea faptului că Iisus este unicul Mântuitor al lumii, pe de o parte, și afirmațiile susținute de alte credințe, pe de alta. Dezvoltarea mijloacelor de comunicare provoacă bisericile să caute noi căi de a propovădui Evanghelia și de a întemeia și menține comunități creștine. „Bisericile emergente” care propun o nouă cale de fi Biserică, provoacă alte biserici să identifice căi de a răspunde nevoilor și intereselor de azi într-un fel care să fie fidel cu ceea ce s-a primit la începuturi. Dezvoltarea culturii seculare globale provoacă Biserica cu situația în care mulți pun la îndoială chiar posibilitatea credinței, crezând că viața umană își este suficientă sieși, fără nicio referință la Dumnezeu. În unele locuri, Biserica se confruntă cu provocarea unui mare declin al numărului de membri și este percepută de mulți ca nemaifiind relevantă pentru viețile lor, făcându-i pe cei care încă au credință, să vorbească despre nevoia unei noi evanghelizări. Toate bisericile împart sarcina evanghelizării în fața acestor provocări și a altora care pot apărea în contexte particulare.

C. Importanța unității

8. Importanța unității creștine pentru misiunea și natura Bisericii era deja evidentă în Noul Testament. În *Faptele Apostolilor* 15 și *Galateni* 1-2, este foarte clar că misiunea către neamuri a dat naștere unor tensiuni, și amenințau să creeze separări între creștini. Într-un fel, mișcarea ecumenică de azi re trăiește experiența aceluia prim sinod de la Ierusalim. Textul de față este o invitație adresată liderilor, teologilor și credincioșilor din toate Bisericile să caute unitatea pentru care Iisus S-a rugat în ajunul zilei când Și-a oferit viața pentru mântuirea lumii (In.17, 21).

9. Unitatea văzută cere ca bisericile să poată să-și recunoască reciproc prezența autentică a ceea ce Crezul niceo - constantinopolitan (381) numește „una, sfântă, *catholică** (sobornicească) și apostolică Biserică”. Această recunoaștere, la rândul ei, poate, în anumite condiții să depindă de schimbările de doctrină, practică și slujire din interiorul oricărei comunități. Aceasta reprezintă o provocare semnificativă pentru biserici în călătoria lor către unitate.

10. În prezent, unii identifică Biserică lui Hristos exclusiv cu propria lor comunitate, în timp ce alții admit pentru alte comunități o prezență reală, dar incompletă a elementelor care alcătuiesc Biserica. Alții sunt angajați în diverse tipuri de relații contractuale care uneori includ slujirea în comun⁹. Unii cred că

⁷ Vezi de ex., Augustin, *Ennarationes in Psalmos*, 44, 24-25, în J.P. Migne, *Patrologia Latina*, 36, 509-510.

*S-ar putea adăuga aici și cuvintele Sfântului Grigorie de Nyssa: “Acela [Mirele - Hristos] Și-a făcut Biserica trup și, prin adăugirea celor ce se mântuiesc, o zidește pe ea în iubire, până ce vom ajunge toți la bărbatul desăvârșit, la măsura vârstei plinirii lui Hristos (Efes.4,13). Dacă, așadar, Biserica e trupul (soma) lui Hristos, iar Cap (Kephale) al trupului este Hristos, Care formează (morphon) fața Bisericii (tes Ekklesias to prosopon) cu propria Sa înfățișare (to idio karakteri), prietenilor Mirelui, privind la aceasta, le-a fost răpită inima (ekardiothesan), pentru că văd în ea mai limpede pe Cel nevăzut”, Sfântul Grigorie de Nyssa, *Tâlcuire la Cântarea Cântărilor*, PSB, 29, p.229, - frumusețea sfinților este frumusețea lui Hristos – “propria Sa înfățișare (to idio karakteri)” , pe care o conferă, prin Duhul Sfânt, Bisericii, trupul Său, existând o legătură organică între Cap și trup.(n.tr.)*

⁸ O astfel de solidaritate în asistența reciprocă trebuie distinsă clar de prozelitism, care consideră, în mod greșit, că alte comunități creștine reprezintă un teren legitim de convertire.

* A se vedea nota *supra* (n.tr.)

⁹Cf. raportul anglicano-luteran, “Growth in Communion” în J. Gros, FSC, T.F. Best and L. F. Fuchs, SA (eds.), *Growth in Agreement III: International Dialogue Texts and Agreed Statements*, 1998-2005, Geneva-Grand Rapids, WCC/Erdmans, 2007, 375-425, care se referă la convenții regionale importante anglicano-luterane (Meissen, Reuilly, Waterloo, etc.).

Biserica lui Hristos este localizată în cadrul tuturor comunităților care își revendică în mod convingător calitatea de creștini, în timp ce alții susțin că Biserica lui Hristos este nevăzută și nu poate fi identificată adecvat în timpul acestui pelerinaj pământesc.

Aspecte fundamentale în călătoria spre unitate

Începând cu Declarația de la Toronto din 1950, Consiliul Ecumenic al Bisericilor a provocat bisericile „să recunoască faptul că a fi membru al Bisericii lui Hristos este mai incluziv decât a fi membru al propriului trup eclezial”. Mai mult, un respect reciproc între biserici și membrii ei a fost mult încurajat și promovat de întrunirile ecumenice. Totuși, diferențele legate de unele întrebări fundamentale rămân și trebuie analizate împreună: „Cum putem identifica Biserica pe care Crezul o numește una, sfântă, catholică (sobornicească) și apostolică?”, „Care este voia lui Dumnezeu pentru unitatea Bisericii?”, „Ce trebuie să facem pentru a pune în practică voia lui Dumnezeu?”. Acest text a fost scris pentru a ajuta bisericile pe măsură ce acestea meditează la aceste întrebări, încercând să ajungă la un răspuns comun¹⁰.

Capitolul II

Biserica lui Dumnezeu Cel Unu în Treime

A. Discernerea voii lui Dumnezeu pentru Biserică

11. Toți creștinii împărtășesc convingerea că Sfânta Scriptură este normativă, de aceea mărturia biblică pune la dispoziție o sursă de neînlocuit pentru a ajunge la un mai mare acord cu privire la Biserică. Deși Noul Testament nu conține o eclesiologie sistematică, oferă totuși relatări despre credința comunităților primare, despre cultul și practica uceniciei, despre diferitele roluri în slujire și conducere, precum și imagini și metafore pentru a exprima identitatea Bisericii. Interpretarea ulterioară din cadrul Bisericii, prin grija permanentă de a păstra fidelitatea față de învățătura biblică, a produs, odată cu trecerea timpului, o bogăție de noi perspective eclesiologice. Același Duh Sfânt, care a îndrumat comunitățile primare în elaborarea textului biblic inspirat, continuă, din generație în generație, să-i asiste pe credincioșii de mai târziu ai lui Iisus, pe măsură ce se străduiesc să fie fideli Evangheliei. Aceasta se înțelege prin „Tradiția vie” a Bisericii¹¹. Marea importanță a Tradiției a fost recunoscută de majoritatea comunităților, dar acestea diferă în aprecierea felului în care autoritatea ei se raportează la cea a Sfintei Scripturi.

12. O mare varietate de aspecte eclesiologice se pot găsi în diferitele cărți ale Noului Testament și în Tradiția ulterioară. Canonul Noului Testament, îmbrățișând pluralitatea, dă mărturie despre compatibilitatea

¹⁰ Acest text speră să dezvolte declarația de unitate a Adunării Generale de la Porto Allegre a Consiliului Ecumenic al Bisericilor, intitulat “Called to Be One Church,” („Chemati să fim o singură Biserică”), al cărei subtitlu este “An Invitation to the Churches to Renew Their Commitment to the Search for Unity and to Deepen Their Dialogue,” („O invitație către biserici să își reînnoiască angajamentul pentru căutarea unității și să își adâncească dialogul”) în *Growth in Agreement* III, 606-610

¹¹ Așa cum A Patra Conferință „Credință și Constituție” a arătat în raportul său, “Scripture, Tradition and Traditions,” („Scriptură, Tradiție și tradiții”), „Prin Tradiție se înțelege Evanghelia însăși, transmisă din generație în generație în, și de Biserică, Hristos Însuși prezent în viața Bisericii. Prin tradiție se înțelege procesul de transmitere. Termenul *tradiții* este folosit „pentru a indica atât diversitatea de forme de expresie, cât și ceea ce numim tradiții confesionale” P. C. Roger and L. Vischer (eds.), *The Fourth World Conference on Faith and Order: Montreal 1963*, London, SCM Press, 1964, 50. A se vedea și: *A Treasure in Earthen Vessels: An Instrument for an Ecumenical Reflection on Hermeneutics*, Geneva, WCC, 1998, §§14-37, pages 14-26.

acesteia cu unitatea Bisericii, fără însă a nega limitele unei diversități legitime¹². Diversitatea legitimă nu este accidentală pentru viața comunității creștine, ci este mai degrabă un aspect al catholicității* sale, o calitate care reflectă faptul că mântuirea în Hristos realizată prin Întrupare este parte a planului Tatălui, și astfel aceasta „se întrupează” printre diferitele popoare cărora li se predica Evanghelia. O abordare adecvată a tainei Bisericii cere folosirea și interacțiunea unei largi game de imagini și perspective (poporul lui Dumnezeu, Trupul lui Hristos, templul Duhului Sfânt, viță, turmă, mireasă, gospodărie, prieteni, și așa mai departe). Textul de față caută să se inspire din bogăția mărturiilor biblice, ca și din perspective oferite de Tradiție.

B. Biserica lui Dumnezeu Cel Unu în Treime considerată drept *koinonia*

Inițiativa lui Dumnezeu, Tatăl, Fiul și Sfântul Duh

13. Biserica este chemată la ființă de către Dumnezeu, care „așa a iubit lumea, încât pe Fiul Său Cel Unul-Născut L-a dăruit ca oricine crede în El să nu piară, ci să aibă viață veșnică” (In.3,16) și Care a trimis pe Sfântul Duh să îi conducă pe acești credincioși la tot adevărul, reamintindu-le de tot ceea ce Iisus a învățat (In.14,26). În Biserică, prin Sfântul Duh, credincioșii sunt uniți cu Iisus Hristos și astfel împărtășesc o relație vie cu Tatăl, Care le vorbește și așteaptă răspunsul lor plin de încredere. Noțiunea biblică de *koinonia* a devenit centrală în căutarea ecumenică pentru o nouă înțelegere a vieții și a unității Bisericii. Această căutare presupune că această comuniune nu este simplă uniune a bisericilor existente în forma lor curentă. Substantivul *koinonia* (comuniune, participare, frăție, împărtășire), care derivă de la un verb însemnând „a avea ceva în comun”, „a împărtăși”, „a participa”, „a lua parte la” sau „a acționa împreună” apare în pasajele care prezintă Cina cea de Taină (1Co.10,16-17), reconcilierea Sfântului Pavel cu Sfinții Petru, Iacob și Ioan (Gal.2,7-10), colecta pentru săraci (Rm.15,26; 2Co.8,3-4) și experiența și mărturia Bisericii (F.Ap.2,42-45). Fiind o comunitate întemeiată prin lucrare dumnezeiască, Biserica aparține lui Dumnezeu și nu există pentru sine. Este misionară prin chiar natura ei, fiind chemată și trimisă pentru a da mărturie, prin însăși viața ei, despre acea comuniune pe care o dorește Dumnezeu pentru toată umanitatea și pentru toată creația în Împărăție.

14. Biserica este centrată și întemeiată în Evanghelie, care înseamnă propovăduirea Cuvântului întrupat, Iisus Hristos, Fiul Tatălui. Aceasta se reflectă în afirmația nou-testamentară „Fiind născuți din nou nu din sămânță stricăcioasă, ci din nestricăcioasă, prin cuvântul lui Dumnezeu cel viu și care rămâne în veac” (1Pt.1,23). Prin predicarea Evangheliei (Rm.10,14-18) și sub puterea Sfântului Duh (cf.1Co.12,3), oamenii ajung la credința mântuitoare și, prin intermediul Sfințelor Tainelor, sunt încorporați în Trupul lui Hristos (Efes.1,23). Unele comunități, urmând această învățătură, numesc Biserica *creatura Evangheliei* sau „creația Evangheliei”¹³. Un aspect definitoriu al vieții Bisericii este să fie o comunitate care aude și propovăduiește cuvântul lui Dumnezeu. Biserica se hrănește din Evanghelie și redescoperă mereu direcția călătoriei sale.

15. Răspunsul Mariei, Maica Domnului (*Theotokos*), dat îngerului la Buna Vestire „Fie mie după cuvântul tău!” (Lc.1,38) a fost văzut ca simbol și model al Bisericii și al fiecărui creștin. Documentul Comisiei *Credință și Constituție*, intitulat „Biserica și lumea” (1990) sublinia că Maria este „un exemplu

¹² Aceasta tema va fi discutată în continuare în §28-30

* A se vedea nota *supra*

¹³ A se vedea secțiunea: “The Church as ‘Creature of the Gospel’” dialogul luterano-romano-catolic, “Church and Justificatio”, în J. Gros, FSC, H. Meyer and W. G. Rusch, (eds.), *Growth in Agreement II: Reports and Agreed Statements of Ecumenical Conversations on a World Level*, 1982-1998, Geneva, Grand Rapids, WCC-Eerdmans, 2000, 495-498, care se refera la folosirea de către Martin Luther a acestei expresii în WA 2, 430, 6-7: “Ecclesia enim creatura est evangelii”. Unele dialoguri bilaterale au folosit expresia latină *creatura Verbi* pentru a reda aceeași idee: A se vedea secțiunea: “Two Conceptions of the Church” (§§94-113), care descriu Biserica drept *creatura verbi* și *taina (sacramentul) harului*, în dialogul reformat-romano-catolic “Towards a Common Understanding of the Church”, în *Growth in Agreement II*, 801-805. A se vedea și declarația: “Called to Be the One Church,” cf. prima notă a acestei secțiuni

important pentru toți aceia care caută să înțeleagă dimensiunile adevărate ale vieții în comunitatea creștină” pentru că primește și răspunde Cuvântului lui Dumnezeu (Lc.1,26-38); împărtășește bucuria Veștii celei Bune cu Elisabeta (Lc.1,46-55); mijlocește, suferă și se străduiește să înțeleagă evenimentele nașterii și ale copilăriei lui Iisus (Mt.2,13-23; Lc.2,19, 41-51); caută să înțeleagă toate implicațiile faptului de a fi ucenic (Mc.3,31-35; Lc.18,19-20); stă lângă El când era răstignit pe cruce și Îi însoțește trupul până la mormânt (Mt.27,55-61; In.19,25-27) și așteaptă cu apostolii, și primește împreună cu ei Sfântul Duh la Cincizecime (F.Ap.1,12-14; 2,1-4)¹⁴.

16. Domnul Iisus Hristos S-a rugat Tatălui să trimită Sfântul Duh peste ucenicii Săi pentru a-i îndruma spre tot adevărul (In.15,26), iar Sfântul Duh nu revarsă credința și celelalte harisme doar asupra credincioșilor considerați separat, ci înzestreză și Biserica cu darurile esențiale, cu calități și rânduieli. Sfântul Duh hrănește și dă viață Trupului lui Hristos prin vocea plină de viață a Evangheliei propovăduite, prin comuniunea sacramentală, în special în Euharistie, și prin cei chemați la slujire.

Poporul profetic, preoțesc și împărătesc al lui Dumnezeu

17. Prin chemarea lui Avraam, Dumnezeu Își alegea un popor sfânt. Profeții au reamintit deseori această alegere și vocație prin următoarea formulare plină de însemnătate: „le voi fi Dumnezeu, iar ei Îmi vor fi popor” (Ieremia 31,33, Iezechil 37,27, reluat în 2Co.6,16, Evr.8,10). Legământul cu Israel a marcat un moment decisiv în înfăptuirea progresivă a planului mântuirii. Creștinii cred că prin slujirea, moartea și Învierea lui Iisus și prin trimiterea Duhului Sfânt, Dumnezeu a instaurat un nou legământ cu scopul unirii tuturor oamenilor cu El și între ei. Există o noutate absolută în legământul inițiat de Hristos și totuși Biserica rămâne, în planul lui Dumnezeu, profund legată de poporul primului legământ, căruia Dumnezeu îi va rămâne mereu fidel (Rm.11,11-36).

18. În Vechiul Testament, poporul lui Israel călătorește spre împlinirea promisiunii că în Avraam, toate neamurile pământului vor fi binecuvântate. Toți cei care se întorc către Hristos găsesc această promisiune îndeplinită în El, când, pe cruce fiind, a dărâmat zidul care separa evreii de alte neamuri (Efes.2,14). Biserica este „seminție aleasă, preoție împărătească, neam sfânt, popor agonisit de Dumnezeu” (1Pt.2,9-10). Credincioșii recunosc preoția unică a lui Iisus Hristos, al Cărui unic sacrificiu instituie Noul Legământ (Evr.9,15), dar sunt în același timp chemați să exprime prin viețile lor faptul că au fost numiți „preoție împărătească”, oferindu-se ca „o jertfă vie, sfântă, bine plăcută lui Dumnezeu” (Rm.12,1). Orice creștin primește daruri ale Sfântului Duh pentru întărirea Bisericii și pentru participarea proprie la misiunea lui Hristos. Aceste daruri sunt date pentru binele comun (1Co.12,7, Efes.4,11-13) și înseamnă responsabilitate și răspundere reciprocă pentru fiecare persoană și comunitate locală și pentru Biserică în întregul ei, la toate nivelurile vieții sale. Întăriți de Duh, creștinii sunt chemați să-și trăiască ucenicia într-o varietate de forme de slujire.

19. Întregul popor al lui Dumnezeu este chemat să fie popor profetic, prin mărturisirea cuvântului lui Dumnezeu; popor preoțesc, prin oferirea sacrificiului unei vieți trăite în ucenicie; și popor împărătesc, prin slujirea ca instrument al instaurării Împărăției lui Dumnezeu. Toți membrii Bisericii împărtășesc această vocație. Chemând la sine pe cei Doisprezece și trimițându-i, Iisus a pus bazele conducerii comunității discipolilor Săi, în propovăduirea lor continuă a Împărăției. Fideli acestui exemplu, din cele mai vechi timpuri, unii credincioși au fost aleși sub călăuzirea Duhului Sfânt, conferindu-li-se autoritatea și responsabilitatea specifice. Slujitori hirotoniți „adună și zidesc Trupul lui Hristos prin propovăduirea și

¹⁴A se vedea raportul Comisiei „Credință și Constituție”: *The Unity of the Church and the Renewal of Human Community*, Geneva, WCC, 1990, 64. A se vedea și raportul Comisiei Internationale anglicano-romano-catolice: “Mary: Grace and Hope in Christ”, *Growth in Agreement III*, 82-112; și raportul grupului de la Dombes, *Mary in the Plan of God and in the Communion of Saints* (1997-1998), Mahwah, N.J., Paulist Press, 2002.

predarea Cuvântului lui Dumnezeu, prin săvârșirea Tainelor și prin călăuzirea vieții comunității în privința cultului, misiunii și slujirii pastorale”¹⁵. Toți membrii Trupului, hirotoniți sau mireni, sunt membri ai poporului preoțesc al lui Dumnezeu, aflați într-o relație strânsă. Slujitorii hirotoniți îi amintesc comunității de dependența sa de Iisus Hristos, Cel care este sursa unității și a misiunii ei, și, în același timp, își înțeleg propria lor slujire ca fiind dependentă de El. În același timp, ei își pot îndeplini chemarea numai în și pentru Biserică; ei au nevoie de recunoașterea, ajutorul și încurajarea acesteia.

20. Există un consens general între bisericile de diverse tradiții cu privire la rolul vital al slujirii. Acesta a fost exprimat succint în documentul Comisiei *Credință și Constituție*, intitulat *Botez, Euharistie și Slujire (BEM)*, în care se afirma că: „Biserica nu a existat niciodată fără persoane care să aibă autoritate și responsabilitate specifice”, și că: „Iisus a ales și a trimis ucenici care să fie martori ai Împărăției”¹⁶. Misiunea pe care Iisus a încredințat-o celor unsprezece în *Matei 28* presupune „o slujire a cuvântului, Tainelor și supravegherii dată de Hristos Bisericii, ca să fie îndeplinită de unii dintre membrii ei pentru binele tuturor. Această triplă funcție a slujirii pregătește Biserica pentru misiunea sa în lume”¹⁷. Există declarații comune care clarifică faptul că atât preoția împăratească a întregului popor al lui Dumnezeu (1Pt.2,9), cât și slujirea prin hirotonie sunt aspecte importante ale Bisericii, și nu trebuie văzute ca alternative care se exclud reciproc. În același timp, bisericile au reglementări diferite cu privire la cine este competent să ia deciziile finale pentru comunitate; pentru unii, această sarcină este rezervată exclusiv celor hirotoniți, în timp ce alții văd mireni ca având un rol în aceste decizii.

Trupul lui Hristos și Templul Duhului Sfânt

21. Hristos este Capul etern al Trupului Său – Biserica, pe care o îndrumă, o curăță și o tămăduiește (Efes.5,26). În același timp, El este intim legat de ea, dând viață tuturor prin Sfântul Duh (Rm.12,5;1Co.12,12). Credința în Hristos este fundamentală pentru a fi membru al Trupului (Rm.10,9). Conform înțelegerii majorității tradițiilor, oamenii devin membri ai Trupului lui Hristos și prin ritualurile sau Tainele de inițiere, iar prin Cina Domnului, participarea lor la Trupul Său (1Cor.10,16) este reînnoită mereu. Sfântul Duh conferă multe și variate daruri membrilor și produce unitatea pentru zidirea Trupului (Rm.12,4-8, 1Cor.12,4-30). El le reînnoiește inimile, înzestrându-le și chemându-le la lucrarea cea bună¹⁸, și astfel le face capabile să slujească Domnului în promovarea Împărăției în lume. Astfel, imaginea „Trupului lui Hristos”, deși trimite explicit și prioritar la relația dintre Biserică și Hristos, implică, de asemenea, și o profundă relație cu Sfântul Duh, așa cum se dă mărturie de-a lungul întregului Nou Testament. Un exemplu grăitor este descrierea pogorării limbilor ca de foc asupra apostolilor adunați în foisorul de sus, în dimineața Cincizecimii (F.Ap.2,1-4). Prin puterea Sfântului Duh, credincioșii se transformă într-un „locaș sfânt în Domnul” (Efes.2,21-22), într-o „casă duhovnicească” (1Pt.2,5). Plini de Duh Sfânt, ei sunt chemați să ducă o viață demnă de chemarea lor la închinare, mărturie și slujire, preocupați să mențină unitatea Duhului întru legătura păcii (Efes.4,1-3). Sfântul. Duh dă viață și pregătește Biserica să își joace rolul în propovăduire și să aducă transformarea generală pentru care întregă creație suspină (Rm.8,22-23).

¹⁵ Baptism, Eucharist and Ministry, Geneva, WCC, 1982 secțiunea despre Slujire, §13

¹⁶ Ibid., secțiunea despre Slujire, §9

¹⁷ Dialogul reformat-romano-catolic, “Towards a Common Understanding of the Church”, §132, în *Growth in Agreement II*, 810. A se vedea și raportul luterano-romano-catolic “Ministry in the Church,” §17, în H. Meyer and L. Vischer (eds.), *Growth in Agreement: Reports and Agreed Statements of Ecumenical Conversations on a World Level*, Ramsey-Geneva, Paulist-WCC, 1984, 252-253: “Noul Testament arată cum au apărut dintre slujiri, una specială care a fost înțeleasă ca fiind în succesiune apostolilor trimiși de Hristos. O astfel de slujire specială s-a dovedit necesară pentru conducerea comunităților. Se poate deci spune că, potrivit Noului Testament, ‘slujirea specială’ instituită de Iisus Hristos prin chemarea și trimiterea apostolilor ‘a fost esențială atunci – și este esențială în toate timpurile și circumstanțele’”. Dialogul metodisto-romano-catolic “Toward a Statement on the Church” afirma că „Biserica a avut mereu nevoie de o slujire dată de Dumnezeu” cf. *Growth in Agreement II*, 588, §29

¹⁸ Cf. Declarația comună luterano-romano-catolică asupra doctrinei justificării: *Joint Declaration on the Doctrine of Justification*, Grand Rapids, Eerdmans, 2000, §15., Grand Rapids, Eerdmans, 2000, §15

Una, sfântă, *catholică** (sobornicească) și apostolică Biserică

22. De la al doilea Sinod ecumenic, ținut la Constantinopol în anul 381, majoritatea creștinilor au inclus în slujbele lor *Crezul* care mărturisește că Biserica este una, sfântă, *catholică* (sobornicească) și apostolică. Aceste atribute, care nu sunt separate unele de altele, ci se completează și sunt interrelaționate, sunt darurile lui Dumnezeu pentru Biserică, pe care credincioșii, cu toată fragilitatea lor omenească, sunt chemați constant să le actualizeze.

- Biserica este una pentru că Dumnezeu este Unul (In.17,11; 1Tim.2,5). În consecință, credința apostolică este una; noua viață în Hristos este una; speranța Bisericii este una¹⁹. Iisus S-a rugat ca toți ucenicii Săi să fie una, ca lumea să creadă (In.17,20-21) și L-a trimis pe Sfântul Duh să îi constituie într-un singur trup (1Cor.12,12-13). Separările actuale în interiorul și între biserici sunt în contradicție cu această unitate; „acestea trebuie depășite prin darurile de credință, speranță și dragoste ale Duhului, așa încât separarea și excluderea să nu aibă ultimul cuvânt”²⁰. Totuși, în pofida tuturor separărilor, toate bisericile se consideră a fi întemeiate pe unica Evanghelie (Gal.1,5-9), și sunt unite în multe privințe ale vieții lor (Efes.4,4-7).
- Biserica este sfântă pentru că Dumnezeu este sfânt (Isaia 6,3, Levitic 11,44-45). Iisus „a iubit Biserica și S-a dat pe Sine pentru ea ca s-o sfințească, curățind-o cu baia apei prin cuvânt (...) ca să fie sfântă și fără de prihană” (Efes.5,26-27). Sfințenia esențială a Bisericii primește mărturie în fiecare generație de la oameni cu viață sfântă și prin cuvinte și acțiuni sfinte, Biserica propovăduiește și acționează în numele lui Dumnezeu, Cel Preasfânt. Totuși, păcatul, care contrazice sfințenia și care vine în contradicție cu natura adevărată și vocația reală a Bisericii, a desfigurat de nenumărate ori viețile credincioșilor. Din acest motiv, de sfințenia Bisericii ține și sarcina de a chema neîncetat oamenii la pocăință, reînnoire și îndreptare.
- Biserica este *catholică* (sobornicească) datorită bunătății abundente a lui Dumnezeu „Care voiește ca toți oamenii să se mântuiască și la cunoștința adevărului să vină” (1Tim.2,4). Prin puterea dătătoare de viață a lui Dumnezeu, misiunea Bisericii transcende toate barierele și propovăduiește Evanghelia tuturor neamurilor. Acolo unde întreaga taină a lui Hristos este prezentă, acolo este și Biserica deplină- *catholică* (Sfântul Ignatie al Antiohiei, *Epistola către Smirneni*,6), ca și în săvârșirea Euharistiei. *Catholicitatea* esențială a Bisericii este subminată atunci când se permite ca diferențele culturale sau de altă natură să se transforme în separații. Creștinii sunt chemați să înlătore toate obstacolele în calea întrupării acestei deplinătăți a adevărului și a vieții revărsate asupra Bisericii prin puterea Sfântului Duh.
- Biserica este apostolică pentru că Tatăl L-a trimis pe Fiul să o întemeieze. La rândul Său, Fiul i-a trimis pe apostoli și pe profeți, împuterniciți de darurile Sfântului Duh la Cincizecime, să slujească drept temelie și să supravegheze misiunea Sa (Efes.2,20; Apoc.21,14; și Clement Romanul – *Epistola către Corinteni*,42). Comunitatea creștină este chemată să fie mereu fidelă acestor origini apostolice; lipsa de fidelitate în cult, mărturie și slujire contrazice caracterul apostolic al Bisericii. Succesiunea apostolică în slujire, sub călăuzirea Sfântului Duh, este menită să servească apostolicitatea Bisericii²¹.

* A se veda nota, *supra* (n.tr.)

¹⁹ 9 Cf. “Called to Be the One Church,” §5, in *Growth in Agreement III*, 607.

²⁰ Ibid.

²¹ Declarația Consiliului Ecumenic al Bisericilor, „Called to Be the One Church”, §3-7, ofera o explicație similară a profesiei de credință că Biserica este „una, sfânta, sobornicească și apostolică”, .” Cf. *Growth in Agreement III*, 607.

23. În lumina paragrafelor anterioare (13-22), este evident că Biserica nu este doar suma credincioșilor. Biserica este în mod fundamental o comuniune întru Dumnezeu Cel Unu în Treime și, în același timp, o comuniune ai cărei membri se împărtășesc împreună din viața și misiunea lui Dumnezeu (2Pt.1,4), Care, ca Treime, este sursa și ținta oricărei comuniuni. Astfel, Biserica este o realitate atât divină cât și umană.

24. Deși există învățătura comună că Biserică este un loc de întâlnire între divin și uman, bisericile au sensibilități diferite sau chiar convingeri contrastante cu privire la felul în care lucrarea Duhului Sfânt în Biserică are legătură cu structurile instituționale sau cu ordinea pastorală. Unii văd aspectele esențiale ale constituției Bisericii ca fiind voite și instituite de Hristos Însuși pentru totdeauna; prin urmare, datorită fidelității față de Evanghelie, creștinii nu au nicio autoritate fundamentală să schimbe această structură instituită în mod divin. Unii afirmă în privința constituției Bisericii că, în conformitate cu chemarea lui Dumnezeu, poate lua mai multe forme, în timp ce alții afirmă că nicio ordine instituțională nu se poate atribui voinței lui Dumnezeu. Unii susțin că fidelitatea față de Evanghelie poate impune, la un moment dat, o rupere a continuității instituționale, în timp ce alții insistă că o asemenea fidelitate poate fi menținută prin depășirea dificultăților fără întreruperi care pot duce la separări.

Cum se raportează continuitatea și schimbarea în Biserică la voia lui Dumnezeu

Prin întâlnirea lor plină de răbdare, în spiritul respectului și al atenției acordate reciproc, multe biserici au ajuns la o înțelegere mai profundă a diverselor sensibilități și convingeri legate de continuitate și schimbare în Biserică. În această înțelegere profundă, devine evident că aceeași intenție – de supunere față de voia lui Dumnezeu în organizarea Bisericii - poate, să inspire unora un angajament pentru continuitate, iar altora, un angajament pentru schimbare. Invităm bisericile să recunoască și să onoreze angajamentele reciproce în căutarea voii lui Dumnezeu în organizarea Bisericii. Mai mult, invităm la reflecție cu privire la criteriile care sunt folosite de diferite biserici ca să studieze aspecte legate de continuitate și schimbare. Cât de deschise sunt aceste criterii la dezvoltare în lumina chemării imperioase a lui Hristos la reconciliere? (Mt.5,23-24) Ar putea veni timpul pentru o nouă abordare?

C. Biserica drept semn și slujitoare a planului lui Dumnezeu pentru lume

25. Planul lui Dumnezeu este să adune umanitatea și toată creația într-o comuniune sub domnia lui Iisus Hristos (Efes.1,10). Biserica, reflectare a comuniunii lui Dumnezeu Cel Unu în Treime, este menită să slujească acest scop și este chemată să descopere mila lui Dumnezeu față de oameni, ajutându-i să ajungă la scopul pentru care au fost creați și în care se găsește bucuria lor ultima: să Îl laude și să-L preamărească pe Dumnezeu împreună cu toate cetele îngerești. Această misiune a Bisericii este împlinită de membrii ei prin mărturia vieților lor și, atunci când este posibil, prin propovăduirea directă a Veștii celei Bune a lui Iisus Hristos. Misiunea Bisericii este să slujească acest scop. Devreme ce Dumnezeu voiește ca toți oamenii să se mântuiască și la cunoștință adevărului să vină (1Tim.2,4), creștinii recunosc faptul că Dumnezeu ajunge și la cei care nu sunt membri ai Bisericii, în moduri care pot să nu fie imediat evidente ochilor omenești. Deși respectă elementele de adevăr și bunătate care pot fi găsite în alte religii și printre cei fără religie, misiunea Bisericii rămâne aceea de a invita, prin mărturie și dovadă, pe toți bărbații și femeile să vină la cunoaștere și să Îl iubească pe Iisus Hristos.

26. Unele pasaje din Noul Testament folosesc termenul taină (*mysterion*) pentru a se referi atât la planul lui Dumnezeu de mântuire întru Hristos (Efes.1,9,3,4-6) cât și la relația intimă între Hristos și Biserică (Efes.5,32,Col.1,24-28). Aceasta sugerează faptul că Biserica se bucură de o calitate spirituală transcendentă care nu poate fi sesizată prin simpla studiere a aparenței sale văzute. Dimensiunea pământească și cea spirituală a Bisericii nu pot fi separate. Structurile organizatorice ale comunității creștine trebuie văzute și evaluate, în bine sau în rău, în lumina darurilor lui Dumnezeu de mântuire întru Hristos, celebrate în Liturghie. Biserica, întruchipând în viața proprie taina mântuirii și a transfigurării umanității, participă la misiunea lui Hristos de a reconcilia toate lucrurile cu Dumnezeu și unul cu celălalt prin Hristos (2Co.5,18-21, Rm.8,18-25).

27. Cu toate că există un consens larg asupra faptului că Dumnezeu a întemeiat Biserica drept mijloc privilegiat pentru a realiza planul Său universal de mântuire, unele comunități sunt de părere că aceasta se poate exprima potrivit prin expresia „Biserica drept taină”, în timp ce alții nu folosesc în mod normal un asemenea vocabular sau îl resping total. Adepții acestei formulări, „Biserica drept taină”, o folosesc pentru că înțeleg Biserica drept un semn efectiv și un mijloc (uneori desemnat de termenul *instrument*) de comuniune al oamenilor între ei, prin comuniunea lor cu Dumnezeu Cel Unu în Treime²². Cei care evită această formulare sunt de părere că folosirea ei ar putea ascunde distincția dintre Biserică în întregul ei, și Tainele considerate separat, și că ar putea duce la ignorarea păcătoșeniei încă prezente între membrii comunității. Toți sunt de acord că Dumnezeu este autorul mântuirii; diferențele apar în felurile în care diverse comunități înțeleg natura și rolul Bisericii, precum și ritualurilor sale în această lucrare mântuitoare.

Expresia „Biserica drept taină”

Cei care folosesc această formulare nu neaga „caracterul sacramental” unic al Tainelor și nici fragilitatea slujitorilor omenesci. Cei care resping această expresie, pe de altă parte, nu neaga faptul ca Biserica este un semn puternic al prezenței și al lucrării lui Dumnezeu. Așadar, aceasta ar putea să fie văzută ca o problemă unde diferențele legitime de formulare sunt compatibile și reciproc acceptabile?

D. Comuniune în unitate și diversitate

28. Diversitatea legitimă în viața comunității este un dar de la Dumnezeu. Sfântul Duh revarsă o varietate de daruri complementare asupra credincioșilor pentru binele comun (1Co.12,4-7). Ucenicii sunt chemați să fie pe deplin uniți (F.Ap.2,44-47;4,32-37), și, în același timp, respectuoși față de diversitatea lor și îmbogățiți de aceasta (1Co.12,14-26). Factorii culturali și istorici contribuie la bogata diversitate din interiorul Bisericii. E nevoie ca Evanghelia să fie propovăduită în limbi, simboluri și imagini care sunt relevante pentru timpurile și contextele particulare, așa încât să poată fi trăită autentic în orice loc și timp.

²² De exemplu, episcopii catolici, la Conciliul Vatican II au declarat că: „ (...) întrucât Biserica este în Hristos ca un sacrament, adică semn și instrument al unirii intime cu Dumnezeu și al unității întregului neam omenesc” (Constituția dogmatică despre Biserică, *Lumen Gentium*, I, unde termenul instrument este menit să confere într-un mod pozitiv „eficiența” Bisericii). Alți creștini care afirmă pregnanța natura sacramentală a Bisericii consideră nepotrivită folosirea cuvântului *instrument* cu referire la comunitatea creștină. Ideea cu o mai largă receptare, anume că Biserica este un semn este mărturisită în raportul Consiliului Ecumenic al Bisericilor intitulat „Duhul Sfânt și catholicitatea Bisericii” scris în urma celei de A Patra Adunări Generale a CEB de la Uppsala, din anul 1968, în care se declara că: „Biserica accentuează faptul că este semnul viitoarei unități a omenirii”, cf. N. Goodall (ed.), *The Uppsala Report*, Geneva, WCC, 1968,17.

- pentru Constituția Dogmatică „Lumen Gentium”, a se vedea: <http://www.vatican.va> ; și traducerea în limba română din vol.: *Conciliul Ecumenic Vatican II, Constituții, decrete, declarații*, traducerea Arhiepiscopiei Romano-catolice de București, Editat de Organizația Catholică Internațională de Ajutorare “Kirche in Not”, Nyiregyhaza, 1990 (n.tr.)

Diversitatea legitimă este compromisă ori de câte ori creștinii consideră propriile expresii culturale ale Evangheliei drept unicele autentice, impunându-le altor creștini din alte culturi.

29. În același timp, nu trebuie să se renunțe la unitate. Prin credința comună în Hristos, exprimată în propovăduirea Cuvântului, săvârșirea Tainelor și în viețile de slujire și mărturie, fiecare biserică locală este în comuniune cu toate bisericile locale din toate locurile și din toate timpurile. O slujire pastorală pentru unitate și respectarea diversității este unul din mijloacele importante date Bisericii pentru a-i ajuta pe cei cu diferite daruri și perspective să rămână în responsabilitate reciprocă.

30. Aspectele legate de unitate și de diversitate au fost în centrul preocupărilor din momentul în care Biserica a înțeles, cu ajutorul Duhului Sfânt, că trebuia ca neamurile să fie primite în comuniune (F.Ap.15,1-29;10,1-11,18). Epistola adresată creștinilor din Antiohia din partea sinodului din Ierusalim conține ceea ce se poate numi un principiu fundamental care guvernează unitatea și diversitatea: „părutu-s-a Duhului Sfânt și nouă, să nu vi se pună nici o greutate în plus în afară de cele ce sunt necesare” (F.Ap.15,28). Mai târziu, Sinoadele Ecumenice au pus la dispoziție exemple în plus de „cele necesare”, de exemplu, atunci când, la primul Sinod Ecumenic (Niceea, 325), episcopii au stabilit clar că pentru a fi în comuniune de credință este obligatorie afirmarea dumnezeirii lui Hristos. Mai recent, bisericile enunță împreună învățături bisericești clare, care exprimă implicațiile unei astfel de doctrine fundamentale, cum ar fi în condamnarea apartheid-ului de către multe comunități creștine²³. Există limite ale diversității legitime; atunci când se trece de limitele acceptabile, acest fapt poate fi distructiv pentru darul unității. În interiorul Bisericii, ereziile și schismele, împreună cu conflictele politice și expresiile urii, au amenințat darul comuniunii oferit de Dumnezeu. Creștinii sunt chemați nu numai să facă eforturi permanente pentru a depăși separări și erezii, ci și să păstreze și să prețuiască diferențele lor legitime în privința slujbelor, obiceiurilor și legilor, și să întrețină diversități legitime în privința spiritualității, metodelor teologice și formulărilor, în așa fel încât să contribuie la unitatea și la *catholicitatea* Bisericii ca întreg²⁴.

Diversitate legitimă și dezbinatoare

Dialogul ecumenic în căutarea unității pentru care Hristos S-a rugat a fost, în mare parte, un efort al reprezentanților din diferite biserici creștine de a discerne,

²³ “World Council of Churches’ Consultation with Member-Churches in South Africa - Cottesloe, Johannesburg, 7-14 December, 1960,” in *The Ecumenical Review*, XIII(2), January 1961, 244-250; “Statement on Confessional Integrity,” in *In Christ a New Community: The Proceedings of the Sixth Assembly of the Lutheran World Federation: Dar-es-Salaam, Tanzania, June 13-25, 1977, Geneva, Lutheran World Federation, 1977. 179-180, 210-212*; “Resolution on Racism and South Africa,” in *Ottawa 82: Proceedings of the 21st General Council of the World Alliance of Reformed Churches (Presbyterian and Congregational) Held at Ottawa, Canada, August 17-27, 1982, Geneva, Offices of the Alliance, 1983, 176-180; The Belhar Confession, <http://www.urcsa.org.za/documents/The%20Belhar%20Confession.pdf>.*

²⁴ Cf. Declarația Consiliului Ecumenic al Bisericilor: “The Unity of the Church as Koinonia: Gift and Calling” („Unitatea Bisericii drept *koinonia*: dar și chemare”: „Diversitățile care își au rădăcinile în tradiții teologice, în diferitele contacte culturale, etnice sau istorice, sunt parte integrantă a naturii comuniunii; există totuși limite ale diversității. Diversitatea este nelegitimă când, de exemplu, face imposibilă mărturisirea comună a lui Iisus Hristos ca Dumnezeu și Mântuitor, Același ieri, azi și întotdeauna (Evrei 13,8) (...). În comuniune, diversitățile sunt aduse împreună în armonie ca daruri ale Duhului Sfânt, contribuind la îmbogățirea și împlinirea Bisericii lui Dumnezeu”. În M. Kinnamon (ed.), *Signs of the Spirit: Official Report of the Seventh Assembly*, Geneva-Grand Rapids, WCC-Eerdmans, 1991, 173. Diversitatea legitimă este tratată frecvent în dialogurile bilaterale internaționale. Dialogul anglican – ortodox, de exemplu, remarcă marea diversitate în viața bisericilor locale: „Atâta timp cât mărturia lor despre unica credință rămâne neafectată, această diversitate este văzută nu ca o deficiență, sau o cauza de fragmentare, ci ca semn al plenitudinii unicului Duh care Se împărtășește tuturor după voia Sa”. *The Church of the Triune God: The Cyprus Statement Agreed by the International Commission for Anglican-Orthodox Dialogue* 2006, London, Anglican Communion Office, 2006, 91. A se vedea și: Dialogul luteran - romano-catolic, *Facing Unity* (1984), §§5-7, 27-30, și mai ales 31-34, în *Growth in Agreement II* 445-446, 449-450; Anglican-Roman Catholic International Commission, *The Gift of Authority*, §§26-31, în *Growth in Agreement III*, 6869; Dialogul metodist- romano-catolic, *Speaking the Truth in Love*, §50, în *Growth in Agreement III*, 154.

cu ajutorul Duhului Sfânt, ce este necesar pentru unitate, potrivit voii lui Dumnezeu, și ce se înțelege, în mod corect, prin diversitate legitimă. Deși toate bisericile au propriile proceduri de a distinge diversitatea legitimă de cea nelegitimă, este evident că lipsesc două lucruri: (a) criteriile comune, sau mijloace de discernere, și (b) structuri reciproc recunoscute, necesare pentru a folosi cele amintite la punctul (a) în mod eficient. Toate bisericile caută să urmeze voii lui Dumnezeu, și totuși ele continuă să nu se pună de acord asupra unor aspecte legate de credință și de structura slujbelor bisericești și, mai mult, asupra întrebării dacă aceste dezacorduri divizează Biserica sau, dimpotrivă, sunt parte a unei diversități legitime. Invităm bisericile să aprecieze ce măsuri pozitive se pot lua pentru a face posibilă această înțelegere comună?

E. Comuniunea bisericilor locale

31. Ecclesiologia comuniunii pune la dispoziție un cadru de lucru util pentru studierea relației dintre biserica locală și Biserica universală. Majoritatea creștinilor ar fi de acord că biserica locală este „o comunitate de credincioși botezați în care se predică Cuvântul lui Dumnezeu, se mărturisește credința apostolică, se săvârșesc Tainele, se mărturisește lucrarea lui Hristos pentru mântuirea lumii, și în care o slujire de *episkopé* este exercitată de către episcopi sau de alți slujitori ai comunității”²⁵. Cultura, limba și o istorie comună, toate intră în chiar țesătura bisericii locale. În același timp, comunitatea creștină din fiecare loc împarte cu toate celelalte comunități locale tot ceea ce este esențial pentru viața de comuniune. Fiecare biserică locală conține în ea plinătatea a ceea ce însemna a fi Biserică. Este în întregime Biserică, dar nu întreaga Biserică. Astfel, biserica locală nu ar trebui văzută în izolare, ci având cu celelalte biserici o relație dinamică. De la început, comuniunea a fost menținută între bisericile locale prin colecte, schimburi de scrisori, vizite, ospitalitate euharistică și expresii tangibile de solidaritate (1Cor.16; 2Cor.8,1-9; Gal.2,1-10). Din când în când, în primele veacuri, bisericile locale se adunau pentru a lua hotărâri împreună. Toate acestea erau modalități de a susține interdependența și de a menține comuniunea. Această comuniune de biserici locale nu este o opțiune în plus. Biserica universală este comuniunea tuturor bisericilor locale din lume, unite prin credință și cult²⁶. Nu este doar suma, federația sau juxtapunerea bisericilor locale, dar toate împreună sunt aceeași Biserică prezentă și lucrătoare în lume. *Catholicitatea*, așa cum a fost descrisă în catehezele baptismale ale Sfântului Chiril al Ierusalimului, nu se referă doar la extensiunea geografică, ci și la varietatea bisericilor locale și la participarea lor la plinătatea credinței și a vieții care le unește în aceeași *koinonia*²⁷.

32. În cadrul acestei înțelegeri comune a comuniunii bisericilor locale în Biserica universală, apar diferențe legate nu doar de întinderea geografică a comunității desemnate prin formula „biserica locală”, ci și de rolul episcopilor. Unele biserici sunt convinse că episcopul, ca urmaș al apostolilor, este esențial pentru structura și realitatea bisericii locale. Astfel, în sens strict, biserica locală este o dioceză, compusă dintr-un număr de parohii. Pentru alții, dezvoltând forme variate de auto-înțelegere, formula „biserica locală” este mai puțin obișnuită și nu se definește în relație cu slujirea unui episcop. Pentru unele din aceste biserici, biserica locală este doar congregația de credincioși adunați într-un loc pentru a auzi Cuvântul și a savârși Tainele.

²⁵ Cf. raportul Grupului Comun de Lucru al Consiliului Ecumenic al Bisericilor și al Bisericii Romano-Catolice, “The Church: Local and Universal,” §15, in *Growth in Agreement II*, 866. „Local” nu trebuie confundat cu „denominațional” în această descriere.

²⁶ Cf. declarațiile despre unitate de la adunările generale de la New Delhi, Uppsala și Nairobi ale Consiliului Ecumenic al Bisericilor, în W. A. Visser ‘t Hooft (ed.), *The New Delhi Report: The Third Assembly of the World Council of Churches 1961*, Londra, SCM, 1962, 116-134; N. Goodall (ed.), *The Uppsala Report 1968: Official Report of the Fourth Assembly of the World Council of Churches*, Geneva, WCC, 1968, 11-19; și D. M. Paton (ed.), *Breaking Barriers Nairobi 1975: The Official Report of the Fifth Assembly of the World Council of Churches*, Londra-Grand Rapids, SPCK-Eerdmans, 1976, 59-69.

²⁷ Sfântul Chiril al Ierusalimului, *Cateheze* 18, in J.P. Migne, *Patrologia Graeca* 33, 1044

Atât cei care văd episcopul ca fiind esențial, cât și cei care nu au această învățătură, au folosit formula „biserica locală”, câteodată, pentru a se referi la o configurare regională de biserici, adunate împreună într-o structură sinodală prezidată de cineva. În sfârșit, nu există un consens cu privire la felul cum nivelurile locale, regionale sau universale ale constituției eclesiale sunt în legătură unele cu altele, deși pași valoroși în căutarea convergenței cu privire la aceste relații pot fi regasiți în dialogurile multi- și bilaterale²⁸.

Relația dintre biserica locală și Biserica universală

Multe biserici pot îmbrățișa o înțelegere comună a relației fundamentale și a comuniunii bisericilor locale în cadrul Bisericii universale. Ele împărtășesc înțelegerea că prezența lui Hristos, prin voia Tatălui și puterea Sfântului Duh, se manifestă cu adevărat în biserica locală (este „în întregime Biserică”) și că însăși această prezență a lui Hristos obligă biserica locală să fie în comuniune cu Biserica universală (nu este „întreaga Biserică”). Acolo unde acest acord fundamental este găsit, formula „biserica locală” poate totuși să fie folosită în forme variate. În căutarea noastră comună a unității mai strânse, invităm bisericile să caute o înțelegere reciprocă mai precisă și un acord în acest domeniu: care este relația potrivită între nivelurile diferite de viață ale unei Biserici unite deplin, și ce forme de conducere specifice sunt necesare pentru a servi și a întreține aceste relații?

Capitolul III

Biserica: crescând în comuniune

A. Deja, dar nu încă

33. Biserica este o realitate eshatologică anticipând deja Împărăția, dar nefiind încă realizarea ei deplină. Sfântul Duh este factorul principal în întemeierea Împărăției și în călăuzirea Bisericii, astfel încât ea să poată sluji lucrării lui Dumnezeu în acest proces. Numai înrucât vedem prezentul în lumina iconomiei Sfântului Duh, care călăuzește întregul proces al istoriei mântuirii până la recapitularea finală în Hristos spre slava Tatălui, începem să sesizăm ceva din taina Bisericii.

34. Pe de o parte, întrucât este comunitatea de credincioși care se află în relație personală cu Dumnezeu, Biserica este deja comunitatea eshatologică pe care o voiește Dumnezeu. Semne vizibile și tangibile care exprimă faptul că această nouă viață de comuniune s-a realizat efectiv sunt: primirea și împărtășirea credinței apostolilor, Botezul, Frângerea și împărțirea Pâinii euharistice, rugăciunea cu și pentru

²⁸Un bun exemplu la nivel multilateral este raportul Grupului Comun de Lucru al Consiliului Ecumenic al Bisericilor și al Bisericii Romano-Catolice, “The Church: Local and Universal,” in <http://www.oikoumene.org/en/resources/documents/wcc-commissions/>. Cf. also Growth in Agreement II, 862-875. Din dialogurile bilaterale, a se vedea: “Ecclesial Communion – Communion of Churches” of the Lutheran-Roman Catholic “Church and Justification,” in *Growth in Agreement II*, 505-512; și, mai ales, declarația ortodoxă – romano-catolică: “Ecclesiological and Canonical Consequences of the Sacramental Nature of the Church: Ecclesial Communion, Conciliarity and Authority” (2007) at: http://www.pcf.va/romancuria/pontifical_councils/ch_orthodox_docs/re_pc_chrstuni_doc_20071013_documento-ravenna_en.html.

ceilalți și nevoile lumii, slujirea unul altuia întru dragoste, participarea la bucuriile și necazurile celuilalt, acordarea ajutorului material, propovăduirea și mărturisirea Veștii celei Bune în misiune și împreună-lucrare pentru dreptate și pace. Pe de altă parte, ca realitate istorică, Biserica este alcătuită din oameni supuși condițiilor lumii. Una din aceste condiții este schimbarea²⁹, fie pozitivă în sensul de creștere și dezvoltare, fie negativă, în sensul de declin și denaturare. Alte condiții includ factori culturali și istorici care pot avea fie un impact pozitiv, fie negativ asupra credinței, vieții și mărturiei Bisericii.

35. Fiind o comunitate pelerină, Biserică se confruntă cu realitatea păcatului. Dialogul ecumenic a arătat că există convingeri comune adânc înrădăcinate în spatele a ceea ce uneori s-a considerat a fi perspective contradictorii în privința relației dintre sfințenia Bisericii și păcatul omenesc. Există diferențe semnificative în felul în care creștinii exprimă aceste convingeri comune. Pentru unii, tradiția lor afirmă că Biserica este fără păcat întrucât, fiind Trupul lui Hristos Cel fără de păcat, ea nu poate păcătui. Alții consideră că este potrivit să se refere la Biserică drept păcătoasă, pentru că păcatul poate deveni sistemic și poate astfel afecta instituția Bisericii înseși, și, deși păcatul este în contradicție cu adevărata identitate a Bisericii, acesta este totuși real. Felurile diferite în care diverse comunități înțeleg păcatul însuși, fie, în primul rând, ca imprefecțiune morală, fie, în primul rând, ca întrerupere a relației, precum și dacă și cum păcatul poate fi sistemic, pot avea un impact asupra acestei probleme.

36. Biserica este Trupul lui Hristos; conform promisiunii Sale, porțile iadului nu o vor birui (Mt.16,18). Biruința lui Hristos asupra păcatului este completă și ireversibilă, și, prin promisiunea și harul lui Hristos, creștinii au încredere că Biserica se va împărtăși întotdeauna din roadele acestei biruințe. Ei împărtășesc și conștiința faptului că, în epoca de acum, credincioșii sunt vulnerabili la puterea păcatului, atât individual, cât și colectiv. Toate bisericile recunosc că există păcat printre credincioși și recunosc impactul său grav. Toate recunosc nevoia continuă pentru creștini de auto-examinare, pocăință, convertire (*metanoia*), reconciliere și reînnoire. Sfințenia și păcatul sunt legate de viața Bisericii în feluri diferite și inegale. Sfințenia exprimă identitatea Bisericii conform vocii lui Dumnezeu, în timp ce păcatul vine în contradicție cu această identitate (Rm.6,1-11).

B. Creștere în elementele esențiale ale comuniunii: credință, Taine, slujire

37. Călătoria înspre deplina realizare a darurilor lui Dumnezeu de comuniune cere comunităților creștine să se pună de acord cu privire la aspectele fundamentale ale vieții Bisericii. „Elementele eclesiale necesare comuniunii depline în interiorul unei biserici unite în mod văzut - țelul mișcării ecumenice - sunt comuniunea în deplinătatea credinței apostolice; în viața sacramentală (*mysterică*); într-o slujire cu adevărat unică și recunoscută reciproc; în structurile de relații sinodale și în luarea deciziilor; și în mărturia comună și slujirea în lume”³⁰. Aceste atribute servesc drept un cadru de lucru necesar pentru menținerea unității în

²⁹ Această condiție a schimbării nu este făcută să eclipseze înțelesul etern al lui Iisus Hristos și al Evangheliei Sale: „Iisus Hristos este Acelasi ieri, azi și intotdeauna.” (Evrei 13,8)

³⁰ Din „The Church: Local and Universal” (1990), §25, în *Growth in Agreement II*, 868. Paragraphs 10-11 and 28-32, acest text demonstrează cu citate și note de subsol faptul că prezentarea comuniunii se bazează pe o gama largă de dialoguri ecumenice între anglicani, luterani, ortodocși, reformați și romano-catolici, ca și pe declarații despre unitate adoptate la Adunările CEB, (vezi nota 16, cap 1). Declarația Consiliului Ecumenic al Bisericilor, “The Unity of the Church as Koinonia: Gift and Calling” („Unitatea Bisericii drept *koinonia*: dar și chemare”), întărește elementul de slujire adăugând termenul *reconciliată* alături de *recunoscută* [M. Kinnamon (ed.), *Signs of the Spirit: Official Report Seventh Assembly*, Geneva, WCC, 1991, 173]. Configurații similare ale componentelor fundamentale ale comuniunii apar în documentul luterano-romano-catolic “Facing Unity,” în *Growth in Agreement II*, 456-477, care prezintă Biserica drept o comunitate de credință, taine și slujire; și textul metodist-romano-catolic “The Apostolic Tradition,” în *Growth in Agreement II*, 610-613, care descrie trupul viu al Bisericii în termeni de credință, cult și slujire. Declarațiile clasice despre unitate de la Adunările Generale ale CEB de la New Delhi (1961), Nairobi (1975), Canberra (1990) și Porto Alegre (2006) prezintă, de asemenea, calitățile esențiale ale unității, după cum ilustrează și următorului citat din ultima declarație: „Bisericile noastre au afirmat că unitatea pentru care ne rugăm, sperăm și activăm, este o *koinonia* dată și exprimată în mărturisirea comună a credinței apostolice; în viața sacramentală (*mysterică*) comună în care se intră printr-un singur Botez și care

diversitate legitimă. Mai mult, creșterea bisericilor înspre unitatea unicei Biserici este intim legată de chemarea de a promova unitatea întregii umanități și a creației, devreme ce Hristos, Capul Bisericii, este Cel în care toate se împacă. Dialogul, cum este cel care însoțește scrierea și receptarea documentului „*Botez, Euharistie și Slujire*”, a înregistrat deja progrese semnificative în convergența cu privire la aceste elemente esențiale de comuniune, deși mai puțin în legătură cu *slujirea* decât cu primele două. Intenția prezentului document nu este de a repeta acele realizări din trecut, ci mai degrabă de a le rezuma și de a indica câțiva din pașii înainte făcuți în anii din urmă.

Credința

38. Referitor la primul element menționat, există un consens general că Biserica este chemată să propovăduiască în fiecare generație credința „dată sfinților, odată pentru totdeauna” (Iuda, v.3) și să rămână statornică în învățătura care i-a fost transmisă la început de apostoli. Credința este evocată de Cuvântul lui Dumnezeu, inspirată de harul Sfântului Duh, atestată în Scriptură și transmisă prin tradiția vie a Bisericii. Este mărturisită în cult, viață, slujire și misiune. Deși trebuie interpretată în contextul timpurilor și al locurilor care sunt în schimbare, aceste interpretări trebuie să rămână în continuitate cu mărturia primară și cu explicarea ei fidelă de pe parcursul veacurilor. Credința trebuie trăită ca răspuns activ la provocările fiecărei epoci și ale fiecărui loc. Se adresează situațiilor personale și sociale, inclusiv nedreptății, încălcării demnității umane și degradării creației.

39. Dialogul ecumenic a arătat că, în privința multor teme centrale ale doctrinei creștine, există multe aspecte care unesc deja credincioșii³¹. În anul 1991, documentul de studiu „*Mărturisind o singură credință*” a reușit nu numai să arate un acord substanțial între creștini legat de înțelesul *Crezului* nicean mărturisit în slujbele multor biserici. Acest text explică, de asemenea, felul cum credința din *Crez* își are rădăcinile în Sfânta Scriptură, este mărturisită în simbolul ecumenic și trebuie mărturisită din nou în relație cu provocările lumii contemporane. Intenția nu a fost numai să ajute bisericile să recunoască fidelitatea lor și a altora față de această credință, ci și să pună la dispoziție un instrument ecumenic credibil pentru propovăduirea credinței astăzi. În 1998, documentul „*O comoară în vase de lut*” explora interpretarea curentă a Scripturii și a Tradiției în transmiterea credinței, notând: „Sfântul Duh inspiră și conduce bisericile ca fiecare să regândească și să reinterpreteze tradiția lor în conversația cu celelalte, ținând întotdeauna să întruchipeze Tradiția adevărată întru unitatea Bisericii lui Dumnezeu”³². În timp ce bisericile sunt în general de acord cu privire la importanța Tradiției în generarea și interpretarea corespunzătoare a Scripturii, dialogul mai recent a încercat să înțeleagă felul în care comunitatea creștină se angrenează în asemenea interpretări. Multe dialoguri bilaterale au recunoscut că interpretarea eclesială a sensului contemporan al Cuvântului lui Dumnezeu, implică experiența de credință a întregului popor, interpretările teologilor și discernământul

este celebrată împreună printr-o singură comuniune euharistică; în viața comună în care membrii și slujirile se recunosc reciproc și se reconciliază; și în misiunea comună prin care se mărturisește Evanghelia harului lui Dumnezeu tuturor oamenilor și care slujește întreaga creație. O asemenea *koinonia* va fi exprimată în toate locurile și prin relație conciliară între bisericile din diferitele locuri”, “Called to Be the One Church,” §2, *Growth in Agreement III*, 606-607.

³¹ A se vedea, de ex. capitolele “Fundamentals of Our Common Faith: Jesus Christ and the Holy Trinity” („Aspecte fundamentale ale credinței noastre comune: Iisus Hristos și Sfânta Treime”) și “Salvation, Justification, Sanctification” („Mântuire, îndreptare, sfințire”) în Walter Kasper *Harvesting the Fruits: Basic Aspects of Christian Faith in Dialogue (Recoltand fructele: aspecte fundamentale ale credinței creștine în dialog)*, Londra – New York, Continuum, 2009, 10-47, care prezintă convergențe despre aceste teme între anglicani, luterani, metodiști, reformați și romano-catolici.

³² *A Treasure in Earthen Vessels (O comoară în vase de lut)*, Geneva, WCC, 1998, §32. Înaintea acestuia, *Botez, Euharistie și Slujire*, secțiunea despre Slujire, §34, sublinia: „Tradiția apostolică în Biserică înseamnă continuitate în caracteristicile permanente ale Bisericii Apostolilor: mărturisirea credinței apostolice, propovăduirea și interpretarea actualizată a Evangheliei, savârșirea Botezului și a Euharistiei, transmiterea responsabilităților legate de slujire, comuniune de rugăciune, dragoste, bucurie și suferință, deservirea celor săraci și în nevoi, unitate în rândul bisericilor locale și împărtășirea darurilor pe care Dumnezeu le-a dăruit fiecăruia”, în *Baptism, Eucharist and Ministry*, Geneva, WCC, 1982.

slujitorilor hirotoniți³³. Provocarea de astăzi este ca bisericile să cadă de acord asupra felul în care acești factori lucrează împreună.

Tainele

40. Referitor la Taine, bisericile au înregistrat un grad semnificativ de aprobare a felului în care documentul „*Botez, Euharistie și Slujire*” (1982) descria înțelesul și săvârșirea Botezului și a Euharistiei³⁴. Acest text sugera, de asemenea, că prin care se căuta o dezvoltare a convergenței cu privire la cele mai semnificative aspecte rămase nerezolvate: cine poate fi botezat, prezența lui Hristos în Euharistie și relația Euharistiei cu jertfa de pe cruce a Mântuitorului. În același timp, comentând succint asupra Mirungerii sau Confirmării, documentul „*Botez, Euharistie și Slujire*” nu se referă la celelalte rituri săvârșite în multe comunități și considerate de unii ca fiind Taine, și nici nu a fost conceput să ia în calcul punctul de vedere al acelor comunități care afirmă că specificul lor nu include Botezul și Euharistia, dar afirmă că se împărtășesc din viața sacramentală (*mysterică*) a Bisericii.

41. Convergența crescândă dintre biserici în înțelegerea Botezului se poate rezuma după cum urmează³⁵. Prin Botezul cu apă în numele Sfintei Treimi, Tatăl, Fiul și Duhul Sfânt, creștinii sunt uniți cu Hristos și unul cu celălalt în Biserica din fiecare loc și timp. Botezul este introducerea în și celebrarea noii vieți în Hristos și a participării la Botezul, viața, moartea și Învierea Sa (Mt.3,13-17, Rm.6,3-5). Este „baia nașterii celei de a doua și a înnoirii Duhului Sfânt” (Tit 3,5), care încorporează credincioșii în Trupul lui Hristos și care le permite să participe la Împărăția lui Dumnezeu și la viața lumii ce va să vină (cf.Efes.2,6). Botezul implică mărturisirea păcatului, convertirea inimii, iertare, curățire și sfințire; Botezul îl consacră pe credincios ca membru al unei seminții alese, al unei preoții împărătești și al unui neam sfânt (1Pt.2,9). Botezul este astfel o legătură de bază a unității. Unele biserici văd darul Sfântului Duh ca fiind dat în mod special prin Mirungere sau Confirmare, considerată de ele ca una dintre Tainele de inițiere. Acordul general cu privire la Botez a condus pe unii dintre cei implicați în mișcarea ecumenică să ceară recunoașterea reciprocă a Botezului³⁶.

42. Există o relație profundă și dinamică între Botez și Euharistie. Comuniunea în care intră neofitul, primește o expresie mai pronunțată și este întreținută de Euharistie, care reafirmă credința baptismală și dă har pentru credincioșii care trăiesc în afara vocației creștine. Progresul în acordul cu privire la Euharistie înregistrat în dialogul ecumenic, se poate rezuma după cum urmează³⁷. Cina Domnului este slujba sfântă în care, adunați în jurul mesei, creștinii primesc Trupul și Sângele lui Hristos. Este propovăduirea Evangheliei, preamărirea Tatălui pentru tot ceea ce s-a realizat în creație, mântuire și sfințire (*doxologia*); amintirea morții

³³A se vedea, de ex. declarația luterană-ortodoxă “Scripture and Tradition,” în: *Growth in Agreement II*, 224-225; cea metodistă-romano-catolică; “The Word of Life,” §§62-72, care descrie “Agents of Discernment,” în *Growth in Agreement I*, 632-634; cea anglicană - romano-catolică, “Gift of Authority,” în *Growth in Agreement III*, 60-81; cea între discipoli și romano-catolici “Receiving and Handing on the Faith: The Mission and Responsibility of the Church,” în *Growth in Agreement III*, 121-137; cea metodistă-romano - catolică, “Speaking the Truth in Love: Teaching Authority among Catholics and Methodists,” în *Growth in Agreement III*, 138-176; și cea reformată - ortodoxă orientală “Report” (2001), §§22-28, care descrie “Tradition and Holy Scripture” și “The Role of the Theologian in the Christian Community,” în *Growth in Agreement III*, 43-44.

³⁴Cf. *Baptism, Eucharist and Ministry, 1982-1990: Report on the Process and Responses*, Geneva, WCC, 1990, 39, 55-56.

³⁵Acest paragraf prezintă materialul elaborat cu subtitlul “II. The Meaning of Baptism”, în *Baptism, Eucharist and Ministry*, Section on Baptism, §§2-7. Afirmări similare de la alte patru dialoguri bilaterale internaționale se pot găsi în “Common Understanding of Baptism” aparținând lui W. Kasper, *Harvesting the Fruits*, 164-168, ca și în documentul de studiu al Comisiei *Credință și Constituție*, intitulat: *One Baptism: Towards Mutual Recognition*, Geneva, WCC, 2011.

³⁶Un exemplu de asemenea recunoaștere reciprocă a Botezului a fost acela atins de 11 din cele 16 comunități membre ale Consiliului Bisericilor Creștine din Germania, la 29 aprilie 2007, http://www.ekd.de/english/mutual_recognition_of_baptism.html.

³⁷Acest rezumat se bazează pe “II. The Meaning of the Eucharist” în *Baptism, Eucharist and Ministry*, secțiunea despre Euharistie, §§2-26. Pentru diferitele grade de convergență între anglicani, luterani, metodiști, reformați și romano-catolici, a se vedea: “The Eucharist,” în Kasper, *Harvesting the Fruits*, 168-190.

și a Învierii lui Iisus Hristos și a ceea ce s-a realizat o dată pentru totdeauna pe Cruce (*anamnesis*); și invocarea Sfântului Duh de a transforma atât elementele pâinii și ale vinului, cât și pe participanții înșiși (*epiklesis*). Mijlocirile se fac pentru nevoile Bisericii și ale lumii, comuniunea credincioșilor se adâncește din nou ca o anticipare și o pre-gustare a Împărăției ce va să vină, impulsționându-i să meargă și să împărtășească misiunea lui Hristos de a inaugura această Împărăție chiar în prezent. Sfântul Apostol Pavel subliniază legătura dintre Cina Domnului și viața însăși a Bisericii (1Co.10,16-17; 11,17-33).

43. Așa cum mărturisirea de credință și Botezul sunt inseparabile de viața de slujire și de mărturie, la fel Euharistia cere reconciliere și părtășie de la toți frații și surorile din unica familie a lui Dumnezeu. „Creștinii sunt chemați, în Euharistie, să fie solidari cu marginalizații și să devină semne ale dragostei lui Hristos care a trăit și S-a jertfit pentru toți și care acum Se dăruiește pe Sine în Euharistie (...). Euharistia aduce în prezent o nouă realitate care transformă creștinii după chipul lui Hristos și astfel îi face martorii Săi eficienți”³⁸. Înnoirea liturgică în unele biserici poate fi văzută, în parte, ca o receptare a convergențelor înregistrate în dialogul ecumenic cu privire la Taine.

44. Tradițiile creștine diferite nu s-au pus de acord dacă Botezul, Euharistia sau alte ritualuri ar trebui numite „taine” sau „orânduiele de cult” (*ordinances*)*. Termenul *sacramentum*** (folosit pentru a traduce

³⁸Din: *Baptism, Eucharist and Ministry*, §§24 and 26.

*S-ar putea traduce și perifrastic prin „acte de cult poruncite de Mântuitorul”. În traducerea franceză a acestui document termenul *ordinances* s-a tradus prin *ordonnances*

(http://www.oikoumene.org/fr/resources/documents/commissions/faith-and-order/i-unity-the-church-and-its-mission/the-church-towards-a-common-vision?set_language=fr);

în cea germană prin *Anordnungen* (http://www.oikoumene.org/de/resources/documents/commissions/faith-and-order/i-unity-the-church-and-its-mission/the-church-towards-a-common-vision?set_language=de), în cea spaniolă prin *ordenanzas*

(http://www.oikoumene.org/es/resources/documents/commissions/faith-and-order/i-unity-the-church-and-its-mission/the-church-towards-a-common-vision?set_language=es),

dar în cea italiană prin *rituali* (https://www.oikoumene.org/en/resources/documents/commissions/faith-and-order/i-unity-the-church-and-its-mission/The_Church_it.pdf), (n.tr.)

** Este semnificativ faptul că de la începutul perioadei Reformei s-a manifestat nemulțumirea față de folosirea termenului latin *sacramentum* (împrumutat din limbajul militar și înseamnă jurământ) și s-a arătat că este o traducere incorectă a cuvântului nou-testamentar *mysterion*- deoarece se pune accentul pe obligativitatea primirii sacramentelor în vederea mântuirii, în loc să se sublinieze privilegiul de a primi harul lui Dumnezeu prin aceste lucrări minunate de sfințire a vieții omului. Zwingli se plânga deja spunând: „cuvântul *sacramentum* nu exprimă în mod corect înțelesul lui *mysterion*” (U.Zwingli, *Kommentar über die wahre und falsche Religion* (n.1), 23 sq.) și dorea ca germanii să nu fi acceptat vreodată cuvântul „sacrament” în vocabularul lor – o nemulțumire pe care a preluat-o și Friedrich Schleiermacher în Dogmatica sa. (F. Schleiermacher, *Der christliche Glaube. Nach den Grundsätzen der evangelischen Kirche im Zusammenhange dargestellt*, ed. II-a revizuită, 1831, ed. M.Redeker, vol.II, 1960, 364 (trad. engl. *The Christian Faith*, Edinburgh, 1948). În anul 1520 Luther arăta că terminologia biblică nu justifică folosirea termenului „sacrament” pentru lucrări bisericesti. (M.Luther, *De captivitate Babylonicae ecclesiae praeludium*, 1520, WA 6, 501, 37sq.) Philip Melancthon în lucrarea sa intitulată *Loci Communes* (1521) dorea să numească „semne sau semne sacramentale ... ceea ce alții numeau sacramente”(P.Melancthon, *Loci communes*, 1521, ed. bilingvă latină-germană, tradusă cu note explicative de H.G. Pohlmann, Gutersloh 1993, 328 sq.), întrucât, conform terminologiei biblice, doar Iisus Hristos ar putea fi numit *Sacrament*. Pot fi găsite multe alte exemple în teologia protestantă care să ateste nemulțumirea față de termenul *sacramentum*. Este foarte important de amintit faptul că acum 175 de ani F. Schleiermacher își exprima speranța că problemele cauzate de termenul latin *sacramentum* pot fi îndepărtate „prin apropierea de Biserica Răsăriteană, pentru care această denumire a rămas străină, și care în schimb a folosit expresia *mistere (taine)*”(s.n.) (F. Schleiermacher, *op.cit.*,p.364) (n.tr.)

* Este semnificativ faptul că de la începutul perioadei Reformei s-a manifestat nemulțumirea față de folosirea termenului latin *sacramentum* (împrumutat din limbajul militar și înseamnă jurământ) și s-a arătat că este o traducere incorectă a cuvântului nou-testamentar *mysterion*- deoarece se pune accentul pe obligativitatea primirii sacramentelor în vederea mântuirii, în loc să se sublinieze privilegiul de a primi harul lui Dumnezeu prin aceste lucrări minunate de sfințire a vieții omului. Zwingli se plânga deja spunând: „cuvântul *sacramentum* nu exprimă în mod corect înțelesul lui *mysterion*” (U.Zwingli, *Kommentar über die wahre und falsche Religion* (n.1), 23 sq.) și dorea ca germanii să nu fi acceptat vreodată cuvântul „sacrament” în vocabularul lor – o nemulțumire pe care a preluat-o și Friedrich Schleiermacher în Dogmatica sa. (F. Schleiermacher, *Der christliche Glaube. Nach den Grundsätzen der evangelischen Kirche im Zusammenhange dargestellt*, ed. II-a revizuită, 1831, ed. M.Redeker, vol.II, 1960, 364 (

grecescul *mysterion*) indică ideea că lucrarea mântuitoare a lui Dumnezeu este comunicată în săvârșirea ritualului, în timp ce expresia „orânduială de cult” scoate în evidență ideea că aceasta este săvârșită din ascultare față de cuvântul și exemplul lui Hristos³⁹. Aceste două poziții au fost văzute ca excluzându-se reciproc. Însă, așa cum arată textul de studiu al Comisiei *Credință și Constituție* intitulat „*Un singur Botez*”: „Majoritatea tradițiilor, fie că folosesc termenul „sacrament/taină”, fie pe cel de „rânduială de cult”, afirmă că aceste evenimente sunt atât *instrumente* (în sensul că Dumnezeu le folosește pentru a face să existe o nouă realitate), cât și *expresii* (ale unei realități deja existente). Unele tradiții scot în evidență dimensiunea instrumentală (...) . Altele pe cea de expresii”⁴⁰. Ar putea aceste diferențe să fie mai degrabă de accent, decât de doctrină? Aceste ritualuri exprimă atât aspectul „instituțional”, cât și pe cel „harismatic” al Bisericii. Sunt acțiuni vizibile, eficiente, instituite de Hristos și, în același timp, sunt roditoare prin lucrarea Sfântului Duh care, prin mijlocirea lor, îi pregătește pe cei care primesc Tainele, cu o varietate de daruri pentru zidirea Bisericii și a misiunii sale în lume și pentru lume.

Sacramente/Taine și orânduiele de cult

În lumina convergențelor cu privire la Botez și la Euharistie și a reflecțiilor cu privire la rădăcinile istorice și potențiala compatibilitate a termenilor „sacrament/taină” și „orânduială de cult”, bisericile sunt provocate să exploreze dacă sunt capabile să ajungă la un acord mai profund legat de această dimensiune a vieții Bisericii care implică aceste ritualuri. O asemenea convergență i-ar putea conduce să ia în considerare câteva întrebări suplimentare. Majoritatea bisericilor săvârșesc alte ritualuri sau sacramente/taine, cum ar fi: Mirungerea/Confirmarea, Nunta și Hirotonia, în cadrul slujbelor lor, și multe au, de asemenea, ritualuri de iertare a păcatelor și de binecuvântare a celor bolnavi: statutul eclesial și numărul acestora nu se poate discuta în cadrul dialogurilor ecumenice? Invităm, de asemenea, bisericile să ia în considerare dacă pot ajunge acum la un grad mai mare de convergență în legătură cu cine poate primi Botezul și cine poate avea protia la celebrările liturgice ale Bisericii? Mai mult, există modalități în care o înțelegere reciprocă mai adâncă poate fi stabilită între bisericile care săvârșesc aceste ritualuri și acele comunități creștine convinse că împărtășirea vieții în Hristos nu cere săvârșirea Sacramentelor/Tainelor sau a altor ritualuri?

Misiunea în cadrul Bisericii

Hirotonia

trad. engl. *The Christian Faith*, Edinburgh, 1948). În anul 1520 Luther arăta că terminologia biblică nu justifică folosirea termenului „sacrament” pentru lucrări bisericesti. (M.Luther, *De captivitate Babylonicae ecclesiae praeludium*, 1520, WA 6, 501, 37sq.) Philip Melancthon în lucrarea sa intitulată *Loci Communes* (1521) dorea să numească „semne sau semne sacramentale ... ceea ce alții numeau sacramente”(P.Melancthon, *Loci communes*, 1521, ed. bilingvă latină-germană, tradusă cu note explicative de H.G. Pohlmann, Gutersloh 1993, 328 sq.), întrucât, conform terminologiei biblice, doar Iisus Hristos ar putea fi numit *Sacrament*. Pot fi găsite multe alte exemple în teologia protestantă care să ateste nemulțumirea față de termenul *sacramentum*. Este foarte important de amintit faptul că acum 175 de ani F. Schleiermacher își exprima speranța că problemele cauzate de termenul latin *sacramentum* pot fi îndepărtate „prin apropierea de Biserica Răsăriteană, pentru care această denumire a rămas străină, și care în schimb a folosit expresia *mistere (taine)*”(s.n.) (F. Schleiermacher, Op.cit.,p.364) (n.tr.)

³⁹ Termenul latin *sacramentum* desemnează jurământul pe care cel recrutat îl pronunță la intrarea în serviciul militar, și a fost folosit de primul mare teolog care a scris în latina, Tertulian (160-220), pentru a se referi la Botez.

⁴⁰ *One Baptism: Towards Mutual Recognition* §§30.

45. Toate bisericile afirmă învățătura biblică potrivit căreia, spre deosebire de mulți preoți ai Vechiului Testament (cf.Evr.7,23), Iisus, Arhiereul nostru (cf.Evr.8,10), S-a adus pe Sine Jertfă mântuitoare „o dată pentru totdeauna” (Evr.7,27; 9,12, 9,26;10,10, 12-14). Bisericile diferă în privința concluziilor pe care le deduc din aceste texte. „Botez, Euharistie și Slujire” menționa că slujitorii hirotoniți „pot fi numiți în mod propriu preoți, pentru că ei îndeplinesc un serviciu specific preoțesc, prin întărirea și zidirea preoției împărătești și profetice a credincioșilor, prin cuvânt și Taine, prin rugăciunile de mijlocire și prin îndrumarea pastorală a comunității”⁴¹. Pe linia acestor considerații, unele biserici socotesc că hirotonia are o relație specială cu preoția unică a lui Hristos, care se deosebește, chiar dacă este în legătură, de acea preoție împărătească descrisă în *IPetru 2,9*. Aceste biserici consideră că unele persoane sunt hirotonite într-o anumită funcție preoțească prin Taina Hirotoniei⁴². Alții nu-i consideră „preoți” pe slujitorii hirotoniți, și nici nu înțeleg hirotonia în termeni sacramentali. Creștinii nu sunt de acord nici cu privire la restricționarea tradițională a hirotoniei pentru slujirea cuvântului și a Tainelor, doar pentru bărbați.

Slujirea prin hirotonie

Dialogul ecumenic a arătat în mod repetat că anumite aspecte legate de slujirea prin hirotonie constituie obstacole pe calea unității. Dacă diferențele, cum sunt cele legate de preoția celor hirotoniți, împiedică deplina unitate, găsirea căilor de depășire a lor, trebuie să fie în continuare o prioritate maximă pentru biserici.

46. Nu există un singur model de slujire în Noul Testament, deși toate bisericile studiază Scriptura, căutând să urmeze voia lui Dumnezeu cu privire la cum ar trebui să fie înțeleasă, rânduită și exercitată slujirea prin hirotonie. Uneori, Sfântul Duh a îndrumat Biserica să-și adapteze slujirile nevoilor particulare (cf.F.Ap.6,1-6). Forme variate de slujire au fost binecuvântate de darurile Sfântului Duh. Autori din primele veacuri, cum ar fi Sfântul Ignatie al Antiohiei, au accentuat modelul slujirii în trei trepte: episcop, preot și diacon⁴³. Acest model a trei slujiri interconectate poate fi văzut ca având rădăcini în Noul Testament; în cele din urmă, a devenit un model general acceptat și este încă văzut ca normativ de multe biserici astăzi. Unele biserici, din vremea Reformei, au adoptat modele diferite de slujire⁴⁴. Printre cele câteva mijloace prin care se poate menține apostolicitatea Bisericii, cum ar fi canonul biblic, dogmele și rânduiala liturgică, slujirea prin hirotonie a jucat un rol important. Succesiunea în slujire este menită a servi continuității apostolice a Bisericii.

47. Aproape toate comunitățile creștine de astăzi au o structură formală de slujire. În mod frecvent, această structură este diversificată și reflectă, mai mult sau mai puțin explicit, modelul întreit: *episkopos-presbyteros - diakonos*. Bisericile rămân, totuși, despărțite cu privire la problema dacă „episcopatul istoric” (însemnând episcopi hirotoniți în succesiune apostolică începând din cele mai vechi timpuri ale Bisericii), sau succesiunea apostolică a slujirii prin hirotonie în general, a fost sau nu ceea ce Hristos a intenționat pentru comunitatea Sa. Unii consideră că slujirea în trei trepte: a episcopului, preotului și diaconului este un

⁴¹*Baptism, Eucharist and Ministry*, secțiunea despre *Slujire*, §17

⁴²A se vedea, Dialogul anglicano-romano-catolic, “Ministry and Ordination” and “Elucidation,” în *Growth in Agreement I*, 78-87; și cel ortodox- romano/catolic, “The Sacrament of Order in the Sacramental Structure of the Church,” în *Growth in Agreement II*, 671-679.

⁴³CF. Sfântul Ignatie al Antiohiei, *Epistola catre Magnezieni* 6 și 13; *Epistola către Tralieni*,7; *Epistola către Filadelfieni*,4; *Epistola catre Smirneni* 8

⁴⁴ Două relatări relevante ale acestor dezvoltări ale Reformei sunt: textul reformat- romano-catolic, “Towards a Common Understanding of the Church,” §§12-63, intitulat “Toward a Reconciliation of Memories,” in *GA II*, 781-795; și textul luteran-romano-catolic, *The Apostolicity of the Church*, Minneapolis 2006, §§65-164, pages 40-71.

semn al fidelității continue față de Evanghelie și este vitală pentru continuitatea apostolică a Bisericii ca întreg⁴⁵. Prin contrast, alții nu consideră fidelitatea față de Evanghelie ca fiind strâns legată de succesiunea în slujire, iar unii sunt precauți în privința episcopatului istoric, pentru că îl consideră vulnerabil la abuz și deci potențial dăunător bunăstării comunității. „*Botez, Euharistie și Slujire*”, a afirmat doar această slujire în trei trepte „poate servi astăzi ca expresie a unității pe care o căutăm și totodată un mijloc de a o obține”⁴⁶.

Slujirea în trei trepte

Având în vedere semnele acordului tot mai larg referitor la locul slujirii prin hirotonie în Biserică, suntem determinați să întrebăm dacă bisericile pot ajunge la un consens cu privire la întrebarea dacă slujirea în trei trepte este sau nu este parte a voinței lui Dumnezeu pentru Biserică, în realizarea unității pe care o dorește Dumnezeu.

Darul autorității în slujirea Bisericii

48. Orice autoritate în Biserică derivă de la Domnul și Capul ei, Iisus Hristos, a Cărui autoritate, redată de termenul *exousia* (putere, autoritate delegată, autoritate morală, influență; literal înseamnă „provenind din ființa cuiva”) în Noul Testament, a fost exercitată în: învățăturile Sale (Mt.5,2, Lc.5,3), săvârșirea minunilor (Mc.1,30-34; Mt.14,35-36), exorcizări (Mc.1,27; Lc.4,35-36), iertarea păcatelor (Mc.2,10;Lc.5,4), și în conducerea apostolilor pe căile mântuirii (Mt.16,24). Întreaga slujire a lui Iisus a fost caracterizată de autoritatea (Mc.1,27; Lc.4,36) pusă în slujba oamenilor. Primind „toată puterea în cer și pe pământ” (Mt.28,18), Iisus Și-a împărțit autoritatea apostolilor (cf.In.20,22). Succesorii lor în misiunea de supraveghere (*episkope*) au exercitat autoritatea în propovăduirea Evangheliei, în săvârșirea Tainelor, mai ales a Euharistiei, și în îndrumarea pastorală a credincioșilor⁴⁷.

49. Natura deosebită a autorității în Biserică se poate înțelege și exercita corect doar în lumina autorității Capului ei, Cel care a fost răstignit, Cel care „S-a deșertat pe Sine” și „ascultator făcându-Se până la moarte, și încă moarte pe cruce” (Filip.2,7-8). Această autoritate trebuie înțeleasă în cadrul promisiunii eshatologice a lui Iisus de a călăuzi Biserica spre deplinătate în Împărăția Cerurilor. Astfel, autoritatea Bisericii este diferită de cea a lumii. Atunci când ucenicii au căutat să exercite puterea unul asupra celuilalt, Iisus i-a corectat spunându-le că El a venit nu ca să I se slujească, ci pentru ca să slujească și să-Și ofere viața pentru ceilalți (Mc.10,41-45; Lc.22,25). Autoritatea din cadrul Bisericii trebuie înțeleasă ca slujire smerită, hrănire și zidire a *koinoni(a)*-ei Bisericii prin credință, viață și mărturie; este exemplificată în acțiunea lui Iisus de spălare a picioarelor ucenicilor (In.13,1-17). Este o slujire (*diakonia*) a iubirii, fără vreo dominare sau forțare.

⁴⁵ În acest punct, documentul luterano-roamno-catolic, “Church and Justification” (1993), §185, arată: „Nu există o contradicție între doctrina justificării și ideea de slujire prin hirotonie instituită de Dumnezeu și necesară Bisericii”. (*Growth in Agreement II*, 529). Totuși, câteva paragrafe mai jos, același text adăuga: „Diferența între vederile catolice și cele luterane cu privire la evaluarea teologică și eclesială a episcopatului nu este atât de radicală, încât o respingere luterană sau chiar o atitudine de indiferență legată de această slujire să fie în opoziție cu afirmația catolică a caracterului indispensabilității sale eclesiale. Această problemă este una mai degrabă de gradare clară în evaluarea acestei slujiri, care poate fi și a fost descrisă de partea catolică drept ‘necesară’ sau ‘indispensabilă’, iar de cea luterană ca ‘importantă’ sau ‘semnificativă’, și deci ‘dezirabilă’”.

(§197; (*Growth in Agreement II*, 532).

⁴⁶ *Baptism, Eucharist and Ministry*, secțiunea despre Slujire §22.

⁴⁷ Această descriere fundamentală a autorității lui Iisus și a felului cum se împărtășește Bisericii parafrizează aproape literal descrierea oferită de declarația de la Ravenna a Bisericilor Ortodoxe și Romano-Catolică (2007) cu privire la “Ecclesiological and Canonical Consequences of the Sacramental Nature of the Church: Ecclesial Communion, Conciliarity and Authority,” §12; vezi *supra*, cap. II, n.18.

50. Autoritatea în Biserică, în variatele ei forme și niveluri, trebuie distinsă de simpla putere. Această autoritate vine de la Dumnezeu Tatăl prin Fiul în puterea Sfântului Duh; și ca atare, reflectă sfințenia lui Dumnezeu. Sursele de autoritate recunoscute în grade diferite de biserici, cum ar fi Scriptura, Tradiția, cultul, sinoadele și conciliile, reflectă, de asemenea, sfințenia lui Dumnezeu Cel Unu în Treime. O asemenea autoritate este recunoscută oriunde este exprimat adevărul care conduce la sfințenie, și oriunde se dă glas sfințeniei lui Dumnezeu „din gura pruncilor și a celor ce sug” (Ps.8,2;cf.Mt. 21,16). Sfințenia înseamnă o mai mare autenticitate în relația cu Dumnezeu, cu ceilalți și cu întreaga creație. De-a lungul istoriei, Biserica a recunoscut o anume autoritate în viețile sfinților, în mărturia monahismului și în diferitele feluri în care unele grupuri de credincioși au trăit și au exprimat adevărul Evangheliei. În consecință, un anume fel de autoritate se poate recunoaște în dialogurile ecumenice și în declarațiile comune pe care le elaborează, atunci când reflectă o căutare comună și o descoperire a adevărului în dragoste (cf.Efes.4,15), când îndeamnă credincioșii să caute voia Domnului pentru comuniune eclesială, și când invită la neîncetată *metanoia* și sfințenie a vieții.

51. Autoritatea pe care Iisus Hristos, unicul Cap al Bisericii, o împărtășește celor din slujirea conducerii, nu este nici exclusiv personală, nici numai delegată de către comunitate. Este un dar al Sfântului Duh destinat pentru slujirea (*diakonia*) Bisericii în dragoste. Exercițierea sa include participarea întregii comunități, al cărei simțământ al credinței (*sensus fidei*) contribuie la înțelegerea generală a Cuvântului lui Dumnezeu și a cărei primire a călăuzirii și a învățaturii slujitorilor hirotoniți, este mărturia autenticității acestei conduceri. O relație de iubire reciprocă și de dialog îi unește pe cei care exercită autoritate cu cei care sunt supuși acesteia. Ca un mijloc de călăuzire a comunității creștine în credință, cult și slujire cu *exousia* Domnului răstignit și înviat, exercițierea autorității poate cere supunere, dar această chemare trebuie primită cu cooperare voluntară și consimțământ din moment ce scopul ei este să ajute credincioșii să ajungă la deplină maturizare în Hristos (cf.Efes.4,11-16)⁴⁸. „Percepția” înțelesului autentic al Evangheliei care este împărtășită de întregul popor al lui Dumnezeu, observațiile celor dedicați în mod special studiilor biblice și teologice, și călăuzirea din partea celor consacrați special slujirii de supraveghere, toate colaborează la discernerea voii lui Dumnezeu pentru comunitate. Luarea de decizii în Biserică urmărește și cere consensul tuturor și depinde de asistența Sfântului Duh, ce se face cunoscută prin atenta ascultare a Cuvântului lui Dumnezeu și a unuia față de celălalt. Prin procesul receptării active de-a lungul timpului, Sfântul Duh clarifică posibilele ambiguități din luarea deciziilor. Mișcarea ecumenică a făcut posibil ca învățătura autoritativă a unor lideri creștini să aibă efect dincolo de granițele propriilor comunități, chiar în situația de separare în care ne găsim astăzi. De exemplu: poziția de frunte (*leadership*) a Arhiepiscopului Desmond Tutu în a declara că „apartheid-ul a fost prea puternic pentru a fi învins de o Biserică divizată”⁴⁹, inițiativele Patriarhului Ecumenic Bartolomeu de a uni liderii creștini pentru cauza ecologiei, eforturile Papei Ioan Paul al II-lea și ale Papei Benedict al XVI-lea de a invita creștini și lideri de alte confesiuni într-o rugăciune comună pentru promovarea păcii, și influența fratelui Roger Schutz care a inspirat nenumărați credincioși creștini, în special tineri, să se unească în slăvirea comună a lui Dumnezeu Cel Unu în Treime.

Autoritatea în Biserică și exercițierea acesteia

*Pași semnificativi către convergență cu privire la autoritate și exercițierea ei s-au făcut în cadrul diverselor dialoguri bilaterale*⁵⁰. Continuă să existe diferențe între

⁴⁸ “Ecclesiological and Canonical Consequences of the Sacramental Nature of the Church: Ecclesial Communion, Conciliarity and Authority”, §13-14; vezi *supra*, cap.II, n.18

⁴⁹ Desmond Tutu, “Towards Koinonia in Faith, Life and Witness,” in T. Best and G. Gassmann (eds.), *On the Way to Fuller Koinonia*, Geneva, WCC, 1994, 96-97.

⁵⁰ A se vedea, de exemplu, raportul anglican-romano-catolic “Authority in the Church” (1976), în *Growth in Agreement I*, 88-105; “Authority in the Church II”, în *Growth in Agreement I*, 106-18; “The Gift of Authority” (1998), în *Growth in Agreement III*, 60-81; ideea apare și în §§83-84 al documentului metodist-romano-catolic “Speaking the Truth in Love: Teaching Authority among Catholics and Methodists,” în *Growth in Agreement III*, 163-164.

biserici cu privire la importanța relativă care trebuie acordată diverselor surse de autoritate, cu privire la cât de departe și în ce fel Biserica poate ajunge la expresia normativă a credinței ei, și cu privire la rolul slujitorilor hirotoniți în punerea la dispoziție a unei interpretări oficiale a Revelației. Totuși, toate bisericile împărtășesc preocuparea presantă ca Evanghelia să fie predicată, interpretată și trăită în lume cu smerenie, dar cu autoritate constrângătoare. Căutarea convergenței ecumenice cu privire la felul în care autoritatea este recunoscută și exercitată, ar putea oare juca un rol creativ în acest efort misionar al bisericilor?

Slujirea de supraveghere (Episkopé)

52. Biserica, fiind Trupul lui Hristos și poporul eshatologic al lui Dumnezeu, este zidită de Sfântul Duh printr-o varietate de daruri și slujiri. Această diversitate cere o slujire de coordonare în așa fel încât aceste daruri să îmbogățească întreaga Biserică, unitatea și misiunea ei⁵¹. Exercițarea cu fidelitate a slujirii de *episkopé*, potrivit Evangheliei, de către persoane alese și rânduite pentru o asemenea slujire este o cerință de o importanță fundamentală pentru viața și misiunea Bisericii. Dezvoltarea specifică a structurilor de *episkopé* a variat în diverse timpuri și locuri; dar toate comunitățile, fie că aveau sau nu hirotonie într-un episcop, au continuat să înțeleagă nevoia de slujire de *episkopé*. În fiecare caz, *episkopé* este o slujire de menținere a continuității în credința apostolică și unitate de viață. Pe lângă predicarea Cuvântului și săvârșirea Tainelor, obiective principale ale acestei slujiri sunt și acelea de a păstra cu credință și a transmite mai departe adevărul revelat, de a menține congregațiile locale în comuniune, de a oferi sprijin reciproc și de a avea o poziție de frunte în mărturisirea Evangheliei. O astfel de îndrumare include supravegherea diferitelor organizații de servicii creștine dedicate îmbunătățirii vieții umane și ușurării suferinței, aspecte ale slujirii Bisericii (*diakonia*) la care vom reveni în capitolul următor. Toate aceste funcții, rezumate de termenul *episkopé* sau supraveghere, sunt exercitate de persoane care sunt în relație atât cu credincioșii din propria comunitate, cât și cu cei care exercită o astfel de slujire în alte comunități locale. Aceasta înseamnă a afirma că slujirea de supraveghere, ca și toate celelalte slujiri în Biserică, trebuie să fie exercitată în mod personal, colegial și în comun⁵². Aceste feluri de exercitare au fost descrise succint în documentul „*Botez, Euharistie și Slujire*” după cum urmează: „Ar trebui să fie *personal*, pentru că prezența lui Hristos în mijlocul poporului Său poate fi cel mai eficient scoasă în evidență de persoana hirotonită să propovăduiască Evanghelia și să cheme comunitatea să slujească lui Dumnezeu în unitate de viață și de mărturie. Ar trebui să fie și *colegial*, pentru că există nevoia unui colegiu de slujitori hirotoniți care să împartă între ei sarcina comună de a reprezenta problemele comunității. În sfârșit, relația intimă între slujirea prin hirotonie și comunitate, ar trebui să-și găsească expresia într-o dimensiune *comună* unde exercitarea slujirii prin hirotonie își are rădăcinile în viața comunității, și cere participarea efectivă a acesteia la descoperirea voinței lui Dumnezeu și a îndrumării Sfântului Duh”⁵³.

⁵¹ Cf. *Baptism, Eucharist and Ministry*, secțiunea despre slujire, §23.

⁵² Deja de la prima conferință *Credință și Constituție* de la Lausanne, în anul 1927, s-a remarcat ierarhizarea bisericilor în: „episcopală”, „presbiteriană” și „congregațională”, iar valorile care stau la baza acestora au fost “considerate de mulți ca esențiale pentru buna rânduială în Biserică”, în H. N. Bate (ed.), *Faith and Order Proceedings of the World Conference: Lausanne, August 3-21, 1927*, London, Student Christian Movement, 1927, 379. 55 de ani mai târziu, *Baptism, Eucharist and Ministry*, secțiunea despre Slujire, §26 a citat acest text de la Lausanne pentru a susține afirmația că slujirea prin hirotonie trebuie exercitată în mod personal, colegial și în comun.

⁵³ *Baptism, Eucharist and Ministry*, §26

53. Un astfel de exercițiu de supraveghere reflectă acea calitate a Bisericii care poate fi numită „sinodalitate” sau „conciliaritate”. Termenul *synod* provine din cuvintele *syn* (cu) și *odos* (cale), sugerând un „drum împreună”. Atât sinodalitatea cât și conciliaritatea înseamnă că „datorită Botezului, fiecare membru al Trupului lui Hristos, are locul său și responsabilitatea aferentă” în comuniunea Bisericii⁵⁴. Sub îndrumarea Sfântului Duh, întreaga Biserică este sinodală/conciliară, la toate nivelurile vieții eclesiale: local, regional și universal. Calitatea de a fi sinodală sau conciliară reflectă taina vieții trinitare a lui Dumnezeu, iar structurile Bisericii exprimă această calitate în așa fel încât să actualizeze viața comunității ca o comuniune. În comunitatea locală euharistică, această calitate este trăită în unitatea profundă de dragoste și adevăr între membri și slujitorul lor. În situații cruciale, sinoadele s-au întâlnit pentru a analiza credința apostolică drept răspuns la pericole sau erezii doctrinare sau morale, având încredere în îndrumarea Sfântului Duh, pe care Iisus a promis că Îl va trimite după ce Se va întoarce la Tatăl (cf. In. 16,7,12-14). Sinoadele ecumenice s-au bucurat de participarea conducătorilor din întreaga Biserică; hotărârile lor au fost primite de către toți ca o recunoaștere a rolului important pe care îl joacă încurajarea și menținerea comuniunii în întreaga Biserică⁵⁵. Bisericele au vederi și practici diferite cu privire la participarea și rolul mirenilor în sinoade.

Autoritatea Sinoadelor ecumenice

Deși majoritatea bisericilor acceptă definițiile doctrinare ale Sinoadelor ecumenice ca expresie a învățaturii Noului Testament, unele susțin că toate hotărârile doctrinare post-biblice sunt deschise revizuirilor, în timp ce alții consideră că unele definiții doctrinare sunt normative și deci expresii nereformabile ale credinței. Dialogul ecumenic a făcut posibilă o analiză comună a caracterului normativ al învățaturii Sinoadelor ecumenice?

54. Oriunde Biserica se întrunește pentru a se sfătui și a lua hotărâri importante, este nevoie ca cineva să convoace și să conducă adunarea pentru o bună ordine și pentru a ușura procesul promovării, discernerii și exprimării consensului. Cei care conduc vor fi totdeauna în slujba celor pe care îi conduc spre zidirea Bisericii lui Dumnezeu, întru dragoste și adevăr. Datoria celor care conduc este să respecte integritatea bisericilor locale, să dea glas celor fără glas și să mențină unitatea în diversitate.

55. Termenul *primat* se referă la tradiția și practica, deja recunoscute la primele sinoade ecumenice ca o situație veche, prin care episcopii de Alexandria, Roma și Antiohia, iar mai târziu Ierusalim și Constantinopole, exercitau o slujire personală de supraveghere asupra unei zone mult mai întinse decât cea a propriilor lor provincii bisericești. O asemenea supraveghere primațială nu a fost văzută ca opunându-se sinodalității/conciliarității, care exprimă mai mult slujirea colegială a unității. Din punct de vedere istoric, forme de primat au existat la diferite nivele. Potrivit Canonului 34 din *Canoanele apostolice*, care este sugestiv pentru înțelegerea de sine a Bisericii în primele veacuri și care încă este respectat de mulți, deși nu

⁵⁴ A se vedea dialogul internațional ortodox-romano-catolic, “Ecclesial Communion, Conciliarity and Authority”, §5 care arată că termenii *sinodalitate* și *conciliaritate* sunt sinonimi.

⁵⁵ Sinodul sau conciliul “ecumenic” reprezintă întreaga lume creștină. Primul astfel de sinod recunoscut în mod universal este cel care a avut loc la Niceea în anul 325, și care a afirmat dumnezeirea lui Iisus Hristos, ca răspuns la noile învățături ale lui Arie, cel care nega egalitatea Fiului cu Tatăl. Bisericele nu s-au pus de acord cu privire la numărul acestor sinoade. Pentru sinoadele ecumenice și autoritatea lor, a se vedea dialogul luterano-ortodox, “Authority in and of the Church: The Ecumenical Councils” (1993), în *Growth in Agreement III*, 12-14; subsecțiunea “Councils and the Declaration of the Faith”, dialogul dintre discipolii lui Hristos și romano-catolici, “Receiving and Handing on the Faith: The Mission and Responsibility of the Church,” în *Growth in Agreement II*, 125-127 (v.și <http://ccu.disciples.org/DisciplesRomanCatholicDialogue/tabid/1334/Default.aspx> n.tr.), cf. și *Councils and the Ecumenical Movement*, Geneva, WCC, 1968.

de către toți creștinii de astăzi, primul între episcopii fiecărui popor va lua hotărâri numai în acord cu ceilalți episcopi, iar aceștia din urmă nu vor lua hotărâri importante fără acordul celui dintâi⁵⁶. Chiar în primele veacuri, diferitele slujiri ale primatului erau afectate uneori de competiții între liderii Bisericii. Un primat al luării deciziilor (jurisdicție) și al autorității învățării, extinsă la întreg poporul lui Dumnezeu, a fost revendicat dreptat de episcopul Romei pe baza relației acelei biserici locale cu apostolii Petru și Pavel. Deși recunoscută de multe biserici în primele veacuri, rolul ei esențial și maniera de exercitare au creat controverse semnificative. În anii din urmă, mișcarea ecumenică a ajutat să se creeze un climat mai conciliator în care s-a discutat despre o slujire pentru unitatea întregii Biserici.

56. În parte datorită progresului deja înregistrat în dialogurile bilaterale și multilaterale, A Cincea Conferință Mondială *Credință și Constituție* a abordat problema „unei slujiri universale pentru unitate creștină”⁵⁷. În enciclica *Ut Unum Sint*, Papa Ioan Paul al II-lea a citat acest text când i-a invitat pe liderii Bisericii și pe teologi să „între cu el într-un dialog fratern, plin de răbdare”, în privința acestei slujiri⁵⁸. În discuțiile ulterioare, în pofida continuării existenței zonelor de dezacord, unii membri ai altor biserici au exprimat deschidere în a lua în considerare cum o asemenea slujire poate să stimuleze unitatea bisericilor locale din întreaga lume și să promoveze, în loc să pună în pericol, trăsăturile distinctive ale mărturiei lor. Dată fiind sensibilitatea ecumenică a problemei, este important să se distingă între esența unei slujiri a primatului și oricare modalități particulare în care a fost sau este exercitată. Toți ar fi de acord că orice slujire primațială personală ar trebui exercitată în mod comun și colegial.

57. Există încă multe de făcut pentru a se ajunge la o convergență pe această temă. În prezent, creștinii nu se pun de acord că o slujire mondială a primatului ar fi necesară sau chiar dezirabilă, deși mai multe dialoguri bilaterale au recunoscut valoarea unei slujiri pentru unitatea întregii comunități creștine, sau chiar că o astfel de slujire poate fi inclusă în voia lui Hristos pentru Biserică Sa⁵⁹. Lipsa acordului nu este pur și simplu între anumite familii de biserici, ci există chiar în cadrul unor biserici. Au existat discuții ecumenice semnificative legate de dovezi din Noul Testament cu privire la o slujire a unei mai largi unități a Bisericii, precum cea a Sfântului Petru sau a Sfântului Pavel. Rămân totuși divergente cu privire la semnificația acestor slujiri ale lor, și la implicațiile legate de posibila intenție a lui Dumnezeu pentru o formă de slujire a unității și misiunii Bisericii ca întreg.

O slujire universală a unității

Dacă, potrivit voii lui Hristos, separările actuale vor fi depășite, cum se poate înțelege și exercita o slujire care promovează unitatea Bisericii la nivel universal?

Capitolul IV

⁵⁶ Canonul poate fi găsit pe <http://www.newadvent.org/fathers/3820.htm>.

⁵⁷ 29 §31.2 of “Report of Section II: Confessing the One Faith to God’s Glory,” în T. F. Best and G. Gassmann (eds.), *On the Way to Fuller Koinonia*, Geneva, WCC, 1994, 243.

⁵⁸ Ioan Paul al II-lea, *Ut Unum Sint*, Londra, Catholic Truth Society, 1995, §96. Un raport intitulat “Petrine Ministry” („Slujirea petrină”) prezintă o analiză și o sinteză a dialogurilor ecumenice care, până în anul 2001, se ocupaseră de problema slujirii primatului, ca și de răspunsurile date la invitația Papei la dialog despre această slujire. Problemele principale erau grupate în patru secțiuni: temeiuri scripturistice, *De iure divino* [daca o astfel de slujire se poate baza pe voia lui Dumnezeu], jurisdicția universală (exercitarea autorității sau puterea în cadrul Bisericii), și infailibilitatea papală. Acest raport preliminar se poate găsi la *Information Service*, N. 109 (2002/I-II), 29-42, și arată că analiza “slujirii petrine” diferă semnificativ în funcție de tradiția particulară de la care se revendică fiecare comunitate creștină în parte.

⁵⁹ A se vedea raportul anglican-romano-catolic, “The Gift of Authority”, în *Growth in Agreement III*, 60-81, și cel ortodox-romano-catolic, “The Ecclesiological and Canonical Consequences of the Sacramental Nature of the Church.”

Biserica: în și pentru lume

A. Planul lui Dumnezeu pentru creație: Împărăția

58. Motivul misiunii lui Iisus este exprimat succint în cuvintele, „atât de mult a iubit Dumnezeu lumea încât L-a dăruit pe Fiul Său cel Unul-Nascut” (In.3,16). Astfel, prima și cea mai importantă atitudine a lui Dumnezeu pentru lume este iubirea pentru fiecare copil, femeie sau bărbat care a fost vreodată parte a istoriei omenirii, și, bineînțeles, pentru toată creația. Împărăția lui Dumnezeu, pe care Iisus a propovăduit-o prin revelarea Cuvântului lui Dumnezeu în parabole, și pe care a inaugurat-o prin faptele Sale pline de putere, în special prin taina pascală a morții și a Învierii Sale, este împlinirea ultimă a întregului univers. Biserica a fost dorită de Dumnezeu, nu pentru Sine, ci ca să slujească planului divin de transformare a lumii. Astfel, slujirea (*diakonia*) ține de însăși ființa Bisericii. Documentul de studiu „*Biserica și lumea*” descrie această slujire astfel: „Ca trup al lui Hristos, Biserica participă la taina divină. Ca taină, ea Îl revelează pe Hristos lumii prin propovăduirea Evangheliei, prin săvârșirea tainelor (*mysteria*), și prin dezvăluirea noutății vieții date de El, anticipând astfel Împărăția deja prezentă în El”⁶⁰.

59. Misiunea Bisericii în lume este să propovăduiască tuturor oamenilor, prin cuvânt și faptă, Vestea cea Bună a mântuirii întru Iisus Hristos (cf.Mc.16,15). Evanghelizarea este astfel una dintre cele mai importante sarcini ale Bisericii în supunerea față de porunca lui Iisus (cf.Mt. 28,18-20). Biserica este chemată de Hristos în Sfântul Duh să dea mărturie despre reconcilierea, tămăduirea și transformarea creației venite de la Tatăl. Prin urmare, un aspect constitutiv al evanghelizării este promovarea dreptății și a păcii.

60. Astăzi, creștinii sunt mai conștienți de gama largă de religii diferite, altele decât cea proprie, și de adevărurile și valorile pozitive pe care le conțin⁶¹. Aceasta prilejuiește creștinilor o amintire a pasajelor scripturistice în care Iisus Însuși vorbește în mod pozitiv despre cei care erau „străini” sau „ceilalți” în relație cu ascultătorii Săi (Mt.8,11-12; Lc.7,9;13,28-30). Creștinii recunosc libertatea religioasă ca una din dimensiunile fundamentale ale demnității umane și, în iubirea milostivă cerută de Hristos Însuși, caută să respecte această demnitate și să intre în dialog cu ceilalți, nu numai pentru a împărtăși bogățiile credinței creștine, ci și pentru a aprecia orice element de adevăr și bunătate prezent în alte religii. În trecut, când se propovăduia Evanghelia celor care nu o auziseră încă, nu se arăta întotdeauna respect religiilor lor. Evanghelizarea trebuie să îi respecte întotdeauna pe cei care au alte credințe. Împărtășirea vesteii pline de bucurie a adevărului revelat în Noul Testament și invitarea celorlalți la plinătatea vieții în Hristos, este o expresie a dragostei pline de respect⁶². În contextul contemporan de creștere a conștiinței pluralismului religios, posibilitatea mântuirii celor care nu cred în mod explicit în Hristos și relația între dialogul

⁶⁰ *Church and World: The Unity of the Church and the Renewal of Human Community*, Geneva, WCC, 1990, cap. III, §21, p.27.

⁶¹ Despre chestiunile legate de acest subiect, a se vedea: “Religious Plurality and Christian Self-Understanding” (2006), rezultatul studiului cu privire la răspunsul la sugestiile făcute în anul 2002, la sesiunea Comitetului Central al CEB, formulat de cele trei echipe ale membrilor angajați ale comisiilor *Faith and Order*, *Inter-religious Relations* și *Mission and Evangelism*, accesibile pe: <http://www.oikoumene.org/en/resources/documents/assembly/porto-alegre-2006/3-preparatory-and-backgrounddocuments/religious-plurality-and-christian-self-understanding.html>. Această declarație urmează discuției depre relația dintre misiune și religiile lumii de la conferința Comisiei pentru Misiune Mondială și Evanghelizare (Commission on World Mission and Evangelism) desfășurată în San Antonio în anul 1989. Datorită relevanței pentru temele generale abordate în acest capitol, unele mențiuni despre relațiile interreligioase vor apărea în fiecare dintre cele trei secțiuni ale sale.

⁶² În *Charta Oecumenica* (2001), elaborată de Conferința Bisericilor Europene (CEC) și de Conciliul Conferințelor Episcopale Europene (CEE), §2, se afirmă: „Ne angajăm să recunoaștem faptul că fiecare persoană își poate alege în mod liber apartenența sa religioasă și bisericească, fiind o problemă de conștiință; aceasta înseamnă a nu determina pe cineva să se convertească prin presiune morală sau prin stimulente materiale, dar și a nu împiedica pe cineva să se convertească prin libera voință”. A se vedea și documentul: „Christian Witness in a Multi-Religious World: Recommendations for Conduct” elaborat de Conciliul Pontifical pentru Dialog Interreligios, Consiliul Ecumenic al Bisericilor și Alianța Evanghelică Mondială, aprobat în 28 ianuarie 2011, accesibil și pe: http://www.vatican.va/roman_curia/pontifical_councils/interelg/documents/rc_pc_interelg_doc_20111110_testimonianza-cristiana_en.html.

interreligios și propovăduirea că Iisus este Dumnezeu au devenit tot mai des subiecte de reflecție și discuție între creștini.

Răpunsul ecumenic la pluralismul religios

Divergențe serioase în interiorul și între biserici legate de aceste probleme persistă. Noul Testament învață că Dumnezeu voiește mântuirea tuturor (cf.1Tim.2,4) și, în același timp, că Iisus este Unicul Mântuitor al acestei lumi (cf.1Tim.2,5 și F.Ap.4,12). Ce concluzii se pot trage din aceste învățături biblice privind posibilitatea mântuirii celor care nu cred în Iisus Hristos? Unii susțin că, în modalități cunoscute de Dumnezeu, mântuirea în Hristos prin puterea Sfântului Duh este posibilă pentru cei care nu împărtășesc explicit credința creștină. Alții nu văd cum acest punct de vedere corespunde pasajelor biblice legate de necesitatea credinței și a Botezului pentru mântuire. Diferențele cu privire la acest aspect vor avea un impact asupra felului în care se înțelege și se pune în practică misiunea Bisericii. În contextul contemporan de creștere a conștiinței vitalității diferitelor religii din întreaga lume, cum ar putea să ajungă bisericile la o mai mare convergență cu privire la aceste aspecte și să cooperează mai eficient pentru mărturisirea Evangheliei în cuvânt și faptă?

B. Provocarea morală a Evangheliei

61. Creștinii sunt chemați să se căiască de păcatele lor, să îi ierte pe ceilalți și să ducă o viață de sacrificiu în slujire: ucenicia cere angajament moral. Totuși, așa după cum Sfântul Pavel învață atât de pregnant, ființele umane sunt justificate nu prin acte legale, ci prin harul credinței (cf. Rm.3,21-26; Gal.2,19-21). Astfel, comunitatea creștină trăiește în sfera iertării divine și a harului, care cheamă și dă formă vieții morale a celor credincioși. Este de o importanță semnificativă pentru restabilirea unității că cele două comunități a căror separare a marcat începutul Reformei protestante au ajuns la un consens cu privire la aspectele centrale ale doctrinei justificării prin credință, punctul major de neînțelegere la momentul separării⁶³. Angajamentul moral și acțiunea comună sunt posibile pe baza credinței și a harului, și ar trebui afirmate ca părți integrante ale vieții și ființei Bisericii.

62. Etica creștinilor în calitate de ucenici își are rădăcinile în Dumnezeu, Creatorul și Revelatorul, și iau formă pe măsură ce comunitatea încearcă să înțeleagă voia lui Dumnezeu în împrejurările variate de timp și de loc. Biserica nu este izolată de zbaterele morale ale umanității ca întreg. Împreună cu adepții altor religii, ca și cu toate persoanele de bună credință, creștinii trebuie să promoveze nu numai acele valori morale individuale care sunt esențiale pentru împlinirea autentică a persoanei umane, ci și valorile dreptății, păcii și protecției mediului, devreme ce mesajul Evangheliei se extinde atât asupra aspectelor personale cât și a celor comune ale existenței umane. Astfel, *koinonia* include nu numai mărturisirea credinței unice și săvârșirea cultului comun, ci și valorile morale comune, bazate pe inspirația și perspectivele Evangheliei. În pofida stării actuale de separare, bisericile au ajuns atât de mult în comuniune, încât sunt conștiente că ceea ce face una afectează viața celorlalte, și, în consecință, sunt tot mai conștiente de nevoia de responsabilizare legată de reflecțiile și deciziile etice. Pe măsură ce bisericile se angrenează în interogații și afirmații reciproce, ele exprimă ceea ce împărtășesc întru Hristos.

⁶³ A se vedea: *Lutheran-Roman Catholic Joint Declaration on the Doctrine of Justification*, Grand Rapids, Eerdmans, 2000.

63. În vreme ce tensiunile cu privire la problemele morale au fost întotdeauna o îngrijorare pentru Biserică, în lumea de azi, progresele filosofice, sociale și culturale au condus la regândirea multor norme morale, provocând alte conflicte pe principii morale și probleme etice care afectează unitatea bisericilor. În același timp, problemele morale sunt legate de antropologia creștină, și prioritate se da Evangheliei în evaluarea noilor progrese în gândirea morală. Creștinii pe plan individual și bisericile se găsesc uneori în divergență în legătură cu precizarea principiilor de moralitate personală sau colectivă care sunt în armonie cu Evanghelia lui Iisus Hristos. Mai mult, unii cred că problemele morale nu sunt, prin natura lor, „cauză de separare bisericească”, în timp ce alții sunt ferm convinși că sunt.

Problemele morale și unitatea Bisericii

Dialogul ecumenic la nivel bilateral și multilateral a început să schițeze unii dintre parametrii semnificației doctrinei și practicii morale pentru unitate creștină⁶⁴. Dacă dialogul ecumenic prezent și viitor va servi atât misiunea cât și unitatea Bisericii, este important ca acest dialog să abordeze în mod explicit provocările la adresa convergenței, reprezentate de probleme morale contemporane. Invităm bisericile să exploreze aceste probleme în spiritul atenției și sprijinului acordate reciproc. Cum ar putea bisericile, îndrumate de Sfântul Duh, să discearnă împreună ce înseamnă astăzi să înțelegi și să trăiești în fidelitate față de învățăturile și atitudinea lui Iisus? Cum pot bisericile, pe măsură ce se implică în această sarcină de discernere, să ofere modele potrivite de discurs și sfat înțelept societăților pe care sunt chemate să le slujească?

C. Biserica în societate

64. Lumea pe care Dumnezeu „atât de mult a iubit-o” este rănită cu probleme și tragedii care strigă, cerând angajamentul plin de compasiune al creștinilor. Sursa pasiunii lor pentru transformarea lumii stă în comuniunea cu Dumnezeu întru Iisus Hristos. Ei cred că Dumnezeu, care este dragoste absolută, milă și dreptate poate lucra prin ei, în puterea Sfântului Duh. Ei trăiesc drept ucenici ai Celui care a avut grijă de cei orbi, slăbănogi și leproși, care i-a primit pe săraci și pe marginalizați, și care a provocat autoritățile care arătau puțin respect pentru demnitatea umană sau voia lui Dumnezeu. Este nevoie ca Biserica să îi ajute pe cei fără puterea în societate să se facă auziți; uneori, trebuie să devină o voce pentru cei care nu au voce. Tocmai datorită credinței lor, comunitățile creștine nu pot sta deoparte în față dezastrilor naturale care îi afectează pe frații lor sau în fața amenințărilor la adresa sănătății cum sunt pandemiile HIV și SIDA. Tot credința face ca ei să lucreze pentru o ordine socială dreaptă, în care bunurile acestui pământ să fie împărțite echitabil, suferințele celor săraci ușurate, iar sărăcia absolută să fie, într-o zi, eliminată. Inegalitățile economice uriașe care afectează comunitatea umană, cum sunt cele din zilele noastre care deseori diferențiază nordul global de sudul global, trebuie să fie o preocupare continuă pentru toate bisericile. Ca următori ai „Domnului Păcii”, creștinii pledează în favoarea păcii, în special căutând să treacă dincolo de cauzele răboiului (în principal, nedreptatea economică, rasismul, ura etnică și religioasă, naționalismul exagerat, opresiunea și folosirea violenței pentru a rezolva diferendele). Iisus a spus că a venit pentru ca

⁶⁴ De exemplu: declarația anglicano-romano-catolică: “Life in Christ: Morals, Communion and the Church”, în *Growth in Agreement II*, 344-370; și documentul de studiu al Grupului comun de lucru al Consiliului Ecumenic al Bisericilor și al Bisericii Romano-Catolice (Joint Working Group of the World Council of Churches and the Roman Catholic Church), “The Ecumenical Dialogue on Moral Issues: Potential Sources of Common Witness or of Divisions” (1995), în *The Ecumenical Review* 48(2), April 1996, 143-154. Pentru elaborări recente pe tema “Moral Discernment in the Churches” (Discernământul moral în Biserici) a se vedea și *The Standing Commission on Faith and Order Meeting in Holy Etchmiadzin, Armenia*, Geneva, WCC, 2011, 9-10 and 18-20.

oamenii să aibă viață din belșug (In.10,10); ucenicii Lui își recunosc responsabilitatea de a apăra viața și demnitatea umană. Acestea sunt obligații ale bisericilor, ca și ale credincioșilor la nivel individual. Fiecare context va da indicii proprii pentru a înțelege care este răspunsul creștin potrivit într-un set de împrejurări particulare. Chiar și acum, comunitățile creștine divizate pot și chiar împărtășesc această înțelegere și au acționat împreună pentru a aduce ușurare oamenilor aflați în suferință și a ajuta să se creeze o societate care promovează demnitatea umană⁶⁵. Creștinii vor căuta să promoveze valorile Împărăției lui Dumnezeu prin lucrarea împreună cu adepți ai altor religii și chiar cu cei fără vreo credință religioasă.

65. Mulți factori istorici, culturali și demografici condiționează relația dintre Biserică și stat, și dintre Biserică și societate. Modele variate ale acestei relații bazate pe circumstanțe contextuale pot fi expresii legitime ale catholicității/sobornicității Bisericii. Este cât se poate de potrivit ca credincioșii să joace un rol activ în viața civică. Totuși, creștinii s-au asociat câteodată cu autoritățile seculare prin trecerea cu vederea sau chiar prin favorizarea activităților reprobabile și nedrepte. Chemarea explicită a lui Iisus ca ucenicii Lui să fie „sarea pământului” și „lumina lumii” (cf.Mt.5,13-16) i-a condus pe mulți creștini să se implice alături de autoritățile politice și economice pentru a promova valorile Împărăției lui Dumnezeu, și să se opună unor politici și inițiative care o contrazic. Aceasta presupune analiza critică și expunerea structurilor nedrepte, și lucrarea la transformarea lor, dar și sprijinirea inițiativelor autorităților civice care promovează dreptatea, pacea, protecția mediului, și îngrijirea săracilor și a celor oprimați. Astfel, creștinii sunt capabili să continue tradiția profeților care proclamau judecata lui Dumnezeu asupra tuturor nedreptăților. Aceasta îi va expune foarte probabil la persecuții și suferință. Slujirea lui Hristos a dus la jertfirea vieții Sale pe cruce, și El Însuși a prezis că ucenicii Lui trebuie să se aștepte la o condiție similară. Mărturia (*martyria*) Bisericii va implica, atât la nivel personal, cât și la cel al comunității, calea crucii, chiar până la martiriu (Mt.10,16-33).

66. Biserica este compusă din toate clasele socio-economice; atât cei săraci, cât și cei bogați au nevoie de mântuirea pe care doar Dumnezeu o poate conferi. Luând exemplul lui Iisus, Biserica este chemată și împuternicită special să împărtășească situația celor care suferă și să aibă grijă de cei în nevoi și de cei marginalizați. Biserica propovăduiește cuvintele speranței și mângâierii din Evanghelie, se angajează în activități de compasiune și milă (Lc.4,18-19) și este chemată să tămăduiască și să reconcilieze relațiile umane sfărâmate și să slujească lui Dumnezeu prin unirea celor separați de ură și înstrăinare (cf.2Co.5,18-21). Împreună cu toți oamenii de bunăcredință, Biserica va căuta să aibă grijă de creația care suspină, să participe la libertatea fiilor lui Dumnezeu (Rm.8,20-22), opunându-se abuzului și distrugerii pământului și participând la tămăduirea de către Dumnezeu a relațiilor întrerupte dintre creație și umanitate.

Concluzie

67. Unitatea trupului lui Hristos constă în darul *koinoni(a)*-ei sau al comuniunii pe care Dumnezeu Cel milostiv îl revarsă asupra oamenilor. Există un consens tot mai larg despre *koinonia*, drept comuniune cu Sfânta Treime, ca fiind manifestată în trei moduri interconectate: unitate în credință, unitate în viață sacramentală și unitate de deservire (în toate formele ei, inclusiv slujire și misiune). Liturghia, mai ales săvârșirea Euharistiei, servește drept paradigmă dinamică pentru cum arată o asemenea *koinonia* în zilele noastre. În Liturghie, poporul lui Dumnezeu trăiește comuniunea cu Dumnezeu și frăția cu creștinii din toate locurile și din toate timpurile. Ei se adună împreună cu cel care oficiază, anunță Vestea cea Bună, mărturisesc

⁶⁵ A se vedea, de exemplu, textul reformat-romano-catolic: “The Church as Community of Common Witness to the Kingdom of God”, în al cărui al doilea capitol se relatează despre cooperarea dintre biserici cu privire la drepturile aborigenilor din Canada, apartheid-ul din Africa de Sud și despre pacea din Irlanda de Nord; iar al treilea capitol descrie modelele de discernământ folosite în fiecare comunitate, în PCPCU, Information Service N. 125 (2007/III), 121-138, and Reformed World 57(2/3), June-September 2007, 105-207.

credința, se roagă, învață pe alții și pe ei înșiși, oferă laudă și mulțumire, primesc Trupul și Sângele Domnului, și sunt trimiși în misiune⁶⁶. Sfântul Ioan Gură de Aur a vorbit despre două altare: unul în Biserică și unul între cei săraci, suferinzi și în suferință⁶⁷. Întărită și hrănită de Liturghie, Biserica trebuie să continue misiunea dătătoare de viață a lui Hristos în slujire profetică și plină de compasiune față de lume și în luptă cu toate formele de nedreptate și opresiune, neîncredere și conflict create de oameni.

68. Una din binecuvântările mișcării ecumenice a fost descoperirea multor aspecte ale uceniciei pe care bisericile le au în comun, chiar dacă nu trăiesc încă în deplină comuniune. Separările și împărțirile noastre contrazic voia lui Hristos pentru unitatea ucenicilor Săi și împiedică misiunea Bisericii. De aceea, restaurarea unității între creștini, sub îndrumarea Sfântului Duh, este o sarcină atât de urgentă. Creșterea în comuniune se desfășoară sub mai largă frăție a credincioșilor care se extinde înapoi în trecut, și înainte în viitor pentru a include întreaga comuniune de sfinți. Destinația finală a Bisericii este să fie prinsă în *koinonia*/comuniunea Tatălui, a Fiului și a Sfântului Duh, să fie parte a noii creații, laudând și bucurându-se în Dumnezeu pururea (Apoc.21,1-4, 22,1-5).

69. „Căci n-a trimis Dumnezeu pe Fiul Său în lume ca să judece lumea, ci ca să se mântuiască, prin El, lumea” (In.3,17). Noul Testament se încheie cu viziunea noului cer și a noului pământ, transformate prin harul lui Dumnezeu (Apoc.21,1-22,5). Acest nou cosmos este promis pentru sfârșitul istoriei, dar este deja prezent într-un mod anticipativ chiar acum, pe măsură ce Biserica, susținută de credință și de speranța în pelerinajul ei prin timp, cheamă la dragoste și cult de preaslăvire. „Vino, Doamne Iisuse” (Apoc.22,20). Hristos își iubește Biserica așa cum mirele își iubește mireasa (Efes.5,25) și, până la ospățul de nuntă al Mielului în Împărăția Cerurilor (Apoc.19,7), împărtășește cu ea misiunea de luminare și tămăduire a oamenilor până va veni din nou în toată slava.

Notă istorică. Procesul care a condus la documentul *Biserica: înspre o viziune comună*

Consiliul Ecumenic al Bisericilor se descrie ca „o asociație frățească (*fellowship*) de biserici care îl mărturisește pe Domnul Iisus Hristos ca Dumnezeu și Mântuitor potrivit Scripturilor și care caută să împlinească împreună chemarea lor comună spre slava lui Dumnezeu Cel Unu, Tatăl, Fiul și Sfântul Duh”⁶⁸. Această „chemare comună” impulsionează bisericile să caute împreună convergența și consensul mai larg pe problemele eclesiologice care încă le divid: Ce este Biserica? Care este rolul Bisericii în planul cosmic al lui Dumnezeu de recapitulare a tuturor lucrurilor întru Iisus Hristos?

În secolele trecute, felul în care bisericile creștine au răspuns la aceste întrebări a fost marcat de faptul că trăiesc fac teologie într-o situație anormală de divizare eclesială. De aceea nu este surprinzător că un puternic accent pe eclesiologie – problematica teologică despre Biserică - însoțește istoria mișcării ecumenice moderne.

Astfel, Conferința Mondială *Credință și Constituție* din anul 1927, s-a concentrat pe șapte subiecte teologice⁶⁹. Unul din ele a fost dedicat naturii Bisericii; al doilea s-a ocupat de relația dintre Biserica cea una pe care o mărturisim și bisericile divizate pe care le avem în istorie. Bazându-se pe răspunsurile bisericilor la

⁶⁶Propozițiile precedente reiau pe larg și parafrazează declarația de la cel de al IX-lea Forum al Dialogurilor Bilaterale, desfășurat în Breklum, Germania, în martie 2008. Pentru declarația acestui forum a se vedea: *The Ecumenical Review* 61(3), October 2009, 343-347; a se vedea și <http://www.oikoumene.org/fi/leadadmin/fi/les/wcc-main/documents/p2/breklum-statement.pdf>.

⁶⁷ Sfântul Ioan Hrisostom, *Omilia* 50, 3-4 la Matei, în J. P. Migne, *Patrologia Graeca*, 58, 508-509

⁶⁸“Constitution and Rules of the World Council of Churches,” in L. N. Rivera-Pagán (ed.), *God in Your Grace: Official Report of the Ninth Assembly of the World Council of Churches*, Geneva, WCC, 2007, 448.

⁶⁹ H. N. Bate (ed.), *Faith and Order: Proceedings of the World Conference – Lausanne, August 3-21, 1927*, New York, George H. Doran Co., 1927, esp. 463-466. *Reports of the World Conference on Faith and Order – Lausanne Switzerland August 3 to 21, 1927*, Boston, Faith and Order Secretariat, 1928, 19-24.

concluziile acelei întruniri⁷⁰, organizatorii celei de - A Doua Conferință Mondială *Credință și Constituție*, din anul 1937, au propus ca tema generală a următoarei conferințe să fie „Biserica în scopul lui Dumnezeu”⁷¹. Deși A Doua Conferință Mondială nu s-a ocupat de acesta temă în mod special, doua din cele cinci secțiuni au analizat probleme eclesiologice fundamentale: „Biserica lui Hristos și Cuvântul lui Dumnezeu” și „Comuniunea sfinților”⁷². Conferința Mondială din anul 1937 s-a încheiat cu convingerea că întrebările referitoare la natura Bisericii erau la baza majorității motivelor care încă divizau bisericile⁷³.

În anul 1948, recunoașterea unității în Hristos a dat naștere unei asociații frățești de comunități încă divizate, prin înființarea Consiliului Ecumenic al Bisericilor (CEB). Raportul acelei prime Adunări Generale a CEB a arătat că, în pofida unității în Hristos, bisericile erau fundamental divizate din cauza a două accepțiuni ale Bisericii incompatibile una cu cealaltă, formate pe baza unei înțelegeri mai „active” sau mai „pasive” a rolului Bisericii în mântuirea lumii de către Dumnezeu⁷⁴. În acest context ecumenic nou și complex – în care convergența asupra unei hristologii trăite ajuta bisericile să recunoască unele în altele vestigiile Bisericii celei una, deși rămăneau, din punct de vedere eclesial și eclesiologic, separate – își desfășura Comisia *Credință și Constituție* a Consiliului Ecumenic al Bisericilor, A Treia sa Conferință Mondială în anul 1952.

Deloc surprinzător, din nou primul din cele trei rapoarte teologice pregătite pentru A Treia Conferință Mondială⁷⁵, s-a bazat pe un exercițiu cuprinzător de eclesiologie ecumenică comparată. Rezultatele acestui exercițiu au fost adunate în volumul *Natura Bisericii*⁷⁶, care la rândul său a dat capitolul al treilea din raportul final al Conferinței, intitulat „Hristos și Biserica Sa”⁷⁷. Aceasta a fost însăși tema raportului de studiu⁷⁸, intitulat „Biserica în scopul lui Dumnezeu”⁷⁹ și prezentat, unsprezece ani mai târziu, la Secțiunea întâi a celei de A Patra Conferințe Mondiale *Credință și Constituție* din anul 1963.

Același accent asupra eclesiologiei ecumenice s-a demonstrat prin declarațiile importante despre unitate receptate de adunările generale ale Consiliului Ecumenic al Bisericilor: declarația, din anul 1961 de la New Delhi, cu privire la unitatea „tuturor în toate locurile”⁸⁰; declarația de la Nairobi, din anul 1975, despre Biserica cea una drept comuniune conciliară⁸¹; declarația de la Canberra, din anul 1991, despre unitatea

⁷⁰ Pentru o selecție de răspunsuri, a se vedea: L. Dodgson (ed.), *Convictions: A Selection from the Responses of the Churches to the Report of the World Conference on Faith and Order, Held at Lausanne in 1927*, London, Student Christian Movement Press, 1934.

⁷¹ Cf. “The Universal Church in God’s Design,” in W. A. Visser ‘t Hooft (ed.), *The First Assembly of the World Council of Churches Held at Amsterdam August 22nd to September 4th, 1948*, London, SCM Press Ltd, 1949, 51-57.

⁷² 4 L. Hodgson (ed.), *The Second World Conference on Faith and Order Held at Edinburgh, August 3-18, 1937*, London, Student Christian Movement Press, 1938, 5.

⁷³ Ibid., 228-235, 236-238

⁷⁴ Cf. O. Tomkins, *The Church in the Purpose of God: An Introduction to the Work of the Commission on Faith and Order of the World Council of Churches, Geneva, Faith and Order*, 1950, 34.

⁷⁵ Cf. “The Universal Church in God’s Design,” în W. A. Visser ‘t Hooft (ed.), *The First Assembly of the World Council of Churches Held at Amsterdam August 22nd to September 4th, 1948*, London, SCM Press Ltd, 1949, 51-57.

⁷⁶ *The Church: A Report of a Theological Commission of the Faith and Order Commission of the World Council of Churches in Preparation for the Third World Conference on Faith and Order to Be Held at Lund, Sweden in 1952*, London, Faith and Order, 1951.

⁷⁷ R.N. Flew (ed.), *The Nature of the Church: Papers Presented to the Theological Commission Appointed by the Continuation Committee of the World Conference on Faith and Order*, London, SCM Press, 1952.

⁷⁸ *Report of the Third World Conference on Faith and Order, Lund, Sweden : August 15-28, 1952*, London, Faith and Order, 1952, 7-11.

⁷⁹ *Christ and the Church: Report of the Theological Commission for the Fourth World Conference on Faith and Order*, Geneva, WCC, 1963.

⁸⁰ P. C. Rodger and L. Vischer (eds.), *The Fourth World Conference on Faith and Order: Montreal, 1963*, New York, Association Press, 1964, 41-49.

⁸¹ W. A. Visser ‘t Hooft (ed.), *The New Delhi Report: The Third Assembly of the World Council of Churches, 1961*, London, SCM Press, 1962, 116.

⁸² D. M. Paton (ed.), *Breaking Barriers: Nairobi 1975 – The Official Report of the Fifth Assembly of the World Council of Churches, Nairobi, 23 November-10 December, 1975*, London-Grand Rapids, SPCK-Eerdmans, 1976, 60.

Bisericii drept *koinonia*/comuniune⁸²; și declarația de la Porto Alegre, din anul 2006, intitulată „Chemați să fim Biserica cea una”⁸³. Toate acestea au fost pași înainte care s-au acumulat către o convergență și un consens din ce în ce mai mare legat de eclesiologie.

Constrânși de viziunea ecumenică a „tuturor în toate locurile”, care sunt aduși de Sfântul Duh la unitate văzută deplină în credința apostolică, viața sacramentală, slujire și misiune, Comisia *Credință și Constituție* a dedicat o parte semnificativă a activității sale în anii care au urmat Adunării Generale de la New Delhi din anul 1961, unui text de convergență despre *Botez, Euharistie și Slujire*⁸⁴.

Un moment semnificativ în reflecția Comisiei *Credință și Constituție* asupra eclesiologiei a fost A Cincea Conferință Mondială de la Santiago de Compostela, Spania, din anul 1993. Un număr de factori au contribuit la această conferință și la tema sa: „Înspre *koinonia* în credință, viață și mărturie”. Primul factor a fost interpretarea răspunsurilor bisericilor la *Botez, Euharistie și Slujire*, din cele șase volume de răspunsuri oficiale⁸⁵. Analiză atentă a celor 186 de răspunsuri la *BEM* se încheie cu o listă de teme eclesiologice de importanță majoră care cereau studiu mai aprofundat: rolul Bisericii în scopul mântuitor al lui Dumnezeu; *koinonia*; Biserica drept dar al cuvântului lui Dumnezeu (*creatura verbi*); Biserica drept taină sau sacrament al iubirii lui Dumnezeu pentru lume; Biserica drept popor pelegin al lui Dumnezeu; Biserica drept semn profetic și slujitoare a venirii Împărăției lui Dumnezeu⁸⁶. Al doilea factor care a dat formă Conferinței din anul 1993 a fost legat de rezultatele studiului în derulare al Comisiei *Credință și Constituție* intitulat: „Înspre o expresie comună a credinței apostolice astăzi”⁸⁷, care a demonstrat o convergență încurajatoare cu privire la întregul conținut doctrinar al *Crezului*, inclusiv referitor la ceea ce mărturisește despre Biserică. Al treilea factor a fost studiul în derulare despre „Unitatea Bisericii și înnoirea comunității umane”⁸⁸, care a subliniat natura Bisericii ca semn și instrument al planului mântuitor al lui Dumnezeu pentru lume. Iar cel de-al patrulea a fost cel cauzat de provocările eclesiologice aduse de procesul conciliar pe tema: *Dreptate, Pace și Integritatea Creației*⁸⁹. Pe lângă acestea, s-a format un nou impuls ecumenic prin importanța crescândă a eclesiologiei comuniunii în dialogurile bilaterale. Aceste mișcări din anii '80 au converș în decizia luată de Comisia plenară *Credință și Constituție* din anul 1989, de a lansa un nou studiu pe ceea ce s-a numit atunci „Natura și misiunea Bisericii - perspective ecumenice asupra eclesiologiei”⁹⁰. Însăși tema celei de-A Cincea Conferințe Mondiale - „Înspre *koinonia* în credință, viață și mărturie” – a reflectat aceste procese de studiu din anii '80. În timp ce „*Biserica: înspre o viziune comună*” își ocupa locul în această lungă traiectorie de reflecție asupra Bisericii a Comisiei *Credință și Constituție*, un nou impuls a fost dat acestei activități la A Cincea Conferință Mondială din anul 1993.

Dupa câțiva ani de dialog și studiu al Comisiei *Credință și Constituție*, un rezultat inițial al studiului despre eclesiologie a fost publicat în anul 1998 sub titlul *Natura și scopul Bisericii*⁹¹. Statutul său ca text

⁸² M. Kinnamon (ed.), *Signs of the Spirit: Official Report Seventh Assembly – Canberra, Australia, 7-20 February 1991*, Geneva-Grand Rapids, WCC/Eerdmans, 1991, 172-174.

⁸³ L. N. Rivera-Pagán (ed.), *God, in your Grace: Official Report of the Ninth Assembly of the World Council of Churches*, Geneva, WCC, 2007, 255-261.

⁸⁴ *Baptism, Eucharist and Ministry*, Geneva, WCC, 1982.

⁸⁵ Cf. *Churches Respond to BEM Geneva, WCC, 1986-1988, volumes I-VI*

⁸⁶ Cf. *Baptism, Eucharist & Ministry, 1982-1990: Report on the Process and Responses*, Geneva, WCC, 1990, 147-151.

⁸⁷ Cf. *Confessing the One Faith: An Ecumenical Explication of the Apostolic Faith as It Is Confessed in the Nicene-Constantinopolitan Creed (381), Faith and Order Paper 153*, Geneva-Eugene, WCC-Wipf & Stock, 2010.

⁸⁸ Cf. *Church and World: The Unity of the Church and the Renewal of Human Community*, Faith and Order Paper 151, Geneva, WCC, 1990.

⁸⁹ “Final Document: Entering into Covenant Solidarity for Justice, Peace and the Integrity of Creation,” in D.P. Niles (ed.), *Between the Flood and the Rainbow: Interpreting the Conciliar Process of Mutual Commitment (Covenant) to Justice, Peace and the Integrity of Creation*, Geneva, WCC, 1992, 164-190; cf. T. F. Best & M. Robra (eds.), *Ecclesiology and Ethics: Ecumenical Ethical Engagement, Moral Formation, and the Nature of the Church*, Geneva, WCC, 1997.

⁹⁰ Cf. G. Gassmann, “The Nature and Mission of the Church: Ecumenical Perspectives,” in T. F. Best (ed.), *Faith and Order 1985-1989: The Commission Meeting at Budapest 1989*, Geneva, WCC, 1990, esp. 202-204, 219.

⁹¹ *The Nature and Purpose of the Church: A Stage on the Way to a Common Statement*, Geneva, WCC, 1998.

provizoriu a fost exprimat în subtitlu: „Un stadiu pe drumul înspre o declarație comună”. Este un text cu șase capitole: „Biserica lui Dumnezeu Cel Unu în Treime”, „Biserica în istorie”, „Biserica drept *koinonia* (comuniune)”, „Viața în comuniune”, „Slujire în și pentru lume” și „Urmându-ne chemarea: de la o înțelegere comună la recunoaștere reciprocă”. Răspunsuri la acest text s-au primit de la biserici, organizații ecumenice, consilii regionale de biserici, instituții academice și persoane. Multe comentarii apreciative au fost completate de puncte de critică constructivă. De exemplu, părea că *Natura și scopul Bisericii* avea nevoie de o mai mare integrare: cum poate tema Bisericii drept comuniune să fie tratată separat de capitolul despre Biserica lui Dumnezeu Cel Unu în Treime? Mai mult, unele aspecte au fost considerate ca lipsind: de exemplu, nu a existat o secțiune asupra autorității învățătoarești, iar subiectul misiunii părea că nu a primit suficientă atenție. De asemenea, Conferința Mondială de la Santiago a cerut un studiu asupra „problemei unei slujiri universale a unității creștine”⁹², care nu s-a reflectat în text. În mod semnificativ, în enciclica *Ut Unum Sint* din anul 1995 pe tema angajamentului în ecumenism, Papa Ioan Paul al II-lea, invitând la dialog pe tema slujirii episcopului Romei, a citat recomandările Comisiei *Credință și Constituție* de la Santiago⁹³.

După ce a trecut destul timp pentru ca răspunsurile să fi sosit, comisia a trecut la revizuirea textului său eclesiologic, și a elaborat un nou proiect de document intitulat *Natura și misiunea Bisericii*⁹⁴, care a fost prezentat la Adunarea Generală a CEB de la Porto Alegre, Brazilia, din anul 2006. Căutând să încorporeze sugestiile din diferitele răspunsuri, textul este compus din patru capitole: „Biserica lui Dumnezeu Cel Unu în Treime”, „Biserica în istorie”, „Viața de comuniune în și pentru lume” și „În și pentru lume”. Primul capitol a integrat majoritatea materialului biblic despre natura Bisericii ca popor al lui Dumnezeu, trup al lui Hristos și templu al Duhului Sfânt, cuprinzând și explicații biblice despre Biserică drept comuniune (*koinonia*), despre misiunea Bisericii ca slujitoare a Împărăției și despre afirmația din *Crez* privitor la atributele Bisericii: una, sfântă, *catholică*/sobornicească și apostolică. Al doilea capitol, despre istorie, a scos la lumină problemele care afectează bisericile în starea lor actuală de împărțire: cum se poate armoniza diversitatea cu unitatea și ce înseamnă diversitate legitimă? Cum înțeleg bisericile, biserica locală și cum este relaționată aceasta din urmă cu toate celelalte biserici? Care sunt aspectele istorice continue care împart creștinii? Al treilea capitol a scos în evidență elementele necesare pentru o comuniune între biserici, cum ar fi credința apostolică, Botezul, Euharistia, preoția, *episkope*, conciliile și sinoadele, cu temele despre primatul universal și autoritate, incluse de această dată. Capitolul final a explorat mai pe scurt slujirea Bisericii pentru lume în ajutorarea celor în suferință, apărarea celor oprimați, mărturisirea mesajului moral al Evangheliei, efortul pentru dreptate, pace și protecția mediului, și, în general, promovarea unei societăți umane mai acordate la valorile Împărăției lui Dumnezeu.

Acest text revizuit asupra eclesiologiei a fost, de asemenea, subintitulat „Un stadiu pe drumul înspre o declarație comună” și a fost trimis și acesta bisericilor pentru răspuns. S-au primit peste 80 de răspunsuri, deși doar aproximativ 30 au fost ale bisericilor. Majoritatea celor de la biserici, instituții academice și ecumenice și în mod semnificativ de la organizații misionare, au exprimat satisfacția că misiunea Bisericii a primit o mai mare vizibilitate, până la a avea un loc în titlu. Alte comentarii au discutat folosirea celor doi termeni – *natură* și *misiune* – care ar putea împiedica înțelegerea faptului că Biserica este prin însăși natura ei misionară. Pentru a ajuta Grupul de lucru asupra eclesiologiei în evaluarea răspunsurilor la *Natura și misiunea Bisericii*, staff-ul Comisiei *Credință și Constituție* a pregătit rezumate detaliate și analize inițiale ale fiecărui răspuns.

Trei pași semnificativi s-au făcut, în mod deosebit, pentru evaluarea documentului *Natura și misiunea Bisericii*. Primul, Comisia plenară *Credință și Constituție*, cu cei 120 de membri ai săi, reprezentând

⁹²T. F. Best and G. Gassmann (eds.), *On the Way to Fuller Koinonia: Official Report of the Fifth World Conference on Faith and Order*, Geneva, WCC, 1994, 243.

⁹³ *Encyclical Letter Ut Unum Sint of the Holy Father John Paul II, on Commitment to Ecumenism*, Rome, Libreria Editrice Vaticana, 1995, §89.

⁹⁴ *The Nature and Mission of the Church: A Stage on the Way to a Common Statement*, Faith and Order Paper 198, WCC, Geneva, 2005.

diferitele biserici, și-a ținut întâlnirea în Cretă, în octombrie, 2009. Această întâlnire a adus împreună mulți membri care participau la Comisie pentru prima dată, iar întâlnirea a fost structurată în așa fel încât să maximizeze contribuțiile participanților la cele trei proiecte de studiu, în special la cel eclesiologic. Un număr de sesiuni plenare a evaluat *Natura și misiunea Bisericii*⁹⁵. O direcție majoră a Comisiei plenare a fost să scurteze documentul, să îl facă mai contextual, pentru a reflecta mai bine viața bisericilor din întreaga lume, și să îl facă mai accesibil unui public mai larg. Douăsprezece grupuri de lucru au discutat *Natura și misiunea Bisericii* și au produs evaluări detaliate ale textului⁹⁶.

Al doilea pas: în iunie 2010, la Etchmiadzin, Armenia, Comisia permanentă *Credință și Constituție* a decis că, după o analiză atentă a răspunsurilor la *Natura și misiunea Bisericii*, și după evaluarea textului de la întrunirea Comisiei plenare din Creta, a sosit timpul pentru a începe revizuirea finală. O comisie de redactare a fost numită dintre teologi proveniți din tradițiile anglicană, catolică, luterană, metodistă, ortodoxă și reformată; cei doi co-moderatori au provenit din tradiția metodistă și, respectiv, din cea ortodoxă.

Al treilea pas: comisia a fost conștientă de lacunele din procesul de răspuns: nu exista încă un răspuns substanțial din partea Bisericilor Ortodoxe Răsăritene și Orientale. Astfel, o importantă consultare inter-ortodoxă a avut loc la Aghia Napa, Cipru, în Sfânta Mitropolia a Constantiei, în martie 2011, care a inclus 40 de teologi delegați* din partea a zece Biserici Ortodoxe Răsăritene și trei Orientale. Consultarea a produs o evaluare aprofundată a documentului *Natura și misiunea Bisericii*. Una dintre sugestiile importante a fost integrarea mai clară a materialului despre *Botez, Euharistie și Slujire* în prezentarea a ceea ce este esențial pentru viața Bisericii. Consultarea și raportul acesteia au devenit o parte semnificativă a următoarei întâlniri a Grupului de lucru pe tema eclesiologiei, și deci a jucat un rol unic în procesul care a dus la acest nou text.

O analiză profundă a răspunsurilor a continuat la prima întâlnire a comitetului de redactare de la Geneva la sfârșitul lui noiembrie 2010. Procesul a primit un impuls nou după consultarea inter-ortodoxă de la începutul lui martie 2011. O întâlnire a Grupului de lucru pe tema eclesiologiei, de la Columbus, Ohio, SUA, mai târziu în aceeași lună a produs o nouă versiune a textului, care a fost prezentată Comisiei permanente *Credință și Constituție*, în Gazzada, Italia, în iulie 2011. Au fost primite multe comentarii din partea membrilor, majoritatea destul de favorabile, dar și sugerând că textul trebuie să accentueze mai bine modalitățile prin care s-a făcut un progres către o mai mare convergență, în special în privința slujirii, și mai ales în declarațiile comune bilaterale, ca și în activitatea Comisiei *Credință și Constituție*, cum ar fi textul de studiu *Un Botez: către o recunoaștere comună*⁹⁷.

Această cerere a fost rezolvată prin întărirea câtorva formulări și susținerea lor cu note care să dovedească progresul la care s-a ajuns prin convergență. În consecință, o altă versiune a fost pregătită de comitetul de redactare la Institutul Ecumenic Bossey, Elveția, în decembrie 2011. Acest comitet a fost ajutat mult de reflecțiile din partea membrilor Comisiei de Misiune Mondială și Evanghelizare a CEB. Textul rezultat a fost apoi supus unui număr de patru experți ecumenici externi pentru o nouă evaluare; sugestiile lor au fost evaluate și încorporate de comitetul de redactare și prezentate Grupului de lucru pe tema eclesiologiei în întâlnirea din Freisig, Germania, la sfârșitul lunii martie 2012. Pe baza discuțiilor și a reacțiilor la text de la întâlnirea din Freisig, Grupul de lucru pe tema eclesiologiei a ajuns la o versiune finală, care urma să fie prezentată Comisiei permanente *Credință și Constituție*.

În Penang, Malaezia, pe 21 iunie 2012, textul final a fost prezentat Comisiei permanente *Credință și Constituție*, care l-a aprobat unanim drept declarație de convergență cu titlul *Biserica: Înspre o viziune comună*. Astfel, prezentul text nu este un stadiu pe drumul înspre o declarație comună viitoare; este chiar declarația comună către care textele anterioare – *Natura și scopul Bisericii* și *Natura și misiunea Bisericii* -

⁹⁵ Cf. John Gibaut (ed.), *Called to Be the One Church: Faith and Order at Crete*, Geneva, WCC, 2012, 147-193.

⁹⁶ Cf. Ibidem 207-231

* La care a participat ca delegat al Bisericii Ortodoxe Române și semnatarul acestei traduceri, unde a prezentat analize și comentarii cu privire la secțiunea „Biserica drept *koinonia*” a documentului

⁹⁷ *One Baptism: Towards Mutual Recognition*, Geneva, WCC, 20

se îndreptau. *Biserica: înspre o viziune comună* aduce la împlinire o etapă specială din reflecția Comisiei *Credință și Constituție* asupra Bisericii. Comisia crede că reflecția sa a ajuns la un asemenea nivel de maturitate încât se poate identifica drept un text de convergență, adică un text cu același statut și caracter ca și *Botez, Euharistie și Slujire* din anul 1982. Ca atare, este trimis către toate bisericile ca un punct comun de referință pentru a testa sau a discerne propriile lor convergențe eclesiologice, și pentru a servi astfel pelerinajul lor înspre manifestarea acelei unități pentru care Hristos S-a rugat. Comitetul Central al Consiliului Ecumenic al Bisericilor, la întrunirea sa din Creta, Grecia, de la începutul lunii septembrie, 2012, a receptat documentul *Biserica: înspre o viziune comună* și l-a recomandat bisericilor membre pentru studiu și răspuns oficial”.

Nota traducătorului

Revista Teologică oferă traducerea documentului de convergență *Biserica: înspre o viziune comună*, după ce a publicat și cele două proiecte de document de convergență precedente: *The Nature and Purpose of the Church* și *The Nature and Mission of the Church*¹ însoțite de note explicative, din dorința de a ajuta la procesul de răspuns și receptare.

Unitatea Bisericii aparține constituției sale teandrice, ca trup extins al Cuvântului întrupat, iar unde este Hristos este unitate și iubire „care dorește să îi îmbrățișeze pe toți în Sine și să-i înfățișeze Tatălui”². Este o „unitate de viață, ontologic-pnevmatică în Hristos și în Duhul Lui cel sfânt”³. De fapt, sublinia părintele Stăniloae, „Biserica este unirea a tot ce există, sau e destinată să cuprindă tot ce există: Dumnezeu și creație. Ea e împlinirea planului etern al lui Dumnezeu: atotunitatea. În ea eternul și temporalul, ultimul – destinat să fie copleșit de eternitate; necreatul și creatul, ultimul- destinat să fie copleșit de necreat, să se îndumnezeiască; spiritualul de toate categoriile și materia, ultima – destinată spiritualizării; cerul și pământul penetrat de cer; nespațialul și spațialul; eu și tu, eu și noi, noi și voi, uniți în «Tu» divin, sau în relație dialogică directă cu El”⁴.

Cea mai gravă contra-mărturie, cel mai greu obstacol pentru misiunea Bisericii este dezbinarea creștinilor. Consiliul Ecumenic al Bisericilor a adoptat cinci declarații despre unitate și *catholicitate*, cu ocazia a cinci dintre cele zece Adunări Generale ale sale de până acum: New Delhi, 1961; Nairobi, 1975; Canberra 1991; Porto Alegre, 2006 și Busan, 2013⁵.

¹ Primele două variante, subintitulate fiecare „un stadiu pe drumul spre o declarație comună” s-au publicat în traducerea subsemnatului: „Natura și scopul Bisericii. Un stadiu pe calea spre o declarație comună”, în *Revista Teologică*, nr.3, 2003, p.66-105; „Natura și misiunea Bisericii. Un stadiu pe calea spre o declarație comună”, în *Revista Teologică* nr. 2/2011, p. 253-277, iar partea a doua în *Revista Teologica*, nr.3/2011, p. 234-254

² Pr.Prof.Dumitru Stăniloae, *TDO*, vol.2, p.169, a se vedea paragraful despre atributul unității Bisericii și cel despre sfințenia sa

³ *Ibidem*, p.172

⁴ *Ibidem*, paragraful despre „Constituția teandrică a Bisericii”, p.214 sq.

⁵ Prima Adunare generală s-a desfășurat la Amsterdam, Olanda, în anul 1948, când s-a și constituit Consiliului Ecumenic al Bisericilor, și a avut ca temă: „*Dezordinea provocată de om și planul lui Dumnezeu*”, marcându-se astfel realitățile imediat post-belice. A II-a Adunare generală, Evanson, S.U.A., 1954, în plină epoca a „războiului rece” a avut ca temă: „*Hristos - Speranța lumii*”. New Delhi, India, 1961, a găzduit cea de a III-a Adunare generală, tema: „*Iisus Hristos- Lumina lumii*” fiind adecvată și datorită încorporării Consiliului Misionar Internațional și primirii a 25 de noi membri, printre care și Bisericile ortodoxe aflate sub regim totalitar, și biserici din noile state independente. A IV-a Adunare generală, Uppsala, Suedia, 1968, având ca temă: „*Iată, Eu fac toate lucrurile noi*”, a fost marcată de continuarea extinderii numărului de membri, dar și de Conciliul al II-lea Vatican care a făcut posibilă participarea observatorilor catolici și discutarea dezvoltării cooperării. A V-a Adunare generală, Nairobi, Kenya, 1975, a avut ca temă: „*Iisus Hristos eliberează și unește*”, fiind prima adunare generală pe continentul african, dominat de exploatare și de conflicte inter-etnice. A VI-a Adunare generală, Vancouver, Canada, 1983, a însemnat accentuarea rugăciunii comune, prilejuită și de convergența teologică BEM (Baptism, Eucharist, Ministry) împreună cu experimentul ecumenic „Liturghia de la Lima” (1982); amenințarea nucleară și neo-colonialismul au inspirat tema: „*Iisus Hristos – Viața lumii*”. A VII-a Adunare generală, Canberra, Australia, 1991, a avut ca temă invocarea Persoanei Duhului Sfânt: „*Vino, Duhule Sfinte – reinnoiește întreaga creație*”; s-a acordat multă atenție problemelor

La New Delhi s-a afirmat: „Noi credem că unitatea, care este atât voia lui Dumnezeu, cât și darul Său acordat Bisericii Sale se face vizibilă în măsura în care toți cei din fiecare loc, care sunt botezați în Iisus Hristos și Îl mărturisesc ca Domn și Mântuitor, sunt aduși de Duhul Sfânt într-o singură comunitate față de care sunt angajați deplin, păstrează unica credință apostolică, predică unica Evanghelie, frâng unica⁶ pâine, se întrunesc pentru rugăciune comună, și au o viață de comuniune care se extinde prin mărturia și slujirea tuturor și care în același timp sunt uniți cu întreaga comunitate creștină din toate locurile și din toate timpurile, în așa fel încât slujirea și membrii să fie acceptați de toți, și toți pot acționa și vorbi împreună după cum cer situațiile în vederea sarcinilor la care Dumnezeu Își cheamă poporul”⁷.

Profesorul Risto Saarinen observa că în această declarație se așează în relație unitatea și *catholicitatea* Bisericii cu ajutorul conceptului de „loc”⁸. Se presupune o comuniune vie în „fiecare loc”, iar diferitele locuri nu trebuie să fie identice, dar sunt unite „în așa fel încât slujirea și membrii să fie acceptați de toți”. Apare astfel o asociație frățească ce include „toate locurile și toate timpurile”. *Catholicitatea* în sens de universalitate și deținere în comun este introdusă în declarația despre unitate de la cea de a III-a Adunarea Generală a CEB de la New Delhi (1961).

A doua declarație despre unitate s-a elaborat la Nairobi: „Biserica cea una trebuie văzută ca o comunitate (*fellowship*)⁹ sinodală (conciliară) de Biserici locale care sunt unite între ele cu adevărat. În această comunitate sinodală (conciliară), fiecare biserică locală posedă, în comuniune cu celelalte, întreaga catholicitate”¹⁰.

Această declarație pare a fi mai directă, dar și mai vagă decât precedentă. Nu se explică ce se înțelege prin cuvintele „unite cu adevărat”. Structuri pentru luarea deciziilor în comun sunt presupuse probabil prin conceptul „sinodalitate” („conciliaritate”), dar bisericile locale, despre care se vorbește la plural, continuă să existe ca organisme autonome, care pot co-exista și în același teritoriu. Este posibil și chiar probabil să înțelegem din această declarație că deja această „comunitate sinodală (conciliară)” este în sine adevărata unitate, în cadrul căreia „fiecare Biserică locală” continuă să existe¹¹. *Fiecare Biserică locală are deplina catholicitate, dar numai în comuniune cu celelalte*. Ca ortodocși nu putem extrapola acest concept, acesta fiind valabil doar pentru Bisericile Ortodoxe, celelalte nu se conformează deplinătății (*catholicitatea* înseamnă tocmai conformitate cu întregul doctrinei, moralei, dreptului canonic, cultului). Conceptului de „loc” i s-a substituit la Nairobi cel de

indigenilor într-o perioadă când, chiar dacă foarte târziu, se aborda serios tema “Evanghelie și culturi”, dar, la aceeași adunare generală, s-au și provocat crize prin tendințele sincretiste, prin limbajul inclusiv, prin presiuni ale mișcării feministe și mai ales prin exacerbarea manifestării grupurilor minoritare sexuale. Bisericile ortodoxe au reacționat vehement, două, cea din Bulgaria și cea din Georgia s-au retras din CEB, dar a VIII-a Adunare generală, Harare, Zimbabwe, 1998, a instituit Comisia specială pentru participarea ortodoxă la Consiliu, care a reușit să elimine principalele probleme inacceptabile pentru ortodocși. Tema de la Harare a fost “*Întoarceți-vă la Dumnezeu întru bucuria speranței*”. Atunci s-a sărbătorit și jubileul Consiliului, bucuria Adunării fiind augmentată de prezența președintelui de atunci al Africii de Sud, Nelson Mandela care s-a adresat plenului. Tema celei de a IX-a Adunări generale, Porto Alegre, Brazilia, 2006, a fost sintetizată sub forma unei rugăciuni de invocare a harului transformator al lui Dumnezeu, Sfânta Treime: „Doamne Dumnezeule, transformă lumea cu harul Tău!”. Este și un răspuns la tema Forum-ului Social Mondial (World Social Forum): “*O altă lume este posibilă*” desfășurat recent în același loc. La Dumnezeu toate sunt cu putință, iar o transformare în bine și de durată se poate realiza doar sinergic. A X-a Adunare generală a avut loc la Busan, Coreea de Sud, 2013. Tema, „Doamne Dumnezeule al vieții, condu-ne la dreptate și pace”, reflectă ceea ce noi știm, anume că pacea nu înseamnă numai absența războiului, ci mult mai mult. Pacea este viață în demnitate, viață în relații corecte, egale și drepte. Unde este nedreptate nu poate fi nici pace.

⁶ Referință la unicitatea și unitatea Trupului lui Hristos, (*n.n.*)

⁷ *Documentary History of Faith and Order*, ed. G. Gassmann, Faith and Order Paper no. 159, Geneva, 1993, p. 3.

⁸ Prof. R. Saarinen, „Unity and Catholicity of the Church”, p. 1, prelegere susținută la Consultația pe tema recunoașterii Botezului, organizată de Conferința Bisericilor Europene și Comunitatea Bisericilor protestante din Europa (semnatare ale acordului de la Leuenberg, 1973) în luna aprilie 2006 la Constantinopol, unde a avut privilegiul să participe și semnatarul acestei prezentări.

⁹ Cuvântul *fellowship* se redă, de obicei, în lb.română prin: camaraderie, frăție, prietenie, confrerie. În textele ecumenice se poate reda, în funcție de context, fie prin *legătură frățească*, *asociație frățească* (formulare propusă de vrednicul de pururea pomenire părinte profesor Ion Bria, cu referire la CEB, ca *asociație frățească* de biserici), *comuniune* sau *comunitate*

¹⁰ *Documentary History of Faith and Order*, *op.cit.*, p. 3.

¹¹ Prof. R. Saarinen, *op.cit.*, p. 2.

„Biserică locală” și problema multitudinii de Biserici locale este evitată prin presupuziția că fiecare Biserică locală în comuniune cu celelalte posedă *catholicitatea*¹².

A treia declarație despre unitate, cea de la Canberra, îmbogățește conținutul celor precedente prin introducerea mai pregnantă a termenului *koinonia/comuniune*. Se face referire la atributele Bisericii: „una, sfântă, *catholică* (sobornicească) și apostolică” și se afirmă că o comuniune deplină „va fi exprimată la nivel local și universal prin forme sinodale (conciliare) de viață și acțiune”. Se spune în continuare că Bisericile sunt legate împreună la toate nivelele vieții lor¹³. La Canberra nu s-a mai spus că fiecare Biserică locală este *per se* catholică (deplină), dar se înclină spre o accepțiune a catholicității care cuprinde nivelul universal mai accentuat decât în declarația de la Nairobi.

A patra declarație despre unitate este cea de la Porto Alegre și poartă titlul: „Chemați să fim Biserica cea una” („*Called to be the One Church*”¹⁴). Despre catholicitate se spune: „Catholicitatea Bisericii exprimă deplinătatea, integritatea și totalitatea vieții sale în Hristos prin Duhul Sfânt în toate timpurile și locurile. Acest mister este exprimat în fiecare comunitate de creștini botezați, în care este mărturisită și trăită credința apostolică, este predicată Evanghelia și sunt celebrate Tainele. Fiecare Biserică este Biserica deplină (catholică) și nu doar parte a sa. Fiecare Biserică este Biserica deplină (catholică), dar nu în întregime sa. Fiecare Biserică își împlinește catholicitatea sa când este în comuniune cu celelalte Biserici. [Noi afirmăm că deplinătatea (catholicitatea) Bisericii este exprimată cel mai vizibil prin participarea la Sfânta Împărtășanie și prin slujirea (preoția) recunoscută reciproc și reconciliată]”¹⁵. Precum la Canberra, și la Porto Alegre s-a încercat rezolvarea problemei catholicității la nivel local și universal, pentru ca ambele aspecte să fie evidențiate în mod adecvat. Fiecare Biserică s-ar putea numi pe sine „catholică”, dar în același timp realitatea catholicității este împlinită doar în comuniunea universală¹⁶.

A cincea declarație despre unitate, cea de la Busan, Coreea de Sud, 2013, este intitulată „Darul și chemarea lui Dumnezeu la unitate și angajarea noastră” („*God’s Gift and Call to Unity and our Commitment*”¹⁷) și conține afirmații generale care nu necesită prea multe interpretări. În document se afirmă: „Pe parcursul călătoriei noastre ecumenice am ajuns să înțelegem mai mult despre chemarea adresată de Dumnezeu Bisericii,

¹² Trebuie spus că, din cauza traducerii, noi nu mai mărturisim, odată cu *Crezul niceo-constantinopolitan*, *catholicitatea* Bisericii (*katholiken Ekklesian* în originalul grecesc). În Biserica Ortodoxă Rusă, termenul „*sobornicească*” (*sobornaya*, forma adjectivală a lui *sobornost*) l-a înlocuit pe cel de „*catholicească*” (*katoliceskaya*) după respingerea de către ruși a Sinodului de la Ferrara/Florența, dar nu acoperă conceptul originar (a se vedea: Dr. Ștefan Toma, „Coordonate eclesiologice în gândirea teologică a pr. Dumitru Stăniloae”, în *Revista Teologică*, 88 (2006), nr. 3, p. 171). *Kata* (potrivit, conform) și *holon* (întreg), iar în limba latină *secundum totum, quia per totum est*, exprimă o totalitate care nu este geografică, orizontală, cantitativă, fiind și opusă oricărei fragmentări a dogmei. Expresia Sfântului Ignatie (*Smyrn.*, 8, 2): „*Acolo unde este Hristos Iisus, acolo este Biserica universală*” arată această unitate a plinătății care nu depinde nicidecum de condiții istorice, spațiale și cantitative. Părintele Stăniloae face legătura dintre *catholicitate* și *sobornicitate*, arătând că deplinătatea (*catholicitatea*) nu este de sine, ci se experiază de către trupul eclesial: „Biserica este un întreg organic, un organism sau un corp spiritual, o plenitudine care are totul, iar acest tot, această plenitudine e prezentă și eficientă în fiecare din mădularele ei, din actele ei, din părțile ei. Înțelesul acesta al Bisericii precizează înțelesul ei de «corp» al lui Hristos. (...) Biserica are pe Hristos întreg cu toate darurile Lui mântuitoare și îndumnezeitoare și fiecare Biserică locală și chiar fiecare credincios Îl are întreg, dar numai întrucât rămâne în «întregul» corpului. Așa cum în orice celulă a unui corp e corpul întreg cu lucrarea lui, cu specificul lui, așa este în orice mădular sau parte a ei Biserica întregă și prin aceasta Hristos întreg, dar numai întrucât respectivul mădular sau respectiva parte a ei rămâne în Biserică. Mădularele nu sunt uniformizate prin aceasta, ci sunt complementare, datorită faptului că viața corpului întreg sau Hristos Însuși prin Duhul Sfânt e prezent în mod activ în toate”, Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. II, p. 284. A se vedea și foarte clarul excurs terminologic: „*catholic*”, „*ortodox*”, „*ecumenic*”, în: Diacon Ioan I. Ică jr, *Canonul Ortodoxiei I. Canonul apostolic al primelor secole*, Deisis/Stavropoleos, 2008, p. 6, unde se afirmă clar că nu putem „în nici un caz” să redăm al treilea atribut al Bisericii prin „*sobornicească*” și se propune grafia cu *th*, „*catholic*” (și, prin urmare, „*catholicitate*”), pentru a se evita confuzia cu „*romano-catolic*”.

¹³ *Documentary History of Faith and Order, op. cit.*, 3-4

¹⁴ A se vedea textul originar pe site -ul: www.wcc-assembly.info

¹⁵ Textul dintre paranteze nu a fost cuprins în textul propus Adunării generale, ci a fost adăugat la Porto Alegre.

¹⁶ Prof. R. Saarinen, *op. cit.*, p. 3.

¹⁷ [file:///C:/Users/User/Downloads/PRC_01_1_ADOPTED_Unity_Statement%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/User/Downloads/PRC_01_1_ADOPTED_Unity_Statement%20(2).pdf)

aceea de a sluji unitatea întregii creații. Vocația Bisericii este aceea de a fi: pre-gustarea noii creații; semnul profetic prin care se face cunoscută întregii lumi viața pe care Dumnezeu o dorește pentru toți; și slujitoare care împărtășește vestea bună a Împărăției lui Dumnezeu, adică dreptatea, pacea și iubirea”¹⁸. Darurile oferite de Dumnezeu Bisericii ca pre-gustare a Împărăției sunt, potrivit acestui document: Cuvântul lui Dumnezeu, Botezul, Euharistia – adică suprema expresie a comuniunii cu Dumnezeu și între oameni, slujirea apostolică și adunările sinodale/conciliare. „Unitatea Bisericii nu înseamnă uniformitate; și diversitatea este un dar, fiind creatoare și dătătoare de viață. Dar diversitatea nu poate fi atât de mare încât cei ai lui Hristos să devină străini și dușmani, afectând astfel realitatea unificatoare a vieții în Hristos”¹⁹.

Spre final, documentul insistă asupra angajamentului creștinilor de a căuta deplina unitate văzută prin participarea la aceeași Masă euharistică, iar până atunci, prin atmosfera creată de dialogul teologic, de receptarea acordurilor teologice și de efortul susținut înspre înfăptuirea dreptății, păcii și integrității creației, creștinii sunt chemați la unitate în misiune și în slujirea lumii.

În așteptarea răspunsurilor oficiale ale bisericilor la documentul de convergență redat aici în traducere, am dori să afirmăm că, în general, documentele teologice elaborate din perspectivă ecumenică, prin însăși natura lor, nu pot avea profunzimea pe care am dori-o. Totuși documentul oferă în primul rând perspectiva trinitară asupra Bisericii, face trimitere la aspectul mariologic/ theotokologic²⁰ al eclesiologiei și evidențiază elementele comune, dar și cele care încă îi țin despărțiți pe creștini.

Este îmbucurător faptul că se folosește în acest document apelativul biblic *Maica Domnului – Meter Kyriou, Mater Domini* (Lc1,43), și apare, chiar dacă între paranteze, termenul *Theotokos* (&15). Maica Domnului este primul om care a primit darul *hristomorfizării*. Fiul lui Dumnezeu a coborât „ca ipostas El însuși în ea [Fecioara Maria] și a început să-și formeze trupul din ea, cu împreună-lucrarea Duhului Sfânt întreg ca persoană”²¹, de aceea și Maica Domnului a primit *forma* lui Hristos, adică haina Sa de lumină necreată: „Astfel, Ea prima a ajuns conformă (*symmorphos*) prin asemănare cu moartea Mântuitorului, și de aceea a avut parte înaintea tuturor și de înviere”²². Sfântul Grigorie Palama ne învață despre „viața deiformă” a Fecioarei Maria în al său „Cuvânt despre intrarea în Sfânta Sfintelor și despre viața deiformă aici a atotpreacuratei Stăpânei noastre de Dumnezeu Născătoarea și Pururea-fecioara Maria”²³, și o consideră „adevărata Sfântă a Sfintelor”²⁴, „prototip al vieții isihaste”²⁵. Iar Sfântul Teofan al Niceei o numește: „adevăratul Pământ și Rai, centru al creației celei noi”, „adevăratul Cer, receptacul secund al plinătății divine, vârful ierarhiei îngerilor, Mamă a celor îndumnezeiți în Biserică”²⁶, deoarece *întru Ea a avut loc unirea Cerului cu pământul, unirea lui Dumnezeu cu omul și cu creația Sa*.

Este important să amintim că la sărbătorile Nașterii, Adormirii și Acoperământului Maicii Domnului, pericopa apostolică este imnul hristologic din *Filipeni 2*: “*Cel Ce dintru început fiind în chipul* [forma, condiția ontologică, statutul ontologic, starea ontologică] (*morphe*, lat. *forma*) *lui Dumnezeu (...)*” (Filip.2,6). Nu apare

¹⁸ Ibidem

¹⁹ Ibidem. A se vedea și critici la adresa documentului cum ar fi: <https://graiulortodox.wordpress.com/2014/06/17/ips-serafim-de-pireu-condamna-declaratiile-c-m-b-de-la-busan-2013-coreea-de-sud/>

²⁰ Dacă în prima variantă a acestui document nu se făcea deloc referire la Maica Domnului, în a doua, intitulată: *Natura și misiunea Bisericii*, se afirmă: „ (...) răspunsul plin de încredere al Mariei adresat arhanghelului la Buna-Vestire: „*Iată roaba Domnului, fie mie după cuvântul tău*”(Lc 1,38). Pentru acest motiv Maria a fost adesea văzută ca un simbol al Bisericii și al fiecărui creștin, chemat să devină „*fratele și sora și mama*” lui Iisus, prin împlinirea voii Tatălui Său din ceruri (cf.Mt 12,50)” (&10).

²¹ Pr. Prof. D. Stăniloae, *op. cit.*, p. 85.

²² Sfântul Nicolae Cabasila, *Cuvântări teologice la Iezechiel - Hristos-Fecioara Maria. Scrieri I*, Deisis, Sibiu, 2010, p. 231.

²³ Sf. Grigorie Palama, *Fecioara Maria și Petru Athonitul –prototipuri ale vieții isihaste și alte scrieri duhovnicești. Scrieri II*, Studiu introductiv și traducere diac. Ioan I. Ică jr., Deisis, Sibiu, 2005, p.173-216

²⁴ Diac. Ioan I. Ică jr., *Maica Domnului în teologia secolului XIV: Grigorie Palama, Nicolae Cabasila, Teofan al Niceei. Studii și texte*, Deisis, 2008, p. 387 – o carte minunată, un dar minunat, ca atâtea alte daruri minunate, pe care părintele profesor Ioan I. Ică jr. ni le face mereu.

²⁵ Ibidem, p.173-219

²⁶ Ibidem, p.501-521

în imn numele Maicii Domnului, dar se citește această pericopă deoarece din Sfânta Fecioară Maria a primit *morphe, forma*, condiția ontologică a firii umane, Fiul lui Dumnezeu.

Maica Domnului este numită „biserica cinstită și rai cuvântător”, *de aceea nu se poate trata despre eclesiologie fără a se face ample referiri la învățătura despre Maica Domnului*. De fapt în *Dogmatică* nu avem un capitol separat despre Maica Domnului, o *mariologie*, ci învățătura despre persoana și slujirea Sa este dezvoltată în capitolul despre *unirea ipostatică și consecințele acesteia*, precum și în cel despre Biserică.

Pentru perspectiva ortodoxă asupra eclesiologiei este de mare importanță învățătura maximiană, potrivit căreia „*Biserica le conferă tuturor o singură formă și numire dumnezeiască (theian morphen kai prosegrian), adică existența și numele de la Hristos*”.

Alain Riou observă că Sfântul Maxim Mărturisitorul, încă din primul capitol al *Mystagogiei*, abordează tema “ontologiei” misterului eclesial ale cărei categorii fundamentale își au originea în hristologie și pnevmatologie²⁷. Primul capitol al cuosutei opere maximiene se intitulează:

“Cum și în ce chip sfânta Biserică este icoana și chipul lui Dumnezeu (*Pos te kai poio tropo eikon esti kai typos Theou e aghia Ekklesia*)”²⁸. Este vorba de *tropos*-ul filiației dumnezeiești prin care Dumnezeu S-a făcut prezent în mod ipostatic în lumea oamenilor, făcând din aceștia *icoana* Sa, în măsura în care, fiind încorporați în Biserică vor ajunge să imite, prin sinergie, energia (lucrarea) necreată a lui Dumnezeu²⁹ :

“Sfânta Biserică este, după un prim înțeles spiritual, chip (*typon*) și icoană (*eikona*) a lui Dumnezeu, ca una ce are aceeași lucrare (*energhian*) ca El, prin imitare (*mimesin*) și închipuire” (*typon, în neogreacă, morphe*)”³⁰.

Întruparea Cuvântului, “taina cea din veac ascunsă și de îngeri neștiută”, face posibilă *înfierea* omului, nu în calitate de individ, ci ca urmare a vocației sale ipostatice, personale și sobornicești. Biserica este acel *tropos* unificator, care readuce lumea la Dumnezeu, nu din exterior, prin impunerea unei cauzalități atotputernice, ci din chiar interiorul lumii, din inima ei, din omul însuși³¹ :

“În același chip (*tropon*) și sfânta Biserică a lui Dumnezeu ni se arată făcând aceleași lucruri cu noi ca și Dumnezeu, imitându-L, cum imită o icoană (*eikon*) modelul (*arhetypo*) său. Căci sunt mulți și nesfârșiți la număr cei ce fac parte din ea și sunt renăscuți (*anaghennomenon*) și recreați în Duh (*anademiourgoumenon to pnevmati*): bărbați, femei și copii, despărțiți și foarte deosebiți după gen și înfățișare, după neamuri și graiuri, după viață, vârstă, păreri, meșteșuguri, chipuri, moravuri și aptitudini, după știință și slujbe, după soartă, caracter și deprinderi. *Dar tuturor Biserica le dă deopotrivă o singură formă și numire dumnezeiască (theian morphen kai prosegrian), adică existența și numele de la Hristos* (s.n.); și o singură și neîmpărțită relație prin credință, simplă și fără părți, care nu lasă să fie cunoscute relațiile cele multe și nenumărate ale fiecăruia, nici măcar că sunt, din pricina raportării și concentrării universale a tuturor spre ea. În temeiul acesteia nici unul nu e cât de puțin despărțit prin nimic de ceea ce-i comun, ca să fie de sine. Toți există împreună unii cu alții și sunt uniți prin unicul har și unica putere simplă și neîmpărțită a credinței (...).

Prin urmare, sfânta Biserică este icoană a lui Dumnezeu, precum s-a spus, ca una ce înfăptuiește aceeași unire ca Dumnezeu între cei credincioși, chiar dacă cei unificați în ea prin credință sunt deosebiți după însușirile lor și sunt din diferite locuri și feluri. Este aceeași unire pe care o înfăptuiește și Dumnezeu însuși în chip neamestecat între ființele lucrurilor, îndulcind și aducând la identitate deosebirea dintre ele, precum s-a arătat, prin raportarea lor la El și prin unirea cu El, ca pricină (*aitian*), început (*arhen*) și scop (*telos*)”³².

²⁷ Alain Riou, *Le monde et l'Eglise selon Maxime le Confesseur*, Ed. Beauchesne, Paris, 1973, p. 135-136.

²⁸ P.G.91,664C, tr. rom. de Protopop-stavrofor Dr. Dumitru Stăniloae, în *Revista Teologică*, nr. 3-4, 1944, p.170; *Mystagogia tou Agiou Maximou tou Omologetou*, Eisagoge – scholia protopresbyteros Demetrios Staniloae, Ekdoseis apostolikes diakonias tes Ekklesias tes Ellados, Athenai, 1973 - este textul paralel grec și neogrec al *Mystagogiei*, editat, cu introducerea și notele Părintelui Stăniloae, de Panayotis Nellas, Atena, 1973.

²⁹ Ibidem, 136.

³⁰ 664D; tr. rom. cit., p. 170; text paral. cit., p. 107.

³¹ A. Riou, *op. cit.*, p. 140.

³² Sfântul Maxim Mărturisitorul, *Mystagogia*, text paral. cit. p. 110-114; trad. rom. cit. p.171-172. Redăm în continuare scolia Părintelui Stăniloae la acest pasaj: “În paragraful al doilea al capitolului I, Sfântul Maxim face o paralelă exactă între acțiunea Bisericii referitoare

Unitatea și mișcarea spre Dumnezeu sunt cele două coordonate ale realității create. Există o unitate inițială a cosmosului și a omului, dar această unitate se dezvoltă prin mișcarea spre Dumnezeu și se desăvârșește ca unitate în El. Unitatea inițială este și ea o unitate în Dumnezeu, dar această unitate este însuflețită prin impulsul spre o unitate mai accentuată în Dumnezeu și între părțile omului, sau ale cosmosului, care au ca proprietate inerentă însăși această mișcare, în vederea realizării unității celei desăvârșite. Cu alte cuvinte, această mișcare nu este izolată, mișcarea unei singure părți, ci mișcarea unității părților. Sfântul Maxim atrage atenția atât asupra acestei unități a părților, cât și asupra părților legate între ele în această unitate.

Caracterul unitar, rolul unificator și funcțiunea dinamică a Bisericii sau, mai precis, caracterul de simfonie amplă este reliefat de Sfântul Maxim într-alt chip, considerând Biserica întruchiparea cosmosului văzut în el însuși, a omului și a sufletului, având și aceștia un caracter dinamic, comunitar și unificator. Biserica este întruchiparea tuturor la un loc, deoarece e compusă din naos, spațiul sacerdotal și altarul, iar aceste părți sunt unite. Naosul este spațiul sacerdotal virtual pentru cel ce tinde spre sfințenie, iar spațiul sacerdotal este naosul în fapt, având începutul acțiunii de sfințire³³.

Unitatea Bisericii este accentuată în general de Sfinții Părinți, ca întemeindu-se pe prezența și lucrarea Duhului Sfânt în Biserică, pe unitatea credinței, pe iubirea reciprocă și pacea dintre credincioși, organe ale aceluiasi Trup tainic al lui Hristos³⁴. Lucrarea Duhului Sfânt este aceea de a-i conforma și de a-i uni pe credincioși cu Iisus Hristos³⁵. Pecetea (*sphragis*) Duhului Sfânt este premisa hristomorfizării și înfierii omului.

“Pogorârea Sfântului Duh dă existență reală Bisericii, punând începutul sălășluirii trupului îndumnezeit al lui Hristos în celelalte ființe umane și cu aceasta, începutul Bisericii; este actul de trecere de la lucrarea mântuitoare a lui Hristos în umanitatea Sa personală, la extinderea acestei lucrări în celelalte ființe umane. Prin întrupare, viața de ascultare, răstignire, înviere și înălțare, Hristos pune temelia Bisericii în trupul Său. Prin acestea Biserica ia ființă virtual. Dar Fiul lui Dumnezeu nu S-a făcut om pentru Sine, ci pentru ca *din trupul Său să extindă mântuirea ca viață dumnezeiască în noi. Această viață dumnezeiască, extinsă din trupul Său în credincioși, e Biserica* (s.n). Această viață iradiază din trupul Său ridicat la deplina stare de pnevmatizare prin înălțarea și așezarea lui de-a dreapta Tatălui, în suprema intimitate a infinității vieții și iubirii lui Dumnezeu îndreptată spre oameni. (...) Fără Biserică, opera de mântuire a lui Hristos nu s-ar putea realiza”³⁶.

Părintele Stăniloae subliniază faptul că “toate expresiile Sfântului Apostol Pavel despre moartea, învierea, prefacerea omului, sădirea și îmbrăcarea lui în Hristos, ca evenimente etic-ontologice sunt amintite în *rânduiala Botezului*. Prin această participare la Hristos cel răstignit și înviat, *cei botezați iau chipul [forma] lui Hristos, sau devin împreună purtători ai chipului [forme] lui Hristos (symmorphoi). Chipul [forma] lor cel [cea] nou[ă] e chipul [forma] lui Hristos imprimat[ă] în ei și prin aceasta în Biserică”*³⁷ (s.n).

Într-adevăr, textul slujbei Tainei Sfântului Botez face distincție clară între chip (*eikon*) și formă (*morphe* și verbul respectiv). În rugăciunea pe care preotul o rostește în taină, înainte de sfințirea apei, el se roagă

la membrii săi și acțiunea lui Dumnezeu în lume. Desigur că prin Biserică se exercită și acțiunea lui Dumnezeu. Acțiunea lui Dumnezeu prin intermediul Bisericii asupra membrilor săi este o *formă* accentuată a acțiunii lui Dumnezeu în lume. Prin această acțiune puternică, lumea se consolidează și mai mult și se actualizează din ce în ce mai mult. Biserica rămâne totuși o *imagine (eikon)* a lui Dumnezeu (*Arhetipul*), pentru că ea se prezintă ca un mediu vizibil și prin ea se exercită vizibil acțiunea invizibilă a lui Dumnezeu. *Biserica renaște în Duh pe membrii săi, în multipla lor varietate și le imprimă, în toată această varietate, o singură formă divină, un singur nume care arată existența lor în Hristos* (s.n.). Iar aceasta se realizează datorită faptului că toți sunt legați printr-o singură, simplă și invizibilă relație de credință, care nu mai lasă să fie văzută mulțimea diferențelor dintre ei, datorită faptului că în toți se manifestă aceeași referință și convergență și prin aceasta nici unul nu-și însușește nimic din ceea ce este comun, dar toți sunt într-o întrepătrundere și uniți între ei, datorită harului și puterii simple și invizibile a credinței”.

³³ A se vedea ampla analiză a *Mystagogiei* realizată de Prof.univ.dr. Ciprian Streza:

<https://teologiesibiu.files.wordpress.com/2010/01/mystagogia-lucrarea-finala1.doc>.

³⁴ Pr. Prof. Dr. Isidor Todoran, „Unitatea Bisericii în perspectiva ecumenistă”, în *Ortodoxia*, XXII, 1973, nr. 3, p. 339.

³⁵ Drd. Ion Șurubaru, „Relația dintre Hristos și Duhul Sfânt în viața Bisericii”, în *Studii Teologice*, XX, 1968, nr. 9-10, p. 741.

³⁶ Pr.Prof.Dumitru Stăniloae, *TDO*, vol. 2., p. 196.

³⁷ Idem, “Transparența Bisericii în viața sacramentală”, în *Ortodoxia*, nr. 4, 1970, p. 508.

Preasfintei Treimi (deoarece finalul rugăciunii este: “ ... preasfânt numele Tău, al Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh” - omul fiind “*imago Trinitatis*”), rostind cuvintele:

“Și fă să ia chip [*formă*] Hristosul Tău în acesta ce se va naște din nou (...)”³⁸, textul original fiind: “*Kai morphoson sou ton Christon, en to mellonti anagennasthai (...)*”³⁹. “Omul se cufundă în apa Botezului ca o “materie amorfă și fără chip” (*hyle aneidos kai amorphos*) și iese afară “purtând chipul [*forma*]” frumos [-oasă] al lui Hristos”⁴⁰. “Suntem modelați și imprimați și viața noastră amorfă și nedefinită primește o formă și o definire”⁴¹.

“Prin Botez, Mirungere, Euharistie și restul vieții spirituale ne încorporăm în Hristos, primim existența creștină, adică hristocentrică și hristomorfă, precum și *forma* și viața corespunzătoare. În acest mod, «Tatăl găsește pe fețele noastre însăși *forma* (*morphen, formam*) Fiului Său» și «recunoaște în noi mădularele Celui Unul Născut» al Său”⁴². “Natura omului ia *forma*, cu alte cuvinte constituția și funcțiile naturii umane îndumnezeite a lui Hristos. (...) adevărul omului constă în deiformitatea sau mai exact în hristomorfismul lui”⁴³.

Perspectiva trinitară asupra eclesiologiei a fost întotdeauna promovată în Ortodoxie, întrucât *hristomorfizarea* care este opera Duhului Sfânt, se primește prin înfierea (*hyiotesia*) baptismală, atunci când, în calitate de frați ai lui Hristos și purtători ai *forme* Sale, devenim fii adoptivi ai Tatălui ceresc. *Hristomorfizarea* se împlinește prin Sfânta Mirungere și Sfânta Euharistie, actualizându-se „iar și iar” prin primirea Sfintelor Taine și ierurgii și prin întregul efort etic-ascetic al creștinului, care nu este unul individualist, ci personal-comunitar.

În concluzie, creația și Biserica, fiind darurile lui Dumnezeu Celui Unu în Treime, ar trebui să reflecte mereu unitatea ființială și diversitatea ipostatică a Preasfintei Treimi, Care le-a creat și le ține pe toate în ființare. Dezbinarea, ura, exploatarea nemiloasă a omului și a naturii, violența și războiul sunt semne clare ale căderii sub influența celui care dezbină (*diaballo*), a dușmanului celui mai mare al omului și al lumii, și ale ignorării operei de mântuire a omului și a creației, săvârșite de Domnul nostru Iisus Hristos, Cel care S-a rugat „ca toți să fie una - *hina pantes hen osin; ut omnes unus sint*” (In 17, 21) și Care le va recapitula pe toate întru Sine „ca toate să fie iarăși unite în Hristos, cele din ceruri și cele de pe pământ - toate întru El – *anakephaleosasthai ta panta en to Hristo; instaurare omnia in Christo*” (Efes1,10).

Nădăjduim că publicarea în limba română, a acestui text de convergență despre Biserică, va contribui la o mai bună cunoaștere a identității eclesiale a altor creștini, dar mai ales că va stimula aprofundarea propriei noastre identități, în contextul secularizării și globalizării agresive.

Pr.conf. Nicolae Moșoiu

³⁸ *Molitfelnic*, slujba Sfintei Taine a Botezului

³⁹ *Mikron Euchologion, e Agiasmatarion*, Ekdosis, Apostolikes Diakonias tes Ekklesias tes Ellados, en Athenais, 1962, p. 71.

⁴⁰ Panayotis Nellas, *Omul - animal îndumnezeit*, Ed. Deisis, Sibiu, 1994, p. 86-87.

⁴¹ Sfântul Nicolae Cabasila, *Despre viața în Hristos*, PG 150, Lib.II, 525A, 537D, la P. Nellas, *op. cit.*, p.87.

⁴² *Ibidem*, Lib. IV, 600B, la P. Nellas, *op.cit.*, p. 85.

⁴³ P. Nellas, *op.cit.*, p. 87. **A se vedea, pentru detalii despre darul hristomorfizării**, capitolul : “*Forma Bisericii*”- prezența tainică a Sfintei Treimi în viața umană- viziunea creatoare a Părintelui Stăniloae”, din: Pr.N.Moșoiu, *Hermeneutica ortodoxă ca dezvoltare teologică în Tradiție*, Sibiu, Astra Museum, 2015, p.321-354; sau pe <https://theologika.wordpress.com/anul-iv/anul-iv-sem-i/1-dogmatica/>